İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLÂK BİLGİSİ EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ DOĞRULTUSUNDA İMAM-HATİP LİSELERİNDE KUR'AN-I KERİM DERSİ, EZBER VE SORUNLARI

İhsan İŞLEK

2501140317

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ Zarife Şeyma ALTIN

İSTANBUL-2020

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı	:	İHSAN İŞLEK	Numarası	:	2501140317
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı	:	İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ EĞİTİMİ	Danışmanı	:	DR. ÖĞR. ÜYESİ ZARİFE ŞEYMA ALTIN
Tez Savunma Tarihi	:	02.01.2020	Saati	:	10:00
Tez Başlığı	:	"ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ DOĞRULTUSUNDA İMAM HATİP LİSELERİNDE KUR'AN'I KERİM DERSİ, EZBER VE SORUNLARI"			

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin **36. Maddesi** uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. HÜSEYİN HÜSNÜ KOYUNOĞLU		KABUL
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ ZARİFE ŞEYMA ALTIN		KABUL
3- DR. ÖĞR. ÜYESİ RAMAZAN GÜREL		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DR. ÖĞR. ÜYESİ MUSTAFA İSMAİL BAĞDATLI		
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ EMİNE KESKİNER		

ÖZ

ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ DOĞRULTUSUNDA İMAM-HATİP LİSELERİNDE KUR'AN-I KERİM DERSİ, EZBER VE SORUNLARI

(İHSAN İŞLEK)

Bu tezin amacı İmam-Hatip Liselerinde Kur'an-ı Kerim dersi müfredatında yer alan sûre ve ayetlerin ezberlenmesinde mevcut durumu betimlemek ve ezberle ilgili yaşanan sorunları tespit etmektir. Yöntem olarak Kaynak Tarama, Gözlem ve Nitel Araştırma yöntemlerinden Yapılandırılmış ve Yarı Yapılandırılmış Görüşme Yöntemleri uygulanmıştır. Tez üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Kur'an-ı Kerim'in Okunması ve Anlaşılması, ikinci bölüm, Kur'an Eğitimi ve Ezberleme Süreci başlığını taşımaktadır. Üçüncü bölümde ise Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Kur'an Ezberinde Yaşadığı Sorunları öğretmenlerin görüşlerine göre tespit etmeye çalışacağız. Sonuç ve Değerlendirme bölümünde de durum değerlendirmesi yaparak birtakım önerilerde bulunacağız.

Anahtar Kelimeler: Kur'an Eğitimi, Kıraat, Ezber, Zikir, Unutma

ABSRACT

QURAN LESSONS, MEMORIZATION AND THEIR PROBLEMS IN IMAM-HATIP HIGH SCHOOLS ACCORDING TO TEACHERS' VIEWS

(İHSAN İŞLEK)

The purpose of this study is to describe the existing situation of memorizing the versicles and hadiths that are in the curriculum of Koran lessons at Religious vocational high (İHL) schools and to determine the problems related to memorizing. Literature review and observation were used as the method as well as structured and semi structured interviews from qualitative research area. This dissertation is consisted of three parts. The first section is about reading and comprehending the holy Koran, the second section is about teaching the holy Koran and the process of memorizing it. In the last section by interviewing the teachers we try to determine the problems which vocational lessons teachers face. When it comes to the assessment and results part, we are going to make some suggestions by examining the situation.

Key Words: Quran Training, Recitation, Memorization, Dhikr, Neglect.

ÖNSÖZ

Türkiye'de İmam-Hatip Liselerinin kurulması büyük bir ihtiyaçtan doğmuştur. Cumhuriyetin kurulmasından itibaren devletin dini kurumlara mesafe koyması, zamanla Müslüman halkın dini ihtiyaçlarını karşılayan din adamlarının ölmesi, yerlerine yenilerinin yetiştirilmemesi ve tayin edilmemesi sonucunda büyük bir boşluk meydana gelmiştir. Bu ihtiyacı karşılamak üzere 1950'lerden itibaren İmam-Hatip okulları açılmaya başlanmıştır. Din hizmetleri alanındaki ihtiyacı karşılamak üzere kurulan İmam-Hatip okullarının bu ihtiyacı karşılaması her şeyden önce öğrencilerin ihtiyaca cevap verecek düzeyde Kur'an eğitimi almalarına bağlıdır.

Bu tezin amacı, İmam-Hatip Liseleri Kur'an-ı Kerim dersinde ezber ve ezbere yönelik sorunların öğretmen görüşlerine göre tespit edilmesi ve bir takım çözüm önerileri sunmaktır. Tezin konusu ise, İmam-Hatip Liselerinde ezber ve ezbere yönelik başarının önündeki problemler/engellerdir. Önemi ise Türkiye'de İmam-Hatip Liseleri, Örgün Din Eğitimi alanında önemli bir yer tutmaktadır. İmam-Hatip Liseleri, eğitime başladıkları tarihten itibaren millet nazarında büyük ilgi görmüşlerdir. Bu ilginin devam etmesi, bu okulların başarısındaki sürekliliğe bağlıdır. Dolayısıyla bu okulların başarısını olumsuz etkileyen nedenlerden birinin ezber metodunun gereğince uygulanmadığı varsayımıdır.

Türkiye'de meydana gelen ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi ve teknolojik vb. gelişmeler, eğitim alanında da bazı sorunların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla bu sorunların çözülmesi gerekmektedir. İmam-Hatip okullarının eğitim kalitesinin gittikçe düşmesi buradan yetişen öğrencilerin verimli din hizmeti vermemesi sonucunu doğurmaktadır.

İmam-Hatip müfredatında yer alan Kur'an ezberlerinin bilinçli seçilmemesi yani içeriğin gerçek hayatla ilişkili olmaması, ayrıca öğrencilerin ezber yapma konusunda zorlanmaları ve isteksiz olmaları bu konuda bazı sorunların olduğunu göstermektedir.

Özetlemeye çalıştığımız bu sorunların sebeplerini incelemek istedik. Öncelikle Kur'an'ın gönderiliş amacını, Kur'an'ın bizlerden ne istediğini yine Kur'an'a ve sünnete başvurmak sûretiyle anlamaya çalıştık. Vardığımız bu bilgilerin ışığında Kur'an dersine giren öğretmenlerin ezber alanında yaşadıkları sorunları ve ders işleme yöntemlerini kendileriyle görüşme yaparak tespit etmeye çalıştık. Böylece Kur'an ve sünnetin bakış açısıyla öğretmenlerin uygulamalarındaki örtüşen yönlerle örtüşmeyen yönleri ortaya koymaya çalıştık.

Sonuç itibariyle İmam-Hatip okullarından mezun olarak mesleğe yönelik tercih yapmak isteyen öğrencilerin verimli din hizmeti vermelerini sağlamak öncelikli hedefimiz olmaktadır. İkinci hedefimiz ise bu okullarda okuyan fakat din hizmetlerinde görev almak istemeyen öğrencilerin Kur'an'ın temel mesajını alarak Kur'an'la ömür boyu sürecek bağ kurmalarını sağlamaktır.

Bu çalışmamda bana yol gösteren danışman hocam Dr. Zarife Şeyma Altın'a, bölüm başkanı Doç. Dr. Hüsnü Koyunoğlu hocama teşekkürlerimi arz ederim.

İSTANBUL-2020

İhsan İŞLEK

İÇİNDEKİLER

ÖZ……...iii
ABSRACT……..iv
ÖNSÖZ……v
KISALTMALAR LİSTESİ……xi
GİRİŞ……..1
A. Araştırmanın Amacı ve Problemi...…….....1
B. Kur'an Eğitimi ve Okullarda Kur'an-ı Kerim Dersiyle İlgili Çalışmalar 5
C. Yöntem 13
BİRİNCİ BÖLÜM
KUR'AN-I KERİM'İN OKUNMASI VE ANLAŞILMASI
I. KUR'AN OKUMA VE EZBERLEME İLE İLGİLİ KAVRAMLAR…..17
A. Tenzil ve İnzal 17
B. Kıraat.....18
C. Tilavet 22
D. Zikir.....23
E. Ezber/Hıfz 25
F. Unutma/Nisyan 27
II. KUR'AN-I KERİM'İN HAYATIMIZDAKİ YERİ…….34
A. Kur'an-ı Kerim'in İndiriliş Amacı 34
B. Hayatı Kur'an'a Göre Yaşamak.....36
C. Kur'an'a Sıkıca Bağlanmak 42
D. Kur'an'ı Öğrenmek ve Tebliğ Etmek 44
1) Sahabenin Kur'an'ı Öğrenme/Ezberleme Gayreti 47
2) Sahabenin Kur'an'ı Kerim'i Tebliğ Etmesi.....50
E. Kur'an'ın Öğrenilmesine Engel Olmak 54

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'AN EĞİTİMİ VE EZBERLEME SÜRECİ

I. TEDRİCİLİK VE ANLAYARAK PARÇA PARÇA ÖĞRENME…….1

A. Kur'an'ın Tedricî Olarak İndirilmesinin Sebepleri.....1

B. Kur'an Eğitiminde Tedricilik 3

II. KUR'AN EĞİTİMİNDE DİNLEMENİN ÖNCELİĞİ……..5

A. Peygamberimizin Gelen Vahyi Dinlemesi.....5

B. Kur'an'ın Hz. Peygamber'in Kalbine/Hafızasına Yerleştirilmesi 11

C. Peygamberimizin Sahabenin Okuduğu Kur'an'ı Dinlemesi.....12

III. KUR'AN'I KERİM'İN EZBERLENMESİ VE ÖĞRENİLMESİ……..14

A. Pedagojik Açıdan Ezber.....14

B. Kur'an Ezberinde Etkili Olan Unsurlar.....19

1) Kur'an Eğitimcisinin Mesleki Yeterliği 19

2) Kur'an'ı Öğrenmeye ve Öğretmeye Teşvik Etmek 24

3) Kur'an Eğitimini Kolaylaştırmak ve Kur'an'ı Sevdirmek 27

4) Kur'an Eğitiminde Motivasyonun Önemi 30

C. Kur'an'ın Ezberlenmesi ve Unutulmaması.....32

1) Ezberlenecek Metnin Öğretmen Tarafından Okunması 32

2) Ezberlenecek Metnin Anlamını Öğretmek 34

3) Ezberin Tanımı ve Yapılışı.....39

4) Ezberlenen Bölümleri Müzakere Etmek.....41

5) Ezberleri Düzenli Bir Şekilde Tekrarlamak.....43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İMAM HATİP LİSESİ MESLEK DERSLERİ ÖĞRETMENLERİNİN

KUR'AN EZBERİNDE YAŞADIĞI SORUNLAR

I. SORUNLAR……1

A. Öğrencilerin Hazırbulunuşluk Düzeylerinin Yetersizliği 1

1) Başka Bir Ortaokuldan Gelmiş Olmak 2

2) Öğrencilerin Kur'an Kursunda Mahreçleri Yanlış Öğrenmesi ve Latin Harflerinden Kur'an Okumaya Çalışmaları 3
3) Ezberlerin Öğrenciye Uzun Gelmesi 4
B. Öğrencilerin Ezbere İlişkin Motivasyon Eksikliği 5
1) Öğrencilere Kur'an-ı Kerim Okumanın Sevdirilemeyişi 5
2) Özellikle Erkek Öğrencilerde Görülen Genel Başarı Düşüklüğü 7
3) Öğrencilerin, Okulun Zorluğuyla İlgili Önyargıya Sahip Olmaları 8
4) Öğrencilerin Üniversiteye Hazırlık Sürecinde Oluşu 9
5) Ailelerin Beklentileri 10
6) Çevrenin Öğrenci Üzerindeki Olumsuz Etkisi 10
C. Öğretmenlerin Anlam İçeriği Üzerinde Çalışmaktan Ziyade Ezber Yaptırmaya Çalışmaları 11
1) Anlam/Meal Çalışmalarının Yeterince Yapılmaması 11
2) Ezberlerin İçeriğine Yönelik Öğretmen Görüşleri 13
3) Öğretmenlerin Hadis Ezberleri Hakkındaki Görüşleri 14
D. Öğretmenlerin Ezbere Yönelik Çeşitli Görüşleri 15
E. Müfredatta Yer Alan Ezberlerin Miktarına Yönelik Öğretmen Görüşleri 15
1) Ders Saatinin Verimli Kullanılamaması 17
2) Sınıfların Kalabalık Olması 18
3) Ezberlerin Planlanan Zamanda Okunmaması 19
4) Ezberde Yöntem Sorunu 20
II. ÖĞRETMENLERİN UYGULAMA VE ÖNERİLERİ……23
A. Öğretmenlerin Ezberle İlgili Uygulama ve Önerileri 23
1) Öğretmenlerin Sınıf Ortamında Ezber Yaptırması 23
2) Öğretmenlerin Model Okuma Yapması 25
3) Öğrencilerin Meşhur Hafızları Dinlemeleri 26
4) Öğrencilerin Güdülenmesi 26
5) Bölerek Okuma ve Kolaylaştırma 27
6) Eski Ezberlerin Tekrar Edilmesi 27

7) Ezberlerin İbadetlerde Tekrar Edilmesi 29
B. Öğretmenlerin Diğer Önerileri 30
1) Öğretmenlerin Musiki Eğitimi Almaları 30
2) Velilerle İş Birliği Yapılması 31
3) Din Hizmetlerinde Çalışmak İsteyen Öğrencilere Daha Yoğun Bir Müfredat Uygulanması 32
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME…….34
KAYNAKÇA…….39
EKLER……...45

KISALTMALAR LİSTESİ

A.g.e.	:Adı geçen eser.
A.g.m.	:Adı geçen makale.
A.y.	:Aynı yer.
Ar.	:Araştırmacı
As.	:Aleyhimü's-Selam.
Bkz.	:Bakınız.
C.	:Cilt.
Çev.	:Çeviren.
DİA.	:Diyanet İslam Ansiklopedisi.
DİB.	:Diyanet İşleri Başkanlığı.
DÖGM.	:Din Öğretimi Genel Müdürlüğü.
Dü.	:Düzenleyen.
H.	:Hicri.
Ra.	:Radıyallahu anh.
S.	:Sayfa.
Sas.	:Sallallahu Aleyhi ve Sellem.
Sy.	:Sayı.
Thk.	:Tahkik.
Trc.	:Tercüme.
Ty.	:Tarih yok.
Vd.	:Ve diğerleri.
Y.	:Yıl.
Yay.	:Yayınları

GİRİŞ

A. Araştırmanın Amacı ve Problemi

Kur'an-ı Kerim dersi öğretim programında Kur'an'ı okuma, ezberleme ve anlamını öğrenme alanları belirlenmiştir. Bu araştırma, ezber alanını konu edinmektedir. Ezber, eğitim ve öğretimde bir öğrenme yöntemidir. Eğitimde ezber ve ezber yönteminin uygulanışı pek çok araştırmaya konu olmuştur. Bazı araştırmacılar ezber yönteminin olumsuz yönlerini incelerken bazı araştırmacılar da ezber yönteminin vazgeçilmez olduğunu vurgulamaktadırlar. Söz konusu Kur'an ve onun ezberlenmesi olunca ezber yönteminin uygulanmasında yaşanan sorunları ortaya koymak önem taşımaktadır. Bu nedenle ezberin olumlu yönleriyle olumsuz yönü olan ezberci anlayışı incelemeye çalışacağız.

Dinin eğitim ve öğretimi söz konusu olunca, eğitim bilimi ile iş birliği kaçınılmazdır. Bunun için eğitim biliminin nasıl çalıştığının ve din eğitimi ile karşılıklı iş birliğinin nasıl olacağının bilinmesi gerekir.[1]

Din eğitimi denildiğinde en çok 'terbiye' kavramı kullanılmaktadır. Terbiye 'rab' kökünden gelen Arapça bir kelimedir. Bu kelime Allah için kullanıldığında Allah'ın varlıkları var edip, büyütüp geliştirmesi halden hale geçirerek mükemmelleştirmesi demektir. Terbiye olmak kendiliğinden, yaratılıştan sahip

[1]Beyza Bilgin, **Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi,** Ankara, Yeni Çizgi, 1995, s. 17,18.

olunan değil, yetiştirilme sonucu kazanılmaktadır.[2] Terbiye, insanı içinde bulunduğu durumdan daha üstün bir duruma, bir seviyeden veya seviyesizlikten üstün bir seviyeye ulaştırma çabasıdır.[3]

Eğitim ise yeni bir kavramdır ve terbiye kavramıyla birlikte birbirini tamamlayıcı biçimde kullanılmaktadır.[4] Öğrenme, öğretim ve eğitim süreçlerinin temelidir. Öğrenmeyi bilginin hafızaya alınması olarak tanımlamak yeterli değildir. Öğrenme; bireyin olgunlaşma düzeyine göre, yaşantıları aracılığıyla ya da çevresiyle etkileşimi sonucunda yeni davranışlar kazanması ya da eski davranışlarını değiştirme sürecidir.[5]

Günlük hayatımızda ezberin önemli bir yeri bulunmaktadır. İsimler, şehirler, adres ve telefon bilgilerinin ezberlenmesi insanların hayatlarını kolaylaştırmaktadır. Yine ibadetlerde okunan ayet ve duaların ezberlenmesi zorunluluk arz etmektedir. Bununla birlikte müzisyenlerin sahne performansı sergilemeleri, tiyatro oyunları ve benzerlerinin icra edilmesi ilgili metinlerin ezberlenmesine bağlıdır. Görüldüğü üzere ezber sosyal hayatın ve sanat hayatının en önemli unsuru olmuştur. Böyle olmakla birlikte modern eğitim yaklaşımlarını savunanlar tarafından ezber yöntemine karşı adeta savaş açılmış, ezber yönteminin sorgulamayan, üretmeyen bireyler yetiştirdiği iddia edilmiştir.[6]

Ezber, az veya çok, sürekli veya bazen olsa da tüm derslerde uygulanmaktadır.[7] Formel veya informel eğitimin verildiği her yerde az ya da çok ezberin olduğu görülmektedir.[8]

Okullarda ‘sıralamalı öğrenme[9] denilen ve Kur'an-ı Kerim ezberine çok benzeyen bir ezber uygulaması bulunmaktadır. Güneşe en yakından başlayarak

---

[2]Bilgin, **a.g.e.** s.40.
[3]Bilgin, **a.g.e.** s. 18.
[4]Bilgin, **a.y.**
[5]Cavit Binbaşıoğlu, **Genel Öğretim Bilgisi,** Binbaşıoğlu Yayınları, 7. baskı, Ankara/1994, s.15.
[6]Kayretli, **a.g.e**. s.1. Rafet Kayretli, Eğitimde Ezber Yönteminin Yeri Yönetici ve Öğretmen Görüşleri, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014, s. 9
[7]Kayretli, **a.g.e**. s. 51.
[8]Kayretli, **a.g.e**. s. 52.

gezegen isimlerini saymak bu ezber çeşidine örnektir. Eğitimde ezber uygulaması vazgeçilmez yöntemlerden biridir. Ezber hakkında sorgulanması gereken ezber yöntemi değil ezbercilik anlayışıdır.

Ezberi hayatımızdan çıkarmamız, eğitimin dışında bırakmamız mümkün değildir. İnsanın hafızasında olmayan bir şeyi kullanması da mümkün değildir. Kalıcı belleğe kaydettiğimiz bilgiler düşünmemizi, fikir üretmemizi, hayata bağlanmamızı, insani ilişkilerimizi sürdürmemizi sağlamaktadır.[10] Ezberin temel amacı bir sonraki yapılacak çalışmalara, öğrenmelere ve uygulamalara zemin hazırlamaktır.[11]

Ezberde olan bilgi ihtiyaç duyulduğunda hemen kullanılabilmekte ve kişiye güven sağlamaktadır.[12]

Ezberci, ders çalışmayı anlamaya değil sadece ezberlemeye dayandıran, dersini anlayarak değil çok çalışıp ezberleyerek kelime kelime tekrarlayan, anlamadan ezbere konuşan kişidir. Ezbercilik ise ezberci olma hali, anlayarak, kavrayarak değil ezberleyerek, kısa süreli, aynen tekrarlama durumudur[13] Sınavı geçmeye odaklanmış kişinin imtihanı geçecek kadar bilgi edinmesi, yani bilgiyi geçici olarak kullanması, üzerinden ancak bir defa geçecek derecede sağlam olan uygulamadır. Bilginin sağlamlığı kullanıldığı ana kadar sürmektedir. Buradaki asıl amaç öğrenmek değil, sınavı, mülakatı geçmektir. [14] İbn Haldun ezberciliği kabul etmemekte ve ezberlenerek öğrenilen şeylerin meleke haline gelmesini yani alışkanlığa dönüşmesini istemektedir.[15]

Ezber; aklı, düşünceyi, duyguyu, paranteze alan mekanik bir okuma tarzıdır. Onun anlama hâline dönüşebilmesi için ayrıca üzerinde durulması, bilgilerin

---

[9]Ali Şimşek, **İçerik Türlerine Dayalı Eğitim,** "Sözel Bilgilerin Öğretimi," 1.baskı, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2006, s.2.
[10]Kayretli, **a.g.e.** s. 31.
[11]Kayretli, **a.g.e.** s. 31.
[12]Kayretli, **a.g.e**. s. 56.
[13]İlhan Ayverdi, "ezberci" 'çevrimiçi', http://www.lugatim.com/s/EZBERCİ, 19.11.2019.
[14]Kayretli, **a.g.e.** s.30.
[15]İbn-i Haldun, **Mukaddime,** Millî Eğitim Basımevi, trc. Zakir Kadiri Ugan, 4. baskı, 3 C. İstanbul/1996, II, s. 443.

özümsenmesi, geçici hafızadan kalıcı hafızaya aktarılması gerekir.[16] Ezbercilik, sorma, karşılaştırma, yorumlama, analiz, yapma, çıkarımda bulunma anlamında zihinsel bir çaba gerektirmez. Bu nedenle metnin anlam katmanlarına inmez. Ezberlemek, aklı, duyumları, duyguları ve sezgileri devre dışı bırakır.[17]

Ezberci anlayışta ezberlediğini anlamak, yorumlamak ve hayatta uygulamak gibi amaçlar güdülmemektedir. Özellikle Kur'an ezberinde ezberlenen bölümler en iyi ihtimalle namazlarda okumak için ezberlenmektedir. Okullarda ise sadece not almak ve sınıfı geçebilmek için ezberlenmektedir. Bu durum eğitimin temel ilke ve amaçlarına ters düştüğü gibi Kur'an'ın gönderiliş amacına da uygun değildir.

Kur'an-ı Kerim'in nazil olduğu yirmi üç yıllık süreci göz önünde bulundurarak ifade etmek gerekirse Kur'an-ı Kerim insanların inanç ve hayat tarzlarını düzenlemek için gönderilmiştir. Bunu, Kur'an'ın, her türlü zulmü ve haksızlığı yapan insanlardan oluşan bir toplumu örnek bir toplum haline getirmesinden anlıyoruz. Günümüzde var olan onca eğitim kurumlarına, eğitim programlarına ve özellikle Din Eğitimi alanında sağlanan imkânlara rağmen,[18] dinin topluma yeterince yansımaması din eğitimi alanında bazı şeylerin yolunda gitmediğini göstermektedir. Okullardaki Kur'an-ı Kerim derslerinin sadece öğretim amaçlı olduğu, eğitim amaçlı olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte İmam-Hatip Liseleri Kur'an-ı Kerim Dersi Öğretim Programında, "Müslümanlar inanç ve ibadetlerinde, ahlaki davranışlarında ve gündelik yaşamlarında (muamelatta) Kur'an-ı Kerim'i esas alırlar. Bu bakımdan Kur'an-ı Kerim'in bütün yönleriyle tanınması ve öğrenilmesi ihmal edilemez bir görevdir."[19] denilmektedir.

Bu çalışmamızda temel öngörümüz Kur'an-ı Kerim'de ifade edilen ve Hz. Peygamber'in uygulamalarında yer bulan eğitimle ilgili birtakım ilkelerin günümüzdeki uygulamalara yeterince yansımadığı yönündedir. Müfredat

[16]Taşdelen, a.g.m. s. 12-17.
[17]Vefa Taşdelen, "Eğitimde Ezberleme ve Anlama," **Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim,** sy.143 Ocak-2012) s.12-17.
[18]Osman Bayraktutan, "Kur'an-ı Kerim Derslerinin Toplu/Koro Halinde Okutulmasının Avantajları ve Dezavantajları**" Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** sy. 9, Nisan, 2017, s. 145-171.
[19]Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, "Kur'an-ı Kerim Dersi Öğretim Programı," 'çevrimiçi,' https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar, 28.08.2019.

programlarında ezberlenmesi veya yüzünden okunması öngörülen bölümlerin anlam içeriğinin gözetilerek seçilmemesi, Kur'an öğretiminde şekilci ve ezberci bir anlayışın hâkim olduğunun bir göstergesi olarak bu çalışmada yorumlanmıştır. Gerek müfredat incelemesi gerekse uygulayıcı öğretmenlerin görüşlerinden hareketle günümüzde ezbere ilişkin yaklaşımın tespit edilebileceği düşüncesindeyiz.

İlk dönemlerde Kur'an'ın daha çok manasına hâkim olunması ve hükmüyle amel edilmesi için ezberlendiği görülmektedir. Günümüzde verilen Kur'an eğitimi ise insanların ibadet ederken okuyabileceği miktarda Kur'an ezberletmeyi hedeflemektedir. Daha özelde ise öğrencileri mesleğe hazırlama amacı güden bir Kur'an eğitimi verilmektedir. Anlaşıldığı üzere mevcut Kur'an eğitimi, Kur'an'ı hayatla buluşturmayı yeterince başaramamaktadır.

Bu çalışma, öğretmen görüşlerine dayanarak öğrencilerin Kur'an-ı Kerim dersine karşı ilgi düzeylerini, ezber yaparken zorlanmalarını ve yaptıkları ezberleri kısa sürede unutmalarının sebeplerini araştırmak amacındadır.

B. Kur'an Eğitimi ve Okullarda Kur'an-ı Kerim Dersiyle İlgili Çalışmalar

Türkiye'de Kur'an eğitimiyle ilgili yapılan çalışmalar çoğunlukla Kur'an derslerini değerlendiren bir çerçeveye sahiptir. Bizim çalışmamız ise hususi olarak Kur'an-ı Kerim dersini "ezber" açısından ele almaktadır.

İmam-Hatip Liseleri hakkında yapılan ilk çalışmalar daha çok bu okulların sistem içindeki konumunu tartışan çalışmalardır[20] İmam Hatiplerde okutulan Meslek Dersleri ve Kur'an'ı Kerim dersiyle ilgili çalışmalar ise daha çok 2000'li yıllardan itibaren artış göstermiştir. Son yıllarda yapılan araştırmalarda doküman tarama yöntemiyle birlikte nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin de kullanılması alanın daha sağlıklı tanınmasını sağladığı gibi sorunların çözümüne yönelik isabetli adımların atılabileceğini düşündürmektedir.

[20]Recep Kaymakcan, İbrahim Aşlamacı, "İmam-Hatip Liseleri Literatürü Üzerine Bibliyografik Bir İnceleme," **Değerler Eğitimi Dergisi,** C. IX, No.22, Aralık 2011, s. 71-101.

Türkiye'de Kur'an-ı Kerim eğitimiyle ilgili yapılan çalışmalar Kur'an kursları, Camilerde açılan Yaz Kur'an kursları, hafızlık eğitimi, İlahiyat fakülteleri ve İmam-Hatip okulları hakkında yapılmıştır. İmam-Hatip Liselerinin, Milli Eğitim sistemi içerisinde İlahiyat fakültelerine öğrenci sağlayan ana kaynak olması ve Türkiye'de din hizmeti sunan diğer kurumların da kaynaklarından en önemlisi olması bu okulların önemini daha da artırmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'in tamamının ezberlenmesini, yani hafızlığı konu alan tez çalışmalarının daha fazla yapıldığı görülmektedir. Ancak İmam-Hatip Liselerinde okutulan Kur'an-ı Kerim dersi ezber alanıyla ilgili tamamlanmış ya da devam eden bir çalışmaya rastlayamadık. Ezber alanıyla ilgili yapılan çalışmalar daha çok Kur'an eğitimi başlığı altında işlenmektedir.

Bunlardan biri, Beyza Bilgin'in, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin İmam-Hatip Liselerinde uygulama yaptıkları sınıflarda kendilerini dinleyen öğrencilerden anlattıkları dersi ve öğretmeni değerlendirmelerini istediği çalışmasıdır. Öğrencilerden alınan değerlendirmelere göre, öğretmenin öğrenciler üzerinde bıraktığı ilk izlenim çok önemlidir. İlk izlenimin olumlu olması öğretmenin işini kolaylaştıracağı söylenmiştir. Öğretmenin giyim kuşamı, konuşma tarzı, derse hazır gelmesi, derste işlediği konuyla hayat arasında bağ kurması öğrencilerin derse katılmalarını ve öğretmenle birlikte dersi de sevmelerini sağlamaktadır. Bu çalışmanın nitel araştırma yöntemiyle yapılması ve bu alanda ilklerden olması önem taşımaktadır.[21]

Akpınar (2005), "Tefsir ve Kur'an derslerinin öğrencilerde Kur'an kültürü oluşturacak şekilde verilmesi" adlı çalışmasında, öğrencilerin büyük bir kısmının 'Kur'an derslerini ezberciliğe dayalı ve monoton' bulduğunu söylemiştir. Ayrıca Kur'an'ın mesajının günümüz insanına hitap edecek bir biçimde sunulamadığından, derslerin öğrenciye Kur'an kültürü vermekten uzak olduğundan, derslerde öğretilen ve ezberletilenlerin ise kısa zamanda unutulup gittiğinden dert yanmışlardır.

[21]Beyza Bilgin, *"İmam Hatip Lisesinde Uygulama Dersleri,"* **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. XXI, s. 317-322.

Sözgelimi bugün Kur'an çoğu insanın nazarında sadece ibadetlerde okunan… özellikle zor zamanlarda hatırlanıp başvurulan bir dua kitabıdır. Ölünün ardından okunan bir teselli kitabıdır. Tıbbın çare olamadığı hastalıklar için okunan kitaptır. Ev aksesuarı, duvar, kitaplık, çeyiz … süsü olan kitaptır. Mevlit ve dini düğün merasimlerinde okunan, Para/iş … kazandıran kitaptır. Güzel okuyucusuna toplumda itibar kazandıran kitaptır. Peki, Kur'an bunlardan hangisi için inmiştir yahut Kur'an'ın iniş gayesi tam olarak bunlardan hangisidir? Yazar çalışmasında bazı önerilerde de bulunmaktadır. Örneğin "evlerimizin, iş yerlerimizin bir köşesinde oluşturacağımız Kur'an panolarına yazacağımız ayet cümleleriyle onun mesajlarını gündemde tutabiliriz." demektedir. "Toplumu ilgilendiren… temel konularla ilgili okuyabileceğimiz bir ayetimiz olmalı. Bu seçme ayetleri orijinal metinleriyle birlikte ezberlemeliyiz." diyerek bu bağlamda belirli konularla ilgili seçme ayetlerden oluşan bir liste hazırlamıştır.[22]

İmam-Hatip Okulları 5. ve 9. sınıflarda okuyan öğrenciler hakkında yapılan araştırmada Kur'an eğitimiyle ilgili öğrencilerin beğendikleri ve beğenmedikleri durumlar ortaya konulmuştur. Öğrencilerle yapılan görüşmeler neticesinde geliştirilen önerilerin yetkililerle paylaşılması amaçlanmıştır. Araştırmada vurgulanan en önemli hususlardan biri ödüllendirme yönteminin cezalandırma yöntemine göre daha etkili olmasıdır. Ezberlenecek ayetler koro hâlinde ezberlenmektedir. Ezber ödevinin beş satırı geçmemesine özen gösterilmektedir.[23]

Öğrencilerle ilgili yapılan başka bir araştırmada, İmam Hatip Lisesi birinci sınıf öğrencilerinin Kur'an öğrenimi hakkındaki düşüncelerini tespit ederek, Kur'an dersinin öğrencilerin görüşleri doğrultusunda daha verimli hale getirilmesini amaçlayan bir çalışma yapılmıştır. Çalışma, öğrencilerin Kur'an dersi hakkındaki

[22]Ali Akpınar, "Tefsir ve Kur'an Derslerinin Öğrencilerde Kur'an Kültürü Oluşturacak Şekilde Verilmesi" **Tefsir Eğitim ve Öğretiminin Problemleri (Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri) Van/2005.**

[23]Ahmet Baştan, Songül Baştan, Necip Yıldırım, "Kur'an-ı Kerim Dersinin İşlenişine İlişkin Öğrenci Görüşlerinin Değerlendirilmesi." **Yecder IV. Ulusal Din Görevlileri Sempozyum Bildirileri**. İstanbul-27 Nisan, 2013, s. 349-356.

görüşlerinin bilinmesi açısından önem taşımaktadır [24] İmam-Hatip Liselerinde öğrencilerin sorun ve beklentilerinin araştırıldığı bir yüksek lisans tezinde Kur'an-ı Kerim, meslek dersleri arasında öğrencilerin zorlandıkları üçüncü ders durumundadır. Diğer taraftan Kur'an-ı Kerim meslek dersleri arasında öğrencilerin en çok sevdikleri derstir. Araştırmaya göre öğrencilerin Hitabet dersinde ezberletilen duaları gereksiz gördükleri ve ezber yaparken zorlandıkları ifade edilmektedir.[25]

Başka bir araştırmada ise Hatice Şahin, hafızlık geleneğinin başlangıcını ve tarihi seyrini özetledikten sonra çağımızda Kur'an hıfzının uygulanma biçimlerinden Endonezya örneğini ele almıştır. Endonezya'da hafızlığın yaygınlığı, metodu, kurumsallaşması, örgün ya da yaygın eğitimde yer alması, işlenen konular arasındadır. Yazar, Endonezya'da hafız olmak isteyen kişinin, bunu başarmak için bir taraftan eğitimi ve günlük hayatı devam ederken diğer taraftan da Kur'an ezberine devam ettiğini, nihayetinde hıfzını tamamladığını ifade etmektedir.[26] Hatice Şahin'in yaptığı bu çalışma Kur'an'la kurulan bağın ömür boyu sürdürülebildiğini göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Nitel araştırma yöntemiyle yapılan bir çalışmada İmamlık, müezzinlik ve Kur'an Kursu öğreticiliği yapan Abdullah Nazırlı'nın Kur'an öğretim yöntem ve teknikleri işlenmektedir. Yazar, Nazırlı'nın ezber yöntemini "ezberlenecek sayfayı önce kendisinin okuduğu daha sonra öğrenciye okutturduğu" şeklinde aktarmaktadır. Ezberlemeye başlamadan önce sayfayı 15 defa yüzüne okumak, kalıcı bir ezber için de sayfayı 100 defa tekrarlamak gerektiğini söylemektedir. Ayrıca yazar, Nazırlı'nın öğrencilerin bireysel yeterliliklerine özen gösterdiğini vurgulamıştır.[27]

---

[24]Muhammed Emin Durmuş, Mehmet Ali Kahraman, "İmam Hatip Lisesi Birinci Sınıf Öğrencilerinin Kur'an Dersine Yönelik Görüşlerinin Değerlendirilmesi," **ICPESS 2016 PROCEEDINGS BOOK,** İstanbul-2016, s. 275-294.
[25]Şahin Çalışkanoğlu, **İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Sorun ve Beklentileri** (Çorum Örneği), Yüksek Lisans Tezi**,** Çorum-2018.
[26]Hatice Şahin, "Başlangıcından Günümüze Kadar İslam Coğrafyasında Hafızlık Tedrisatı," **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, C. XI, y. 2011, sy. 2, s. 199-220.
[27]Tuncay Karateke, "Bir Kur'an Öğretmeni, Hafız Abdullah Nazırlı" (Hayatı, Eserleri ve Kur'an Öğretim Yöntemi). **Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** sy. 4, s.78.

Kur'an eğitimiyle ilgili bir makalede Yusuf Alemdar, Kur'an öğreticisi seçmenin önemine vurgu yapmaktadır. Çünkü ehil olmayan öğreticinin yetiştirdiği öğrencinin yanlışlarını düzeltmek büyük emek istemekte ve zaman kaybına neden olmaktadır. Bununla birlikte ehil olmayan öğreticilerden eğitim alan öğrencinin yaşadığı olumsuzlukların da dikkate alınması gerekmektedir.[28] Görüldüğü üzere araştırmacı Kur'an öğretiminde yeterlilik sahibi olmanın önemini vurgulamıştır.

Kur'an öğreticisinin yeterliliğini vurgulayan Mehmet Mahfuz Ata'ya ait bir diğer çalışmada, öğreticinin hem iyi bir okuyucu olması hem de yeni öğretim yöntem ve tekniklerini iyi bilen ve uygulayan biri olmasının altı çizilmiştir. Makaleye göre öğrencilerin en çok şikâyet ettikleri konular arasında, öğreticilerin bilgilerini güncellememeleri ve kendilerini yenilememeleri gelmektedir. Örneğin küçüklüğünde yanlış bir telaffuzla öğrendiği bir sûreyi tekrar değiştirip öğretmek, öğreticiye ciddi sıkıntılar vermektedir. Çalışmada öğreticinin öğrenen merkezli yöntem ve teknikleri kullanmasının önemi vurgulanmaktadır.[29]

Mustafa Kılıç'ın yaptığı araştırmaya göre İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin Kur'an dersindeki başarılarının Kur'an dersine giren öğretmenlerin yeterlikleriyle doğru orantılı olduğu görülmüştür. Dolayısıyla öğretmen yeterliliğinin önemi ve öğretmenlerin bu hususta eksiklerinin farkında olduğu ifade edilmiştir. Araştırmada dile getirilen bir görüş de ilahiyat fakültesinde verilen Kur'an eğitiminin öğretmenlik yapmak için yeterli olmadığının belirtilmesidir. Çalışmada Kur'an eğitiminde öğrencinin dersten soğumaması için öğretmenin dikkatli olması gerektiği vurgulanmıştır. Çalışmada dikkat çeken bir husus da öğretmenlerin resmi Kur'an eğitimi haricinde aldıkları özel Kur'an eğitiminin öneminin ifade edilmiş olmasıdır.[30]

Tuncay Karateke'nin gerçekleştirdiği araştırma, İmam-Hatip ortaokullarının yeniden açıldığı 2012/2013 döneminde okul idarecilerinin okullarda yaşadığı

---

[28]Yusuf Alemdar, "Teknik ve Estetik Açıdan Kur'an Öğretme ve Okumaya Dair Bazı Gözlem ve Görüşler." **C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. XII/1-2008, s. 213-252.
[29]Mehmet Mahfuz Ata, "Kur'an Öğretim Yöntem ve Teknikleri Problem ve Çözüm Yolları," **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** y. 2013/1, sy.30, s.165-189.
[30]Mustafa Kılıç, "İmam-Hatip Ortaokul ve Liselerinde Kur'an Eğitimi Üzerine Bir Araştırma," **Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi,** sy. 47 Aralık/2014 s. 69-106.

sorunları incelemiştir. Okul binalarının yetersiz oluşu, İmam-Hatip'e gelen öğrenci profilinin düşük olması, Meslek dersi öğretmenlerinin sayıca yetersiz olduğu, yaşlı öğretmenlerin teknolojiyi yeterince kullanamadığı, yeni mezun olanların ise mesleki bilgi bakımından yetersiz olduğu ifade edilmiştir.[31]

Osman Bayraktutan da çalışmasında, Kur'an öğretimindeki geleneksel usül ve yöntemlerden bahsederek günümüzde uygulanan yöntemlere değinmiştir. Türkiye'de Kur'an eğitiminde öğretmenin öğrenci başına ayırdığı zamanın çok az olması nedeniyle koro yönteminin olumlu ve olumsuz yönlerini incelemiştir.[32]

Dikkat çekici bir çalışma da Umut Kaya tarafından yapılmıştır. Kaya, çalışmasında, üç günde Kur'an-ı Kerim okumayı öğreten bir programı ve bu programa katılan öğrencilerin düşüncelerini değerlendirmiştir. Programın amacı, Elifbâ'yı mümkün olduğunca basitleştirip hoca-talebe arasındaki birebir ilişkiyi verimli bir şekilde kullanarak başta yetişkinler olmak üzere, genç ve çocukların kafalarındaki 'Kur'an-ı Kerim'i okumak zordur' algısını yıkarak, yaz aylarında kısa süre zarfında Kur'an-ı Kerim okumayı öğretmektir. Programda yüzünden Kur'an-ı Kerim okuma çalışmaları bol tekrarlı koro çalışması şeklinde yapılmaktadır. Normal Elifbâ cüzü yerine basitleştirilmiş bir Elifbâ kullanılan bu programın ikinci aşamasında ise geleneksel usulle katılımcılar, 10-15'er kişilik grup ile halka şeklinde hoca-talebe ilişkisi içerisinde öğrenimlerine devam etmektedirler. Hoca başına düşen talebenin az olması programın başarısını artırmaktadır. Programda üç günde toplam dokuz saat süren bir eğitimden sonra katılımcılar Kur'an okumaya başlamaktadırlar. Katılımcıların evlerinde yaptıkları tekrarlar da başarıyı artıran önemli bir etken durumundadır. Katılımcıların beyanlarına göre, katılımcıların günün sonunda evde Kur'an-ı Kerim'e vakit ayırma oranları %90 civarındadır. Programda hoca talebe uyumu önem kazanmaktadır. Ayrıca programın ilk dersinde öğrencilerin güdülenmesini sağlayan konuşmalar yapılmakta ve örnekler verilmektedir. Programda geleneksel yöntemlerle birlikte modern eğitim yöntemlerinden

[31]Tuncay Karateke, "İmam-Hatip Liselerinde İdarecilerin Karşılaştıkları Sorunlara Yönelik Nitel Bir Çalışma." **Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** sy. 5, s. 145-171.
[32]Bayraktutan, a.g.m. s.145-171.

yararlanılmaktadır. Örnek olarak okutulan kelimeler Kur'an'da sık geçen kelimelerden seçilmektedir.[33]

Kur'an eğitiminde ve hafızlıkta Kur'an'ın anlamını da öğretmeyi önemseyen araştırmalar bulunmaktadır. Bu tür çalışmalar şekilci ve ezberci Kur'an eğitiminin sorgulanması bakımından önem taşımaktadır. Bu çalışmalardan biri Muammer Erbaş tarafından kaleme alınan "Kur'an'ın Mana Boyutu Işığında Kur'an Okumanın Anlamı," adını taşımaktadır. Makalede Kur'an'ın okunmasıyla ilgili kavramlar (kıraat, tilavet ve tertil) ele alınmış; bu kavramlar ışığında Kur'an'ın Arapça metnini okumanın yanında manasının da anlaşılmasına vurgu yapılmıştır.[34]

Kur'an öğretiminde anlamı öne çıkaran en önemli çalışmalardan biri, Mehmet Yaşar tarafından yapılan doktora tezidir. Bu tezde İslam eğitim tarihi hakkında geniş bir malumat verilmiştir. Tezde Osmanlının son döneminde pek çok alanda ıslahat yapıldığı halde Medreselerin kendi ıslahatlarına olumlu bakmadığı belirtilmektedir. Eğitimin ilk kademelerinde Kur'an'ın yüzüne ve tecvitli okutulmasına ağırlık verilirken Kur'an'ın anlaşılmasına yönelik çabaların ise tefsir derslerinde ve medreselerin ilerleyen yıllarında gösterildiği söylenmiştir. Tezde üzerinde durulan bir husus da Kur'an'ın anlaşılması için yapılan meal çalışmalarıdır. Çalışmada, "Kur'an öğretilirken metinle birlikte anlam da öğretilebilir mi?" sorusunun cevabı aranmaktadır. Çalışmanın temel yaklaşımı, Arapçadan Türkçeye geçmiş kelimelerden yararlanarak, metni anlamak ve anlamın zihinde daha kalıcı olmasını sağlamaktır.[35]

Kur'an'ın ezberiyle birlikte anlamının da öğretilmesi gerektiğini vurgulayan Muhammed Karaosman günümüzde yapılan hafızlığın 'Kur'an-ı Kerim lafz-ı celilinin ezberine' dayandığını ifade etmektedir. Mezun olan hafızların Kur'an-ı Kerim'in anlam ve konuları ile ilgili herhangi bir malumata sahip olamadıklarını, ancak meslekî ve akademik çalışmalar veya özel gayretler neticesinde bu eksikliğin

---

[33]Umut Kaya, "Bir Kur'an Öğretim Modeli Olarak 3 Günde Kur'an Öğreten Program*,"* **Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi,** sy. 53, Aralık 2017, s. 151-178.
[34]Muammer Erbaş, "Kur'an'ın Mânâ Boyutu Işığında Kur'an Okumanın Anlamı," **Marife**, y. 7, sy.1, Bahar/ 2007, s.7-42.
[35]Mehmet Yaşar, **"Kur'an Öğretiminde Metin Anlam İlişkisi,"** Doktora Tezi**,** Ankara, 2006.

giderilebildiğini ifade etmektedir. Yazar, örgün eğitime hiç ara vermeksizin hafızlığın yapılmasını önermektedir. Böylece öğrenciler eğitimlerine ara vermeden ve müfredattan kopmadan daha geniş zaman diliminde hem Kur'an-ı Kerim'i ezberleyebilir hem de Kur'an-ı Kerim'in anlam ve konularına hâkim olabilirler demektedir. Yine araştırmacı, İlahiyat, İmam-Hatip ve Kur'an kursları temsilcilerinin bir komisyon kurarak konularına göre ezberlenecek ayetleri tespit etmesini önermektedir. Yazar Türkiye'de yaygın bir şekilde uygulanan cüz sonlarından başa doğru gitmek suretiyle yapılan hafızlığın Kur'an'ın anlam içeriğine uymadığını da ifade etmektedir. Yazar kendi uyguladığı ve olumlu sonuç aldığı bir uygulamayı şöyle ifade etmektedir. "Öğrencinin ezberleyeceği ayetlerle meal dersi yapılır. Bu ders esnasında ayetlerin kelime ve cümle anlamları verilir. Ayrıca yer yer Arapça ile ilgili kurallara değinilir. Bu şekilde öğrencide kısa sürede okuduğunu anlama kabiliyeti gelişir. Hafızlığın sonunda da tüm Kur'an-ı Kerim'in anlamına kavuşur." Yazar, Kur'an'ın anlaşılmasıyla ilgili olarak; "Kur'an-ı Kerim'de 1500 küsur kelime kökü bulunmaktadır. Bunların da yaklaşık yarısını ya da üçte birini Türkçede aslıyla veya değişik şekillerde kullanmaktayız. Birçok kelime de Kur'an-ı Kerim'de tekrar olarak geçmektedir. Bu yüzden Kur'an-ı Kerim'in anlamı herhangi ciddi bir Arapça altyapısı olmadan da kısa sürede kavranabilmektedir."[36] demektedir.

Fatih Tiyek'e ait çalışma ise İmam-Hatip meslek dersleri öğretmenlerinin meallerle ilgili algılarını araştırmaktadır. Araştırmanın genel amacı, İHL Meslek Dersleri Öğretmenlerinin meallerin katkısına, okunmasına, okuma şekillerine ve meal farklılıklarına ilişkin algılarını tespit etmektir.[37]

Alanyazına katkı veren bir başka çalışma, Yecder tarafından "Cami Merkezli Hayat" temasıyla düzenlenen Ulusal Din Görevlileri Sempozyumlarıdır. Söz konusu organizasyonlar, Türkiye'de dini eğitim veren kurumlarla din hizmeti veren kurumların karşılıklı olarak iletişim halinde kalarak birbirlerinin tecrübelerinden

[36]Muhammed Karaosman, "İlahî Kelamın Muhafazasına Farklı Bir Yaklaşım Konu ve Anlam Merkezli Hafızlık Önerisi," **Artvin Çoruh Üniversitesi İlahiyat Araştırmaları Dergisi**, Yıl, 2017, C.1, sy.1, s.39-48.
[37]Fatih Tiyek, "İHL Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Kur'an Meallerine İlişkin Algıları Üzerine Bir Araştırma," **KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi,** sy. 29, y. 2017, s. 77-104.

yararlanmaları, birbirlerinin beklentilerini karşılamaları ve bu kurumlarda görev yapan öğretmen, din görevlisi ve öğretim üyelerinin mesleki ve bilimsel olarak kendilerini geliştirmelerini amaçlamıştır. Ayrıca bu kurumlarda okuyan öğrencilerin karşılıklı olarak diğer kurumlarda derse girmeleri, staj yapmaları, birbirlerini tanımaları ve kendilerini geliştirmeleri amaçlanmaktadır.[38]

Mesut Çakır ve Yavuz Horoz tarafından yazılan makalede, hadis kitaplarında yer alan ve Kur'an'ı ezberlemeyi teşvik eden hadisler ele alınmıştır.[39]

İmam-Hatip Liselerinde okutulan Kur'an-ı Kerim Dersi hakkında bir araştırma da Tuncay Karateke tarafından hazırlanan "İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Kur'an-ı Kerim Dersi Sınıf Yönetimi Davranışlarının İncelenmesi" adlı doktora tezidir. Araştırmacı Kur'an-ı Kerim dersinin işlenişini sınıf yönetimi bağlamında işleyerek alana katkıda bulunmuştur.

Türkiye'de Kur'an eğitimi ve hafızlıkla ilgili yapılan çalışmaların 2000'li yıllardan itibaren arttığı görülmektedir. Kur'an eğitimiyle ilgili yapılan çalışmaların konuyu değişik boyutlarıyla ele alması önemli bir husustur. Çalışmalarda sadece doküman taramayla yetinilmeyip alan araştırmalarının da yapılıyor olması sorunun kaynağını bulmak açısından önem taşımaktadır. Biz de çalışmamızda Kur'an ezberine odaklandık. Kanaatimize göre Kur'an ezberinde temel sorunlardan birisi Kur'an'ın indiriliş gayesinin göz önünde bulundurulmayışıdır. Sözünü ettiğimiz bu durum Kur'an'ın anlam boyutunun da ihmal edilmesine sebep olmaktadır. Günümüzde Kur'an eğitiminde tedricilik ilkesinin de ihmal edildiği görülmektedir.

C. Yöntem

Tezde, doküman tarama ve nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseninde araştırma yapılmıştır. Araştırmada katılımcılara yapılandırılmış ve yarı yapılandırılmış sorular yöneltilmiştir. Yapılandırılmış ve yarı yapılandırılmış sorular

---

[38]Mehmet Keskin, "Cami Merkezli Hayat," **Yecder III. Ulusal Din Görevlileri Sempozyum Tebliğleri**, 13 Mayıs 2012/ İstanbul, s. 118-156.
[39]Mesut Çakır, Yavuz Horoz, "Hafızlığı Teşvik Eden Hadisler Üzerine Genel Bir Değerlendirme," **Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. V, Kars-2018, sy. 9, s. 118-140.

nitel araştırmaları nicel araştırmalardan ayıran en önemli farklardan birini oluşturmaktadır. Nicel araştırmalarda araştırmaya katılan herkese aynı sorular yöneltilirken, nitel araştırmalarda katılımcının görüşülen konuyla ilgisine, birikimine bağlı olarak sorular derinleştirilebilmektedir.

Araştırmada İstanbul Kâğıthane'de bir İmam-Hatip Lisesinde Meslek Dersleri öğretmenlerinden Kur'an-ı Kerim dersine giren 11 öğretmenle görüşme yapılmıştır. Katılımcı öğretmenler 5 kadın 6 erkekten oluşmaktadır. Katılımcı öğretmenlerin 3'ü hafızdır. Araştırmada 'maksimum çeşitlilik örneklemesi'[40] tercih edilmiştir. Böylece diğer İmam-Hatip Liselerinde de Kur'an-ı Kerim dersi ezber alanında benzer sorunların yaşandığı düşünülerek sorunlar hakkında fikir edinmek amaçlanmıştır. Araştırma 2017, 2018, 2019 yıllarında fiilen görev yapan ve Kur'an-ı Kerim dersine giren 11 Meslek Dersi öğretmeniyle yapılmıştır.

Katılımcılar arasında erkek/kadın, tecrübeli/tecrübesiz, hafız ve hafız olmayan, ücretli/kadrolu, ön lisans, lisans, yüksek lisans mezunu ve doktora öğrencisi olan öğretmenler bulunmaktadır. Görüşme süreleri 10 dakika ile 40 dakika arasında değişmektedir (Şekil 1). Katılımcı öğretmenlere görev süreleri sorulmuştur. Görev sürelerinin 4 yılla 36 yıl arasında değiştiği görülmektedir. Böylece farklı sürelerde görev yapan öğretmenlerin görüşlerine ulaşmak amacıyla görüşmecilerin seçiminde maksimum çeşitlilik ilkesi gözetilmiştir.

Araştırmada esas görüşmelere başlamadan önce az sayıda öğretmenle deneme amaçlı görüşmeler yapılmıştır. Ana temaları oluşturacak sorular belirlendikten sonra esas görüşmelere geçilmiştir. Görüşmelerden önce öğretmenlere tezin konusu ve amacı hakkında bilgi verilerek ses kaydı için kendilerinin onayı alınmıştır. Öğretmenlerin görüşmelerde genellikle istekli oldukları ve alanda yaşanan sorunların farkında oldukları gözlenmiştir. Görüşmeler yapıldıkça ses kayıtları çözümlenerek yazıya aktarılmıştır. Çözümlenen metin birkaç defa baştan sona okunarak kavramsal kodlamalar yapılmıştır. Yapılan kodlamalar sınıflandırılarak temalar belirlenmiştir. Daha sonra belirlenen temalar arasında anlamlı ilişkiler kurulmaya çalışılmıştır.

[40]Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri,** 10.baskı, Seçkin, 2016-Ankara, s.119.

Görüştüğümüz öğretmenlerin isimleri gizlenerek bunun yerine çalışmada kolaylık sağlaması için erkek öğretmenleri EÖ, kadın öğretmenleri ise KÖ harfleriyle kısaltarak görüşme sırasına göre 1'den 11'e kadar sıralanmıştır.[41] Görüşmelerden elde edilen veriler Sorunlar ve Öneriler isimleriyle iki ana tema altında analiz edilmiştir.

Araştırmanın amacı doğrultusunda öğretmenlere yöneltilen sorular şöyledir:

1-Öğrencilerinize Kur'an-ı Kerim'den sureleri ezberletirken yaşadığınız sorunlar nelerdir?

2- Öğrencilere sınıf ortamında ezber yaptırıyor musunuz?

3- Öğrencilerinize daha kolay ezberlemeleri için önerdiğiniz yöntemler var mı?

4- Ezberlettiğiniz sure ve ayetlerin anlamlarını öğrencilere öğretiyor musunuz?

5- Müfredatta yer alan ezberlerin isabetli seçildiğini düşünüyor musunuz?

6- Öğrencilerin yaptığı ezberlerin kalıcı olup olmadığı hakkında görüşünüz nedir?

Bu sorularla birlikte nitel araştırmaların doğası gereği görüşmeye katılan bazı öğretmenlere yöneltilen sonda sorularla araştırma derinleştirilmeye çalışılmıştır.

Soruları üç tema altında değerlendirdiğimizde; *i.* öğretmenlerin ezber yaptırırken uyguladıkları yöntem ya da yöntemlerin olup olmadığını öğrenmek istedik. *ii.* İkinci olarak öğrencilerin Kur'an'ı anlamalarına yönelik öğretmenlerin ne tür çalışmalarının olduğunu, *iii.* üçüncü olarak da ezberlerin kalıcı olup olmadığıyla ilgili görüşlerini öğrenmek istedik. Bu üç sorgulama ile ezber yönteminin uygulanışı, anlam içeriğinin öğretilmesi ve öğretilen anlam içeriğinin hayata aktarılması hususundaki durumun tespit edilmesini amaçladık.

[41]Görüşmeye katılan öğretmenlerin kodlanarak kısaltılmasında Tuncay Karateke'nin "İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Kur'an-ı Kerim Dersi Sınıf Yönetimi Davranışlarının İncelenmesi" adlı tezinden yararlanılmıştır. O kısaltmaları 1KÖ, 12EÖ vs. şeklinde yaparken biz de küçük bir değişiklikle KÖ1, EÖ2 şeklini tercih ettik.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'AN-I KERİM'İN OKUNMASI VE ANLAŞILMASI

I. KUR'AN OKUMA VE EZBERLEME İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Bu bölümde çalışmamızı ilgilendiren temel kavramları değerlendireceğiz. Pek çok konuda olduğu gibi kavramlar da zamanla değişmekte ve daralmaktadır. Kavramları ifade ettiği anlamlara göre yerinde kullanmak konumuzun daha iyi anlaşılması açısından önem arz etmektedir.

A. Tenzil ve İnzal

Tenzîl kelimesinin geçtiği ayetler incelendiğinde, tenzîl ifadesinin, eğitimde tedricilik ve öğretimin planlanmasıyla ilişkili olduğu görülür. Kur'an'ın 'tenzîl' ifadesiyle dile getirdiği eğitim ve öğretim etkinliğinin, eğitimde tedricilik, aşamalılık ilkesiyle ilişkili olduğu anlaşılmaktadır.[42]

Kur'an'ın indirilme sürecini ifade eden 'tenzil' kavramı Kur'an'ın eğitim anlayışına ışık tutacak en önemli kavramlardan biridir.

Kur'an vahyiyle ilgili olarak, '**نزل**' fiilinin '**انزل**' ve '**نزّل**' kalıpları kullanılmıştır. İnzâl ile tenzîl arasındaki fark şu şekilde izah edilmiştir: İnzâl bir kerede indirme, tenzîl ise tedrici olarak indirmedir. Buna göre, tenzîl, Cebrail'in ihtiyaçlara bağlı olarak Kur'an'ı indirmesini ifade eder.[43]

'Tenzîl', belli durum ve koşulda indirilmeyi anlatır. Kur'an'ın tenzilinde de toplumun durum ve ihtiyaçlarına göre vahyin indirilmesi söz konusudur. Yağmur da yağmaya başladığında arka arkaya … damlacıklar halinde yağar,[44] böylece toprak onu azar azar emer. Aynı şekilde vahiy de parça parça inzal edilmek suretiyle, toplumların onu özümsemeleri sağlanır. Yüce Allah, ezelde kullarının rızıklarını takdir eder ve zamanı geldiğinde onlara bu rızıkları takdir edilen oranlarda verir.

---

[42]Abdurrahman Kasapoğlu, "Kur'an'da Tenzil Kavramına Eğitim Açısından Bir Yaklaşım." **İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** Bahar 2014/5(1), s. 55.
[43]Abdurrahman Kasapoğlu, a.g.m. s. 51.
[44]Zuhruf, 43/11.

Zamana ve takdir edilen duruma göre rızıkların kullara indirilmesi, vahyin tenziliyle benzerlik içerisindedir.[45]

Kur'an'ın Levhü'l-Mahfuz'dan dünya semasına (Beytü'l-İzzet) inmesine İnzal, oradan da Hazreti Peygamber'in kalbine indirilmesine tenzil denir.[46] *"İnkâr edenler: Kur'an O'na bir defada indirilmeli değil miydi? Dediler. Biz onu senin kalbine iyice yerleştirmek için böyle yaptık (parça parça indirdik) ve onu tane tane (ayırarak) okuduk."* [47] Bu şekilde onunla kalbini güçlendirelim, onu iyice belleyesin ve ezberleyesin diye böyle yaptık.[48]*(O) yüksek gökleri yaratanın katından peyderpey indirilmiştir.*[49] *"Biz Kur'an'ı, insanlara dura dura okuyasın diye ayet ayet ayırdık ve onu peyderpey indirdik."*[50] ayetlerinde de Kur'an'ın tedrici olarak indirildiği ifade edilmektedir.

Kur'an'ın tenzîlen indirilmiş olması, …kıyamete kadar kalıcı olan İslam dininin prensiplerinin pratik hayata yansıtılarak … yaşanması, sonraki nesillere örnek bir hayat modelinin sunulması ve Kuran'ın sağlıklı bir şekilde anlaşılmasıyla yakından ilgilidir. Bu bir anlamda ferdi ve toplumsal gelişmenin ilahi irade istikametinde şekillenmesi ve meydana gelen sorunların çözülmesi demektir.[51]

B. Kıraat

Kur'an, Cebrail vasıtasıyla Hz. Peygamber'e vahiy yoluyla indirilmiş, mushaflarda yazılmış, tevatürle nakledilmiş, tilavetiyle ibadet edilen ve kendine has özellikleri olan Allah kelamıdır. [52] Sözlükte Kur'an 'gufran' vezninde 'kıraat'

---

[45]Kasapoğlu, a.g.m. s. 51.
[46]İsmail Cerrahoğlu, **Tefsir Usulü.** 9. baskı. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993, s. 43.
[47]Furkan, 25/32.
[48]Muhammed Bin Ahmed Kurtubî, **el-Camiu Li-Ahkami'l-Kur'an**, thk. Ahmed el-Berdunî ve İbrahim Atfîş, 2. baskı, Kahire, Daru'l- Kütübü'l-Mısriyye,1964 ,I, 39, s. 28.
[49]Taha, 20/4.
[50]İsra, 17/106.
[51]Abdülsamet Şen, **Hz. Peygamber'in Kur'an Öğretme Metodu,** Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2014, s.10.
[52]İsmail Cerrahoğlu, **Tefsir Tarihi,** 2 C. Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1988, I, s. 9.

(okuma) anlamında mastardır. Kuralına göre okuma (tertil), güzel sesle usulüne göre okuma (tilavet) olduğundan buna 'Kur'an' adı verilmiştir.[53]

Okuma, kelimesi dilimizde çok farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Anlamları arasında ezberden okumak da bulunmaktadır.[54] Ama daha çok yazılı bir metne bakarak sesli ya da sessiz okumak anlamında kullanılmaktadır. Kur'an okumak denildiğinde ise daha çok Mushaf'ı eline alarak yüzüne okumak kastedilmektedir. Hâlbuki Kur'an ilk vahyedilmeye başladığında 'oku!' emri, vahyedileni ezberden oku! demektir.[55] Çünkü Cebrail (as) vahyi yazılı bir metin halinde getirmediği gibi Hz. Peygamber (sas) de okuma yazma bilmiyordu.[56] Dolayısıyla قرأ kelimesi ve bu kelimeden türeyen kıraat, karî ve Kur'an kelimeleri ezberlemeyi, ezberden okumayı ön plana çıkarmaktadır.

Ragıp el-İsfahânî gibi birçok alim قران 'Kur'an kelimesinin 'okumak' (kıraat, tilâvet) manasına gelen 'قَرَأَ' fiilinden isim olduğunu söylerler. İslâm vahyinin 'اِقرأ' 'oku' buyruğu ile başlaması, Kur'an'da 'قرأ' kökünün 'okuma' anlamında kullanılması[57] ve Kur'an'ın çok okunması tavsiye edilen bir kitap olması gibi sebepler dikkate alındığında Kur'an isminin 'okumak' anlamına gelen 'قرأ' fiilinden türediğini kabul etmek daha doğru görünmektedir.[58] Şu âyetler buna delil olarak gösterilmiştir.[59] **اِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْاٰنَهٗۚ. فَاِذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْاٰنَهٗۚ.** *"Şüphesiz onu toplamak ve okumak bize aittir. O halde, biz onu okuduğumuz zaman, onun okunuşuna uy!"* Bu

[53]Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili,** Sadeleştirenler, İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Bolelli,10 C. İstanbul, Azim Dağıtım, I, s. 22.
[54]İlhan Ayverdi, "okumak" 'çevrimiçi', http://www.lugatim.com/,19.11.2019.
[55]Muhammed bin İsmail Ebû Abdullah El-Buhârî, **Sahihi'l-Buhari**, thk. Muhammed bin Zehir Nâsır En-Nasır, Neşreden, Dar'u Tûku'n-Necat, 1.baskı, Hicri 1422, "Bed'ü'l-Vahiy," 1, VII, s. 3.
[56]Ankebut, 29/48.
[57]Araf, 7/204. Yunus, 10/61, 94, Nahl, 16/98. İsra, 17/14, 45,106. Kıyame, 75/18. Alak, 96/1, 3. Şuara, 26/199.
[58]Abdülhamit Birışık, "Kur'an," **Diyanet İslam Ansiklopedisi,** 44 C. Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul/1988, XXVI, s. 383.
[59] Abdurrahman Çetin, **Kur'an İlimleri ve Kur'ân-ı Kerim Tarihi.** İstanbul: Dergah Yayınları, 2014.
s. 15.

âyetlerde ‘cem’ ve ‘Kur’an’ kelimeleri yan yana ve farklı manalarda toplamak ve okumak anlamında kullanılmıştır.[60]

Cerrahoğlu, Kur’an kelimesinin قرأ kökünden geldiğini ve daha çok ezberden okumak anlamına geldiğini söylemektedir.[61] Yine Cerrahoğlu, ilk günden itibaren nazil olan ayetleri ezberleyenlere el-Kârî denildiğini ifade etmektedir. [62] Kırâat, bir kavram olarak ancak “Kur’an’a bakarak ya da ezberden okumak” için kullanılır.[63] Bu deliller bize قرأ kelimesinin ezberden okumak anlamında kullanıldığını göstermektedir. Muhammed Abdullah Draz’a göre, el-Kur’an, kelimesi Kur’an’ın dillerde okunmasını ifade ederken, el-Kitap, kelimesi de Kur’an’ın kalemle yazılmasını ifade etmektedir. [64] Kur’an-ı Kerim’e bu isim bizzat Cenabı-ı Hak tarafından verilmiştir. Şu âyetler buna örnektir. *“Kur’an okunduğu zaman derhal susun, onu dinleyin!”* [65] *“Onlar Kur’an’ı düşünmüyorlar mı? Yoksa kalplerinin üzerinde kilitler mi var?”*[66] *“Muhakkak ki o çok şerefli bir Kur’an’dır.”*[67]

Bir hadiste*, “Kur’an’ı okuyun! Şu asılı duran Mushaflar sakın sizi aldatmasın! Çünkü Allah, Kur’an’ı belleyip saklayan bir kalbe asla azap etmeyecektir”* [68] buyurulmaktadır. Hadisin metninin اقرءوا ifadesiyle başlaması ve devamında da (قَلْبًا وَعَى الْقُرْآنَ) “Kur’an’la dolu kalp” ifadesinin bulunması, (اقرؤوا) ifadesinin ‘ezberleyin’ anlamına geldiğini göstermektedir.قَرَأَ kelimesinin ezberden okumak anlamında kullanıldığını gösteren bir hadis de şöyledir. *“Kim farz olan her namazın arkasından Ayet’el-Kürsi’yi okursa, öldüğünde Cennet’e girer.”* [69] buyurulmaktadır.

---

[60] Çetin, **a.g.e**. s.15.
[61] Cerrahoğlu, **a.g.e**. s. 32.
[62] Cerrahoğlu, **a.g.e**. s. 66.
[63]Alican Dağdeviren, “Kur’an-ı Kerim’i Okumanın Değeri,” **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. XIX, sy. 35, Haziran 2017, s.154.
[64]Çetin, **a.g.e.** s. 201.
[65]Araf, 7/204.
[66]Muhammed, 47/24.
[67]Vakıa, 56/77.
[68]Abdü's-Samed Darimî Et-Temimi, **Süneni’d-Darimî,** Dar'ul-Mugnî li'n-Neşri ve’t-Tevzî, thk. Hüseyin Selim Esed ed-Daranî, 1.baskı, 2000, ““Fezailü’l-Kur’an,” 1, IV, s. 2092.
[69]Ebu Abdurrahman Ahmed Bin Şuayb Ali el-Horasani Nesaî, **Süneni'l-Kübra,** thk. Şuayb el-Arnavut, Beyrut, Müessesetü’r-Risale, 2001, “Amel,” 41, IX, s. 44.

Müslümanlar bu hadisin müjdesine nail olmak için kıldıkları namazlardan sonra bu hadisin gereğini yerine getirmektedirler.

Kur'an'ın ezberlenen ve ezberden okunan bir kitap olduğunu gösteren bir delil de Hz. Peygamber (sav)'in okuma yazmayı (Ümmî) öğrenmemiş olmasıdır. Nitekim ayette bu durum açık bir şekilde ifade edilmektedir. *"Sen şu Kur'an'dan önce hiçbir kitap okumuyor ve onu sağ elinle yazmıyordun. (Okuyup yazsaydın) o takdirde batıl peşinde koşanlar, şüpheye düşerlerdi"*[70] buyurulmaktadır. Okumak ve yazmak bir insanın başka bir insandan eğitim gördüğünün bir delilidir. Ayette Peygamberimizin başka birinden böyle bir eğitim almadığı belirtilmektedir. Zira O'nun okuma yazması olsaydı o zaman Kur'an'ı inkâr etmek için bahane arayanlar, onu başkasından, meselâ bir Ehl-i kitaptan okuyup yazdığını ileri sürebilirlerdi.[71] Nitekim Hz. Peygamber (sas), *"Biz Ümmî bir milletiz, yazı yazmaz hesap yapmayız."*[72] buyurmuştur. Peygamberimizin ümmi oluşunun anlamı O'nun herhangi bir insandan ders almamış olmasıdır.

رب kelimesinin, *"Bir nesneyi olgunluk sınırına ulaşıncaya kadar aşama aşama, tedricen inşa etmek, besleyip büyütmek veya yetiştirmek,"*[73] anlamında kullanılması ve Kur'an-ı Kerim'de 'Allah' lafzından sonra en fazla kullanılan isim olması ilahi eğitimin önemini göstermektedir.[74] Peygamberimiz de bir hadisinde, *"Beni rabbim terbiye etti, terbiyemi ne güzel yaptı."*[75] buyurmuştur.

Bütün bunları özetlemek gerekirse, Peygamberimizin ümmi oluşu O'nun herhangi bir insandan yazı yoluyla ders almadığını ve vahyin O'nun kalbine Cebrail (as) vasıtasıyla yerleştirildiğini göstermektedir. Dolayısıyla 'kıraat/karae' kelimesi ezberden okumak anlamındadır.

---

[70]Ankebut, 29/48.
[71]Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş: **Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir,** DİB Yay. Ankara, 2006, IV, s. 277.
[72]Buhari, **a.g.e.** "Savm," 13, III, 27.
[73]Ragıp el-İsfahani, **Müfredat Kur'an Kavramları Sözlüğü,** trc. Yusuf Türker, 1. baskı, İstanbul, Pınar Yayınları, 2016, s. 585.
[74]Remzi Kaya, **Kur'an-ı Kerim'de Eğitimci Olarak Hz. Muhammed,** İstanbul, Yağmur Yayınları, 2019, s. 116.
[75]Fahreddin Razi, **Mefatihü'l-Gayb**, 32 C. 3. baskı, Beyrut, Dar'u İhyau't-Turasi'l-Arabiyyi, Hicri 1420, VI, s.526.

C. Tilavet

Tilavet, ‘onu, ikisinin arasında kendilerinden olmayan herhangi bir şeyin bulunmayacağı bir ardışılıkla takip etti, izledi’. Bu takip etme, izleme, bazen *‘bedensel’* olur, bazen *‘hükme uyma veya hükmü taklit etme’* şeklinde olur. Bazen de ‘*okuma, anlamı tedebbür etme, düşünme’* şeklinde olur. والقمر اذا تلاها ‘*Ve aya, uyduğu zaman ona.’*[76] Burada *‘taklit etme şeklinde ve mertebe, rütbe bakımından onu takip etmesi’* kastedilmektedir. Zira ay, ışığını güneşten alır ve onun bir takipçisi durumundadır. ويتلوه شاهد منه ‘*…hem bunu ondan bir şahit takip ediyor.’*[77] Yani ona uyuyor ve sözünün gereğini yerine getiriyor.[78] Tilavet kelimesiyle ilgili İsfahani pek çok örnek vermiştir. Özet olarak ifade etmek gerekirse ‘tilavet’ meallerde genellikle ‘okumak’ anlamında dar manada kullanılmıştır. Detaylı olarak incelendiğinde ise ‘tilavet’; ‘okumak, takip etmek, uymak, taklit etmek ve anlatmak’ anlamlarındadır. Anlaşıldığı kadarıyla ‘tilavet’ Kur’an’ı insanlara tebliğ edip anlatmak,[79] onda bulunan hükümlere uymak ve onda bulunanları düşünmek anlamındadır. Kur’an-ı Kerim’de Kur’an okumayı ifade etmek üzere en çok kullanılan kavram tilâvettir.[80] Kur’an ısrarla تَلَي kelimesinin türevlerini kullanmaktadır.[81] Bunların hepsi Hz. Peygamber’in vahyi topluma yaymakla ilgili görevine işaret etmektedir.[82] Kur’an tilaveti, sadece inanca değil aynı zamanda ahkâma ve ahlâka yani birçok pratik uygulamayı hayata geçirmeye yöneliktir: “*De ki: Gelin Rabbinizin size neleri zorunlu kıldığını anlatayım. O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, ana/babaya iyilik edin* ...”[83] ayetinde görüldüğü üzere Kur’an sadece okunmak için değil, aynı zamanda kurallarının uygulanması için gönderilmiş olup, ancak bu uygulamanın yerine

[76]Şems. 91/2.
[77]Hud, 11/17.
[78]İsfahanî, **a.g.e.** s. 281.
[79]“Onlara, Adem’in iki oğlunun kıssasını doğru olarak oku/anlat…” Maide, 5/27; “Onlara Nuh'un başından geçenleri oku/anlat…” Yunus. 10/71.
[80] Muammer Erbaş, “a.g.m. s. 7-42.
[81]تلي kelimesinin türevlerinin geçtiği ayetlerin bir kısmı, Bakara, 2/129,151. Al-i İmran, 3/164. Hac, 22/30, Ankebut, 29/45. Cuma, 62/2.
[82] Muhammed Mustafa el-Azami, **Vahyedilişinden Derlenişine Kur’an Tarihi,** trc. Ömer Türker, Fatih Serenli, İz Yayıncılık, 3.baskı, İstanbul, 2014. s. 85.
[83] En’am, 6/151.

getirilmesi şartıyla tilavet gerçekleştirilmiş olur.[84] Hz. Peygamber de *"Allah'ın kitabını anlayan, sonra da ona göre yaşayanı Allah, doğru yola iletir ve onu kıyamette kötü akıbetlerden korur."*[85] buyurmaktadır.

Netice olarak tilâvet şu âyette "*Yemin olsun o güneşe ve parıltısına. Ve aya; takip ettiği zaman ona.*"[86] Ayın güneşi takip etmesini ifade ettiği gibi, Müslümanın da okuduğu âyetleri her yönden benimsemesini ve takip etmesini gerektirmektedir. Bu ise, ancak okunan âyetlerin anlaşılması ve tatbik edilmesiyle mümkündür.[87]

D. Zikir

Zikir kelimesi Kur'an-ı Kerim'de hatırlama,[88] anma,[89] akılda tutma, tekrarlama, müzakere etme, hatırlatma,[90] öğüt verme, öğüt alma,[91] uyarma,[92] Kur'an,[93] vahiy,[94] şan/şeref,[95] ibadet[96] ve daha pek çok anlamda kullanıldığı görülmektedir. Zikir kelimesinin Kur'an-ı Kerim'de türevleriyle birlikte çok sayıda ayette geçmesi ve temel anlamının anma, hatırlatma, tekrarlama vb. olması Kur'an'ın ezberlenmesine ve unutulmamasına vurgu yapmaktadır. Nitekim ayette, *"Bizim ayetlerimize ancak, kendilerine bu ayetlerle öğüt verildiği zaman secdeye kapanan ve kibirlenmeksizin Rablerine hamd ederek tesbih edenler inanırlar"*[97] buyurulmaktadır. Başka bir ayette de yine *"Tehdidimden korkanlara Kur'an'la öğüt ver."*[98] buyurulmaktadır. *"Allah size gerçekten bir uyarıcı (zikir) indirmiştir."*[99] Bu ayette geçen uyarı diye çevrilen zikir kelimesi, "unutmama, hatırlama, anma, öğüt" manalarına gelir. Kur'an her

---

[84] Karaman vd. **a.g.e.** I, s. 201,202.
[85] Celaleddin es-Suyutî, **El-İtkan Fi Ulumu'l-Kur'an**, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, 4 C. El-Heyetü'l-Mısriyyeti'l-Âmmeti li'l-Küttabi, 1974, IV, s.124.
[86] Şems. 91/2.
[87] Erbaş, a.g.m**.** s. 14.
[88] Zümer, 39/45.
[89] Ra'd, 13/28.
[90] Kehf, 18/57.
[91] Tekvir, 81/27.
[92] Saffat, 37/13.
[93] Cin, 72/17.
[94] Araf, 7/69.
[95] İnşirah, 94/4.
[96] Cuma, 62/9.
[97] Secde, 32/15.
[98] Kaf, 50/45.
[99] Talak, 65/10.

zaman dikkate alınması gereken bir öğüttür. Kur'an'ı ifade etmek üzere pek çok ayette zikir kelimesi kullanılmıştır.[100]

Yazır, *"O, herkes ve sizden doğru yolda gitmek isteyenler için bir öğüttür(zikir)"* [101] ayetiyle ilgili olarak, "unutulmaması gereken bir öğüttür." [102] diyerek Kur'an'ın uyarılarının unutulmaması gerektiğine, dolayısıyla ezberlenmesine işaret etmektedir. *Bu Zikir (Kur'an), ancak âlemler için bir öğüttür."*[103] ayetinde Kur'an kastedilmektedir. Kur'an insanlar ve cinler için bir öğüttür.[104]

"Andolsun, size öyle bir kitap indirdik ki sizin bütün şeref ve şanınız ondadır. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?" [105] Ayette indirilen kitaptan maksat Kur'an'dır. Yüce Allah, insanların şeref ve şanını koruyup yücelten, onları uyaran, öğüt veren ve dinleri konusunda gerekli açıklamaları yapan bir kitap indirdiğini belirtmiş ve insanların kitabı okuyup akıllarını da kullandıkları takdirde bu nimetlere kavuşacaklarına işaret etmiştir.[106] İbn Kesir, ayette geçen 'zikir' kelimesinin şeref ve din anlamında kullanıldığını söylemiştir. Yani Kur'an sizin şerefiniz ve dininizdir demiştir.[107] Taberi de Kur'an'ın kendisine tabii olan ve onda bulunanlarla amel eden kişi için şeref olduğunu söylemiştir.[108] Hz. Peygamber (sav) de, zikirle ilgili olarak, *"Allah'ı zikredenle zikretmeyenin durumu, diriyle ölünün durumu gibidir."* [109] buyurmuştur.

Zikir tabiri aynı zamanda 'kişinin kendisiyle anıldığı, hatırlandığı, başka bir deyişle, onur, şeref yahut itibar anlamlarına da gelmektedir. Bu nedenle 'hatırlatıcı' kavramının yanında, ayrıca, Kur'an'da yerine getirilmesi istenen manevî ve toplumsal vecibelere uymakla insanın kazanacağı onur ve mutluluğa ilişkin dolaylı

---

[100]Karaman vd. **a.g.e.** V. s. 395,396.
[101]Tekvir, 81/27.
[102]Yazır, **a.g.e**, VIII, s.292.
[103]Sad, 38/87.
[104]Ebu'l-Feda İsmail İbn Ömer İbn Kesir, **Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm**, thk. Sami Bin Muhammed Selame, 1999, VII, s. 83.
[105]Enbiya, 21/10.
[106]Karaman vd. **a.g.e**. III, s. 667.
[107]İbni Kesir, **a.g.e.** V, s. 334.
[108]Ebu Cafer et-Taberi, **Tevilü'l-Kur'an Fi Camiu'l-Beyan,** thk. Ahmed Muhammed Şakir, 24 C. 1. baskı, Müessesetü'r-Risale, XVIII, s. 416.
[109]Buhari, **a.g.e.** Da'vat, 66, VIII, s. 86.

bir anlam da taşımaktadır. (ذِكركم) ‘akılda tutmanız gereken her şey’ ifadesi zikir teriminin bütün bu anlamlarını ifade etmektedir.[110]

Zikre (Kur’an) değer vermenin önemini Seyyid Kutup şu sözleriyle anlatmıştır. Araplar Kur’an’ın mesajını insanlara duyurmak için gittikleri dünyanın doğusundan batısına, her yerde saygı gördüler, şeref kazandılar. Daha önce herhangi bir üne sahip olmadıkları gibi, kendilerini tanıtmak ve sevdirmek için insanlığa verebilecekleri hiçbir hünerleri de yoktu. Fakat bu kitaba sımsıkı sarıldıkları sürece insanlık onları saygıyla anmış ve büyük değer vermiştir.[111]

Zikir kelimesinin vahiy ve Kur’an anlamında da kullanılması tezimiz açısından büyük önem ifade etmektedir. Zikir kelimesinin tanımını göz önünde bulundurduğumuzda adlarından biri de ‘zikir’ olan bir kitabın okunmasının, anlaşılmasının ve ezberlenmesinin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. O öyle bir kitaptır ki Müslümanların onu öğrenmek için gayret etmesi ve öğrendiklerini de hayatında tatbik etmek üzere asla aklından çıkarmaması istenmektedir.

E. Ezber/Hıfz

Türkçede ezber kelimesi, bir metni veya bir sözü eksiksiz tekrarlayabilecek biçimde akılda tutma ve ezberleme yeteneği demektir.[112] Ezberleme eylemi, sesli olarak okunan bir metin için söz konusu olduğunda, o metnin yazılı olduğu yerden bir defa veya defalarca okunmak sûretiyle artık o metne bakmadan okunabilmesidir.[113] Ezber (ازبر) Farsça bir kelime olup ‘ez’ ve ‘ber’in birleşmesinden meydana gelmektedir. Ez-ber, ‘göğüsten’ veya ‘üstten’ anlamındadır.[114] Istılah anlamı ise; ‘bir sözü, bir metni kitaba bakmadan aynen tekrar edebilecek şekilde

---

[110]Muhammed Esed, **Kur’an Mesajı Meal Tefsir,** trc. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, 9.baskı, İstanbul, İşaret Yayınları, 1915, Enbiya,21/10, s.788.
[111]Seyyid Kutup, **Fi Zilali'l-Kur'an**. Çev. Ali Turgut, Abdülkerim Ünalan, Ahmet Yaşar, Cüneyt Gökçe, Abdülaziz Hatip, Niyazi Beki, Abdülhamit Birışık. Yakup Çiçek. 12 C. İstanbul, Hikmet Yayınları, 1991. VIII, s.17.
[112]Şükrü Akalın, **Türkçe Sözlük**, “ezber”, 3 C. Ankara, Türk Dil Kurumu, 2011, I, s. 842.
[113]Yavuz Fırat, “Kur'an'ı Kerim’i Okuma, Ezberleme ve Anlamını Öğrenme Üzerine,” **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** sy. 23, y: 2007/2, s. 563.
[114]İlhan Ayverdi, **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, 3 C. 2.baskı, İstanbul, Mas Matbaacılık, 2006, I, s. 906.

zihinde tutma, hıfzetme' diye tarif edilmiştir.[115] Hıfz; saklama, koruma, muhâfaza etme, zihinde saklama, hatırda tutma, ezberleme, himaye etme anlamındadır.[116] Hıfzın zıddı, unutmak anlamındaki *'nisyan'* sözcüğüdür.[117] Hıfz kelimesi Kur'an'la birlikte kullanıldığında Kur'an'ın ezberlenmesi anlamı taşır.[118] Kur'an-ı Kerim'de 'hafeza' kelimesi ve türevlerinin geçtiği pek çok ayet bulunmaktadır.[119] Hadislerde de 'hıfz' kelimesi çokça yer almıştır.[120]

Hâfız, Kur'an'ı bütünüyle ezbere bilen kimse demektir.[121] Kur'an'da hâfız kelimesi, *"Kesin olarak bilesiniz ki, bu kitabı kuşkusuz biz indirdik ve onu mutlaka 'koruyan'* لحافظون *da yine biziz."*[122] ayeti ile Mü'minûn Sûresi 9. âyette يحافظون kelimesinin aynı anlamda kullanıldığını görmekteyiz.[123] Başka bir ayette, *"Onlar iffetlerini korurlar."*[124] buyurularak sahip olunan ve kesinlikle zarar görmemesi gereken bir şeyi 'korumak' anlamında kullanılmıştır. Yusuf (as)'ın kardeşleri babalarına, *"kardeşimizi koruruz"*[125] dediklerinde 'koruma ve gözetme' anlamı kastedilmiştir. *"Namazlara devam edin!"*[126]ayetinde ihmal etmemek, sürekli devam etmek anlamında kullanılmıştır. *"Şüphesiz bu kitabı biz indirdik ve onu mutlaka koruyan da yine biziz."*[127]ayetinde ise, bir şeyin zarar görmesine engel olmak ve değişime uğramasına izin vermemek anlamlarında kullanılmıştır.

Kur'an'ın okunması ve ezberlenmesiyle ilgili kıraat, tilavet, ezber/hıfz ve zikir kavramları Kur'an-ı Kerim'in düzenli bir şekilde okunmasına, ezberlenmesine ve

---

[115]A.y.
[116]D. Mehmet Doğan, **Temel Büyük Türkçe Sözlük**, ty. s. 336.
[117]İsfahani, **a.g.e**. s. 417.
[118]Akalın, **a.g.e.** s. 1023.
[119]Muhammed Fuat Abdülbaki, **Mu'cem'ül-Müfehres Li-Elfazi'l- Kur'ani'l-Kerim**, Çağrı Yayınları, İstanbul-1990. s. 207-208.
[120]Arent Jan Wensinck, **el-Mu'cemü'l-Müfehres li-Elfazi'l-Hadisi'n-Nebevi**, **Concordance),** 9 C.Leiden, 1936. "Hıfz," I. s. 481-482.
[121]Akalın**, a.g.e.** s. 1023.
[122] Hicr, 15/9.
[123] "Ve onlar ki, namazlarına devam ederler." Benzer âyetler için bkz. Nisa,4/34, Hicr,15/17, Yusuf, 12/65, Nur, 24/30.31, Rad,13/11.
[124]Mü'minun, 23/5.
[125]Yusuf, 12/65.
[126]Bakara, 2/238.
[127]Hicr, 15/9.

O'nda geçen kıssalardan ibret alınmasına,[128]işaret etmektedir. Bu okuma ve tekrarlar aynı zamanda Kur'an'ın anlaşılarak okunmasını teşvik etmektedir. Bu faaliyetler bireysel olduğu kadar Kur'an'ın diğer insanlara ulaştırılmasını da kapsamaktadır

Ezberin kapsamını ortaya koyan bir kavram da 'zapt' kelimesidir. Zapt, duyduğu sözü olduğu gibi okumak, tekrarlamaktır. Ezberlenecek parçanın manasını bilmektir. Sonra gayret ederek onu ezberlemektir ve onu başkalarına güzelce okuyup söyleyebilmek için tekrarlama hususunda sebat etmektir.[129]

F. Unutma/Nisyan

Sözlükte 'unutmak, ertelemek, bilerek veya bilmeyerek terk etmek anlamlarına gelen nisyan kelimesi terim olarak sahip olunan bilginin ihtiyaç anında akla gelmemesini ifade eder.'[130] Unutma/nisyan eğitimin aksi halidir,[131]

Psikolojide unutma, hafızada bulunan bilgilere erişilememesini ifade eder ve bunun sebepleri, daha önce öğrenilmiş bilginin artık kayıtlı olmaması yahut kayıtlı olup da o an için çağrışım ilişkilerinin kurulamaması veya zayıf olması şeklinde iki noktada toplanır.[132]

Davranışçı ekolde ise unutma, pekiştirilmeyen davranışın sıklığının giderek azalması ve sonunda tamamen ortadan kalkması şeklinde açıklanır.[133]

Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde nisyanla aynı kökten türeyen kelimelere ve özellikle 'nesiye' fiilinin kullanımına sıkça rastlandığı gibi bazı hadislerde de nisyan kelimesi geçmektedir. Ayetlerde Allah'ın unutmasının söz konusu olmayacağı belirtilirken[134] nisyan kökünden türeyen fiillerin Allah hakkında sadece 'terketme',

---

[128]Hakka, 69/12, "Onu sizin için bir ibret ve öğüt yapalım ve belleyici kulaklar onu bellesin diye.
[129]Şerif Cürcani, **Kitabü't-Ta'rifat**, Yayınevi, Dar'ul-Kütübü'l-İlmiyye, 1. baskı, Beyrut-1983, s. 137.
[130]İbrahim Kâfi Dönmez, "Nisyan", 'çevrimiçi', https://islamansiklopedisi.org.tr/nisyan, 12.11.2019.
[131]Cürcani, **a.g.e**, s. 241.
[132]İbrahim Kâfi Dönmez, a.g.m. A.y.
[133]İbrahim Kâfi Dönmez, a.g.m. A.y.
[134]Meryem, 19/64, Taha, 20/52.

kullar hakkında ise hem ‘terketme’ hem de ‘unutma’ anlamlarında kullanıldığı görülmektedir.[135]

Alimler Kur’an’ı ezberledikten sonra ihmal ederek unutmanın büyük günah olduğunu Ebu Davut ve diğerlerinin rivayet ettiği şu hadisle açıklamışlardır. Resûlüllah (sav) bu konuda: *“Ümmetimin sevapları bana arz edildi. Hatta mescidi temiz tutmak için çıkarıp attığı en ufak bir çöp parçasına varıncaya kadar ümmetimin günahları bana arz edildi. Bir insanın Kur’an’dan öğrenip de unuttuğu bir ayet ve sûreden daha büyük bir günah görmedim.”*[136] buyurmuştur.

Ayetlerde ise, *“...Kim de beni anmaktan yüz çevirirse şüphesiz onun sıkıntılı bir hayatı olacak ve biz onu, kıyamet günü kör olarak haşredeceğiz.”* [137] *“O; Rabbim! Beni niçin kör olarak haşrettin? Oysa ben, gören biriydim” der.* “*Allah buyurur ki; işte böyle. Çünkü sana ayetlerimiz geldi, ama sen onları unuttun. Bugün de aynı şekilde sen unutuluyorsun!”* [138] buyurulmaktadır.

Kur’an’da ‘nisyan’ kelimesinin insan için kullanıldığı ayetlerde, genel olarak insanın bir görevi, sorumluluğu, bir gerçeği bilerek terk etmesi, ihmal etmesi, görmezlikten gelmesi, göz ardı etmesi, ilâhi emir ve yasaklara riayet etmemesi gibi anlamlarda kullanıldığı, [139] örülmektedir. Bu kavramın geçtiği birçok ayette unutmanın insan için zaten kınama gerektiren kötü bir davranış olduğu ortaya konulmaktadır.[140]

Kur’an’da Yüce Yaratıcı unutmayı nerede yermişse, bu, unutmanın bile bile olan şeklidir.[141] *“İnsandan sadır olan ve Yüce Allah’ın yerdiği bütün unutmalar, temelinde taammüt, kasıt bulunan unutmalardır.”*[142]

---

[135]İbrahim Kâfi Dönmez, a.g.m. A.y.
[136]Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, **Sünen-i Ebu Davud**, 4. C. Beyrut, El-Mektebetü‘l-Asriyye, ty.’Salât,’ 2, 16, I, s. 126.
[137]Taha, 20/124.
[138]Taha, 20/125, 126.
[139]Mü’minûn, 23/110; Mücadele, 58/19.
[140]Ahmet Erdinçli, **Kur’an-ı Kerim’de Nisyan/Unutma Kavramı,** Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale-2010.s. 9.
[141]Erdinçli, **a.g.e**. s.10.
[142]İsfahani, **a.g.e.** s.1429.

Allah Resulü'nün, *"Ümmetimden hata ve unutmanın sorumluluğu kaldırıldı."* hadisinde ifade edildiği gibi, özür olarak kabul edilen unutma, unutan kimsenin kendisinden kaynaklanmayan unutmalardır. İsfahani 'unutmanın' kasıtlı olarak 'terk etme' anlamına da geleceğini şu ayetleri örnek vererek ortaya koymuştur. *"Onlara denecek ki: Bu gününüzle karşılaşmayı unutmanız sebebiyle cezayı tadın bakalım! İşte şimdi biz de sizi unuttuk; haydi yaptıklarınızın bedeli olarak ebedî azabı tadın!"*[143] denilecektir. Bu unutmanın sebebi, onlardan kaynaklanan bir taammüttür, kasıttır ve onun hakir görülerek ya da hafife alınarak terk edilmesidir.[144] Hz. Peygamber'in, *"Kur'an'ı öğrenip/ezberleyip daha sonra terk eden/unutan kimse kıyamet günü Allah'ın huzuruna cüzzamlı olarak çıkar*."[145] buyurması da unutmanın masumca olmayıp kasıtlı olarak terk etmeyi ifade ettiği anlaşılmaktadır.

Ezberlenen sûre veya ayeti unutmak Kur'an ve Hadislerde kınanmaktadır. Bir ayette şöyle buyurulmaktadır. "*Allah'ı unutan, bu yüzden Allah'ın da onlara kendilerini unutturduğu kimseler gibi olmayın. İşte onlar gerçekten yoldan çıkmışlardır."*[146]

Allah'ı unutmaktan maksadın, Allah'ın kulu olduğu bilincinden yoksun olmak ve O'na karşı kulluk borcunu önemsememe olduğu anlaşılmaktadır. Ayette Allah'ı unutmanın sonucu *"Allah'ın da onlara kendilerini unutturması"*[147] şeklinde ifade edilmiştir. Allah'ı unutan, O'na kul olma bilincinde olmayan, '*vahyin bilgisinden mahrum'*[148] olan kişi gerçek anlamda kendine yabancılaşmaya, dolayısıyla hayatını boşa geçirmeye mahkûmdur.

Ayette, *"Başınıza gelen herhangi bir musibet, kendi ellerinizle işledikleriniz yüzündendir."*[149] buyurulurken hadiste *"Kim Kur'an'ı öğrenir de sonra unutursa bu*

---

[143]Secde, 32/14.Araf, 7/51.Tevbe, 9/67. Haşir, 59/19.
[144]İsfahani, **a.g.e.** s.1429.
[145]Ebu Davud, **a.g.e.** "Vitir," 21, II, s. 75. "Bu hadisin metninde bulunan قرا fiili ezberlemek anlamında kullanılmıştır."
[146]Haşr, 59/19.
[147]Haşr, 59/19.
[148]Zehra Türkmen, **Çocukluktan Yaşlılığa Vahiy ve Eğitim,** Ekin Yayınları, 2.baskı. İstanbul: 2014. s. 67.
[149]Şura, 42/30.

onun için ancak günah olur."[150]buyurulmuştur. Dahhâk'tan rivayet edildiğine göre; Kur'an'ı ezberleyip de sonra unutan hiç kimse bilmiyorum ki bu, bir günahı yüzünden olmasın, demiş sonra: "*Size ne musibet gelirse, kendi ellerinizin kazandığındandır."* ayetini okumuş, sonra Dahhâk: "*Hangi musibet Kur'an'ı unutmaktan daha büyüktür?* [151] demiştir. Gazali de ayetleri unutanların, özen göstermeyip unuttuğundan dolayı işlerinde kusurlu olduklarını söylemektedir.[152]

Hz. Peygamber, *"Mü'min günah işlediği zaman kalbinde siyah bir leke oluşur. Sonra o kişi tevbe edip nefsini o günahtan çekip çıkarır ve Allah'tan mağfiret dilerse kalbi o lekeden temizlenir. Eğer Mü'min günahı işlemeye devam ederse kalbindeki siyah leke fazlalaşır."* buyurarak işlenen günahların Kur'an'ın unutulmasına sebep olduğuna işaret etmektedir.

"Hayır, onların sandıkları gibi değil. Onların kazandıkları günahlar, kalplerini paslandırıp karartmıştır."[153] ayetinde râne (ران) fiili, işlenen günahların, bir pas tabakası gibi kalbi kaplayıp karartmasını, böylece insanın düşünce ve duygularını olumsuz etkilemesini ve onun hakikatleri kavramasına engel olmasını ifade eder.[154]

Başka bir ayette ise, *"Eğer kullarımız hak yolda dosdoğru yürürlerse kendilerini, içinde denemek üzere nimetlere boğarız, kim de rabbini anmaktan yüz çevirirse Allah onu gitgide artan bir azaba uğratır."*[155] buyurularak Kur'an-ı Kerim'i okumamanın ve unutmanın sonuçlarının hem bu dünyada hem de ahirette görüleceğine dair ayeti kerimelerde açık uyarılar bulunmaktadır.

Başka bir ayette de Kur'an'a gereken ilgi gösterilmediği takdirde onun kaldırılabileceği ifade edilmektedir: *"Gerçek şu ki, biz dilersek sana vahyettiğimizi ortadan kaldırırız; bundan sonra da sen bize karşı güvenip dayanacağın birini*

---

[150]Ebu Bekir el-Beyhaki, **Şuabü'l-İman,** thk. Abdü'l-Hamîd Hâmid, 14 C. 1.baskı, Bombay, Mektebetü'r-Rüşdü li'n-Neşri ve't-Tevzî, 2003, "Ta'zimü'l-Kur'an", 1, III, s. 353.
[151]İbn Kesir, **a.g.e**. VII, s. 209.
[152]İmam Muhammed Ebu Hamidi'l-Gazali, **İhya-u Ulumu'd-Din,** Ed. Dücane Cündioğlu, trc. Ali Arslan,4 C. İstanbul, Merve Yayınları, 1992, I, s. 1013.
[153]Mutaffifin, 83/14.
[154]Karaman vd. **a.g.e**. V, 576.
[155]Cin, 72/16-17.

bulamazsın." [156] Ayet, "*Onu sana geri verebilecek bir destekçi, yardımcı bulamazsın"* şeklinde de açıklanmıştır. Bütün bilgilerin kaynağı ilâhîdir, her şeyi veren Allah'tır. Peygamber'e vahiy bilgisini veren de O'dur. Dilerse gönderdiği vahyi Peygamber'e ve sonra gelen nesillere unutturmak sûretiyle onların bu bilgiden mahrum kalmalarını sağlamaya muktedirdir. Nitekim Kur'an'dan önceki kutsal kitapların büyük bir kısmı tamamen, bazısı da kısmen unutulmuş ve insanlar eliyle değiştirilmiştir. Öyle bir durum karşısında insanların dayanıp güvenecekleri, yardım alacakları, ellerindekini kaybetmelerini önleyecek veya yerine yenisini verecek başka bir güç de yoktur.[157]

Abdullah İbn Mesud'un rivayetine göre Hz. Peygamber (sas*),"Kur'an'ı, ortadan kaldırılmasından önce çok okuyun!"* buyurunca, yanındakiler; *'Bu Mushaflar ortadan kaldırılabilir. Ama insanların hafızalarında olan nasıl kaldırılabilir?'* diye sordular; O da şöyle cevap verdi: 'O, bir gece alınıp götürülür de insanlar ona muhtaç olarak sabahlar, *'Lâ İlahe İllallah'* sözünü unutur ve cahiliyenin söz ve şiirlerine dalarlar. Bu, Kıyametin kopacağına dair, onlara söylenilen sözün gerçekleşeceği zamanda olacaktır.' Özelde Müslümanların genelde ise insanların Kur'an'a olan ilgisizliğinden dolayı Kur'an'ın unutulma tehlikesi bulunmaktadır.[158]

"Allah'ı unutan ve bu yüzden Allah'ın da onlara kendilerini unutturduğu kimseler gibi olmayın. Onlar yoldan çıkan kimselerdir."[159] ayeti, Allah'ın, kendisine karşı görevlerini yerine getirmeyenlere, iyilik yapmayı ve kötülüklerden sakınmayı unutturması, onları bu paydan ve mutluluktan mahrum etmesi şeklinde açıklanmıştır. [160] Şu ayette de bu durum teyit edilmektedir. *"Kim benim zikrimden/Kur'an'ımdan yüz çevirirse onun için zor, sıkıcı bir hayat şekli ve dar bir geçim vardır ve onu kıyamet günü kör olarak haşrederiz."*[161] ayetinde ifadesini bulan 'Allah'ı anmaktan yüz çevirme', Allah'ı inkâr etme, O'nun gösterdiği yolu

---

[156]İsra, 17/86. وَلَئِنْ شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِي اَوْحَيْنَا اِلَيْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهٖ عَلَيْنَا وَكِيلاً

[157]Karaman vd. **a.g.e**. III, s. 519. Yazır, **a.g.e**. V, s. 154.

[158]Darimî, **a.g.e**. "Fezailü'l-Kur'an,"4, IV, s. 2105. Darimî, **a.g.e**. "Fezailü'l-Kur'an," 4, IV, s. 2106. Nesaî, **a.g.e. "**Fezailü'l-Kur'an," 31, VII, s. 267.

[159]Haşr, 59/19. "Allah'ı unutan ve bu yüzden Allah'ın da onlara kendilerini unutturduğu kimseler gibi olmayın. Onlar yoldan çıkan kimselerdir."

[160]Karaman vd. **a.g.e**. V, s. 303.

[161]Taha, 20/124.

beğenmeme, öğütlerine kulak asmama gibi manalarla açıklanmıştır. Ayetten açıkça anlaşıldığı üzere, Allah'ın kitabından yüz çeviren ve 'elinin altındaki doğru yolu gösteren rehberin kıymetini bilmeyen' [162] kişi için sıkıntılı bir hayat vardır. Bu sıkıntılı hayat dünyada olduğu gibi kabir alemi de dahil olmak üzere sonsuz hayat olan ahiretin kaybedilmesi söz konusudur. [163] İlk bakışta Müslüman olmayanlar kastedilse de Kur'an'a gereken değeri vermeyen ve dolayısıyla muhtevasından uzak bir hayat yaşayan Müslümanları da ilgilendirdiği bir gerçektir. Allah'ın, *'Kur'an'ın korunacağına dair güvence vermesi*' [164] büyük bir lütuftur. Ancak içeriği öğrenilmeyen ve gereğince amel edilmeyen bir kitabın korunmuş olması insanlara bir fayda sağlamamaktadır. Kaldı ki muhtevasıyla amel etmeyi hedeflemeyen lafzi bir okumanın faydası da oldukça sınırlı olacaktır. Kur'an'ı hiç okumamak başta olmak üzere okuyanların da gerektiği gibi okumaması ayet ve hadislerde çeşitli şekillerde tenkit edilmektedir.[165]

Allah'ın ayetlerini hiç görmeyen/umursamayan insan artık dayanılmaz bir sıkıntı içinde yaşamayı hak etmiştir. Kıyamet gününde ise kör olarak mahşere getirilecektir![166]

"Kim, Rahman'ın zikrini görmezlikten gelir, göz yumar, kör gafil gibi davranır ve yüz çevirirse, biz ona şeytanı musallat ederiz."[167]Ayet metninde geçen 'aşiyy' kelimesi, gözün göremeyecek kadar kamaşması anlamına gelir. Bu durum genellikle parlak bir ışıkla karşı karşıya kalındığında söz konusu olur ki, o zaman göz herhangi bir şey göremez olur. Burada güdülen amaç, onların körlüğünü ve Rahman'ı anmaktan kaçınmalarını vurgulamaktır. Allah'ın varlığını hissetmelerini, vicdanda onun gözetiminin farkında olmalarını sağlamaktır:[168]

Başka bir ayette, "*Kim, kendisine doğru yol apaçık belli olduktan sonra peygambere karşı gelir, Mü'minlerin yolundan başkasına uyup giderse, onu girdiği*

[162]Kutup, **a.g.e.** VII, s. 572.
[163]Karaman vd. **a.g.e**. III, s. 658.
[164]Hicr, 15/9.
[165]Taha, 20/99-101, "Her kim ondan yüz çevirirse şüphesiz o, kıyamet günü bir vebal yüklenecektir".
[166]Kutup, **a.g.e.** VII, s. 572.
[167]Zuhruf, 43/36.
[168]Kutup, **a.g.e**. X, s. 324.

yolda bırakırız. Kendisini cehenneme koyarız. Ne kötü dönüş yeridir orası."[169] "*Ama onlar yoldan sapınca, Allah da onların kalplerini saptırmıştı."* "*Biz, onlara birtakım yoldaşlar kattık da önlerindekini ve arkalarındakini onlara süslü gösterdiler. Gerek cinlerden gerekse insanlardan kendilerinden önce geçmiş ümmetler için de aleyhlerinde söz hak olmuştur. Doğrusu onlar, hüsrana uğrayanlardır."* [170] Bu sebepledir ki burada da şöyle buyuruyor: 'Şüphesiz ki onlar da bunları yoldan çıkarırlar. Bunlar ise doğru yolda olduklarını sanırlar. Allah'ın hidayetine karşı gafil davranan ve görmezlikten gelene onu sapıklığa düşürecek ve cehennem yoluna iletecek şeytanlardan birisini görevlendiririz. Yüce Allah kıyamet günü hepsini bir araya topladığı zaman, o kimse kendisini saptırmakla görevlendirilmiş şeytandan tiksinerek: *"Keşke benimle senin aranda Doğu ile Batı arasındaki kadar uzaklık olsaydı. Sen, ne kötü arkadaş imişsin"*[171] der.

Bir hadiste Bakara sûresini öğrenme ve öğretmenin bereket getirdiği, ihmal etmenin ise üzüntü ve pişmanlık getirdiği ifade edilmektedir.[172] Ayrıca Kur'an'la ilgilenmemenin insanı boş şeylerle ilgilenmeye yönelttiği vurgulanmaktadır. Diğer taraftan Kur'an'a yönelen kişinin de Kur'an'dan nasiplenmesi için faydasız şeylerden uzak durması gerektiği söylenmektedir.

Bir ayette insanların Kur'an'ı terk etmesinden dolayı Allah'a şikâyette bulunduğu bildirilmektedir. [173] Ayette geçen 'mehcur' kelimesi iki anlama gelir. Birisi terk edip uzak durmak, onunla amel etmemektir. Diğeri de hadis-i şerifte buyurulduğu üzere: *"Her kim de Kur'an'ı öğrenir de mushafını asar, ilgilenmez ve bakmazsa; kıyamet günü Kur'an gelir yakasına yapışır. Ya Rab! 'Bu kulun beni terk edip uzak kaldı, benimle amel etmedi, benimle arasında hüküm ver!' der."* Hadiste görüldüğü üzere Müslümanların Kur'an'la ilgilenmemeleri ahirette Kur'an'ın onlardan şikâyetçi olmasına neden olacaktır.

---

[169]Nisa, 4/115.
[170]Fussilet, 41/25.
[171]Zuhruf, 43/38.
[172]Darimî, **a.g.e**. "Fezailü'l-Kur'an,",13, IV, s. 2126. Darimî, **a.g.e**. "Fezailü'l-Kur'an,",15, IV, s. 2135.
[173]Furkan, 25/30. وَقَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هٰذَا الْقُرْاٰنَ مَهْجُوراً

II. KUR'AN-I KERİM'İN HAYATIMIZDAKİ YERİ

A. Kur'an-ı Kerim'in İndiriliş Amacı

Kur'an-ı Kerim'i ezberlemenin öncelikli anlamı, o hangi amaç için gönderildi ise, bundan en üst düzeyde istifade edebilmektir. Onun için, bizi Kur'an-ı Kerim'i ezberlemeye yönelten Kur'an-ı Kerim'in indiriliş amacını ele almak istiyoruz.

Kur'an'ı Kerim'de vahiy yerine kullanılan kelimelerden biri 'ruh' tur.[174] Ruh, insan varlığının hayat ve hareket kaynağı olan, yararlı ve zararlı ayrımı yapan unsuru olarak tanımlanmaktadır. Yani ruh bir bedeni ayakta tutan candır.[175] Ruh, hayattır, hayatın kaynağıdır. Toplumu bozulmaktan, çözülmekten ve yıkılıştan koruyan bir hayat, bu hayat, Allah'ın insanlara gökten indirdiği rahmetin ilki ve kullarına bahşettiği nimetin en değerlisidir.[176] Ruh nasıl bedene hayat veriyorsa vahiy de okunup yaşanmak suretiyle insanların dinî hayatında kendini gösterir.

Kur'an kendisine uyanları müjdelemek, kendisine uygun yaşamayanları ise uyarmak üzere gönderilmiştir.[177] İnsanlar Kur'an'ı bildikleri ölçüde ve ona uygun yaşadıkları takdirde hayat bulurlar.[178]Aksi durumda ise içinde yaşayanı bulunmayan

[174]Nahl, 16/2. Mü'min, 40/15.
[175]Karaman vd. **a.g.e.** III, s. 378.
[176]Kutup, **a.g.e.** VII, s. 202.
[177]Fussilet, 41/4.
[178]Darimî, **a.g.e**. "Fezailü'l-Kur'an," 1, IV, s. 2083. Beyhaki, **a.g.e. "**Ta'zimü'l-Kur'an,"1, III, s. 339.

viran evler gibi ruhsuzdurlar. İnsanın hayat bulması Kur'an'dan alabildiği nasibe bağlıdır.[179]

Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber'in yirmi üç yıllık peygamberlik hayatı boyunca anlaşılmak, [180] yaşanmak, [181] bütün insanları karanlıklardan aydınlığa çıkarmak, [182] Allah'ı tanımak, O'na kulluk etmek, [183] Mü'minlerin ihtiyaçlarını karşılamak ve hayat boyunca karşılaşabilecekleri sorunlara çözüm üretmek, [184] inançlarını, din ve dünya hayatlarını doğru bilgilere dayandırmak, kendilerini her türlü yanlış inançtan, kötü davranışlardan korumak için indirilmiştir.[185] Ondaki her emir ve yasak bu gayeye yöneliktir.[186]

Kur'an-ı Kerîm insanların hayatına yansıdığında onlar için rahmet ve şifa olacağı, onları hem bu dünyada hem de öbür dünyada huzura kavuşturacağı haber verilmiştir. Nefsine zulmeden ve böylece batıla uyan kişilere gelince; onların Kur'an'ı dinlemeleri yalanlarını, küfürlerini ve haktan uzaklaşmalarını artırmaktan başka bir şey sağlamaz.[187]

Ayette, *"Sana bu mübarek kitabı indirdik ki, ayetlerini düşünsünler ve sağduyu sahipleri öğüt alsınlar"* [188] buyurulması Kur'an'ın indiriliş amacına vurgu yapmaktadır.

"İlk muhatap kitleyi eğiten Kur'an, bugün okunan Kur'an'ın kendisidir. O büyük inkılabı gerçekleştiren, o cahil, bedevi kavmi terbiye eden Kur'an, bugün de Müslümanım diyen insanların terbiyesine taliptir."[189]

---

[179]Darimî, **a.g.e**. "Fezailü'l-Kur'an," 1, IV, s. 2083
[180]En'am, 6/98.
[181]En'am, 6/151.
[182]İbrahim,14/1, "Bu, rablerinin izniyle insanları karanlıklardan aydınlığa, güçlü ve övgüye lâyık olan Allah'ın yoluna çıkarman için sana indirdiğimiz kitaptır."
[183]Erdinçli, **a.g.e.** s. 90.
[184]Kasapoğlu, a.g.m. s. 41-84.
[185]Karaman vd. **a.g.e**. I, s. 261.
[186]Tayyar Altıkulaç, **Yüce Kitabımız Hz. Kur'an**. 4.baskı. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara-1986.s. 38.
[187]İsra, 17/82, İbn Kesir, **a.g.e.** V, s. 112-113.
[188]Sad, 38/29.
[189]Mehmet Yaşar, **a.g.e.** s.19.

Din Öğretimi Genel Müdürlüğünün Kur'an Öğretim Programı'nda belirttiği üzere ezber Kur'an dersinin öğrenim alanlarından biridir. DÖGM, *"Kur'an-ı Kerim, ibadetlerin, dinî merasimlerin ve dinî hizmetlerin yapılabilmesi ve yürütülebilmesinde okunması gerekli görülen ilahî bir metindir. Kur'an-ı Kerim'in bazı bölümlerinin ezberlenmesi ve okunmasının bir ihtiyaç olarak görülmesi nedeniyle ezberleme alanında ezberlenecek dualar, sureler ve ayetlere yer verilmiştir."* [190] diyerek ezberle ilgili hedefini ortaya koymuştur.

Yukarıdaki ifadeden anlaşıldığı üzere ezber yapmak ve yapılan ezberi unutmamak öncelikle ibadetlerin yapılmasında ve dini merasimlerin icra edilmesinde yeterlilik şartlarından birini oluşturmaktadır.

Bahsi geçen programda yüzüne okunan ve ezberlenen bölümlerin anlamının öğretilmesi de önem taşımakta ve şu ifadelere yer verilmektedir.

"Öğrencide insan, hayat ve evren tasavvurunun oluşmasında ve ahlâki davranışlar geliştirerek çağı, olayları ve olguları doğru bir şekilde değerlendirmesinde Kur'an-ı Kerim'in içeriği ile ilgili bilgi sahibi olmanın katkısı göz ardı edilemez. Bu amaçla 'anlama' alanında öğrencilerin yüzünden okunan ve ezberlenen bazı sure ve ayetlerin anlamlarını öğrenmesi öngörülmüştür. Öğrencilerin bu öğrenme alanında edineceği kazanımlar sonunda; Kur'an-ı Kerim'deki üslubu fark eden, Kur'an-ı Kerim'in içeriğinden haberdar olan bireyler olarak yetişmeleri amaçlanmıştır."[191]

Görüldüğü üzere Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, Kur'an-ı Kerim'in gönderiliş amacına uygun program hedefi belirlemiştir. Böylece Meslek Dersleri öğretmenlerinin bu hedefe ulaşma hususunda karşılaştıkları sorunları tespit etmenin ve Kur'an'ın gönderiliş amacını göz önünde bulundurarak ezber yaptırmalarının önemi ortaya çıkmaktadır.

B. Hayatı Kur'an'a Göre Yaşamak

[190]DÖGM, **a.g.e**. 29.10.2019.
[191]A.y.

Allah insanlardan Kur'an-ı Kerim'e uygun bir hayat sürmelerini istemektedir. Bu hayat ise Kur'an'ın anlaşılarak okunmasına bağlıdır. Kur'an'a uygun bir hayatı benimsemeyen insan kendisine başka ilahlar edinmiş demektir. Nitekim pek çok ayette bu uyarı yapılmakta, insanlar Allah'ın kitabına uymaya davet edilmektedir. Ayette "*Kötü duygularını kendisine ilah edinen kimseyi gördün mü?*" [192] buyurulmaktadır. Arzu ve ihtiraslarına uyanlar sadece bedensel hazlarını, geçici isteklerini, adi menfaatlerini dikkate alarak daveti bu açıdan değerlendirirler. Kur'an'ın neredeyse başından sonuna kadar asıl mücadele ettiği zihniyet budur. Konumuz olan ayette bu şekilde davrananlar, *"Bayağı arzularını tanrılaştıranlar"* olarak tanımlanmaktadır.[193]

Kur'an'ın gönderiliş gayesinin gerçekleşebilmesi için öncelikle onun mesajlarının anlaşılması gerekmektedir. Bu ise, ancak sözlü ve yazılı bir metin olan Kur'an'ın doğru bir şekilde okunması/öğrenilmesiyle mümkündür. Nitekim ayette, "*Kendilerine verdiğimiz Kitabı gereğince okuyanlar...*"[194] buyurulmaktadır. Ayette "يتلون" fiilinin mastarı olan tilâvet kelimesi sözlükte, "birine, bir şeye uymak, onu yakından takip etmek, terim olarak ise hem okumak hem de emir ve yasaklarını, teşvik ve uyarılarını hayata geçirmek sûretiyle Allah'ın kitabına uymak" anlamına gelir.[195]

Kur'an'a uygun bir hayat sürmek, *"Nitekim aranızdan size bir peygamber gönderdik: O size ayetlerimizi okuyor, sizi arıtıp temizliyor, size kitabı ve hikmeti öğretiyor; yine size daha önce bilmediklerinizi öğretiyor."*[196] ayetinde buyurulduğu üzere Kur'an'ın muhtevasını öğrenmeye bağlıdır. Dolayısıyla Allah'ı her anlamda zikretmek Kur'an'ın emir ve yasaklarının öğrenilmesiyle doğrudan ilgilidir.

Kur'an'ın anlayarak okunması gerektiğini bildiren bir ayette, "*Anlayan bir toplum için ayetleri ayrıntılı bir şekilde açıkladık.*"[197] buyurulurken başka bir ayette

---

[192]Furkan, 25/43.
[193]Karaman vd. **a.g.e**. IV, s. 127.
[194]Bakara, 2/121.
[195]Karaman vd. **a.g.e.** I, s. 201, 202.
[196]Bakara, 2/151.
[197]En'am, 6/98.

de "*Sana bu mübarek Kitabı, ayetlerini düşünsünler ve aklı olanlar öğüt alsınlar diye indirdik.*"[198] buyurulmaktadır. Bir kimse onu ezberleyip *"hiçbir harfini eksiltmeden Kur'an'ı okurum"* dese, eğer Kur'an onun ahlâkında ve davranışlarında görülmüyorsa aslında o Kur'an'ın tamamını ihmal etmiş demektir.[199] Yani Kur'an'ı okuyan ve ezberleyen kişinin yaşam tarzının Kur'an'ın söylediklerileyle uyumlu olması istenmektedir. Nitekim ayette, Kur'an'a uyulması istenerek, "*İşte bu (Kur'an), bizim indirdiğimiz mübarek bir kitaptır. Buna uyun ve Allah'a karşı gelmeyin ki size merhamet edilsin*"[200] buyurulmaktadır.

Resûlüllah(sas) da Kur'an'a göre yaşamanın değeri hakkında; *"Kur'an-ı Kerim'i okuyan ve hükümleriyle amel edenin anne ve babasına kıyamet günü taç giydirilir. Bu tacın ışığı dünya evlerindeki güneş ışığından daha güzeldir. O halde Kur'an'a göre yaşayan hakkında ne dersiniz? Onun sevabını siz takdir edin"*[201]buyurmuştur.

Hz. Peygamber, *"Allah kime Kur'an'ı okuma anlama imkânı verir de onu gece-gündüz okumaya-anlamaya devam eder, ondakileri uygular ve itaat üzere ölürse, Allah onu Kıyamet günü safirler (melekler) ve hâkimlerle (peygamberler) birlikte diriltir."* buyurarak bu kimsenin ana-babası da itaat üzere ölmüş iseler, onların başlarına hükümdar tacı konulacak ve onlar; *"Ya Rabbi, bunu bize amellerimiz ulaştırmamıştır."* diyecekler. Yüce Allah da *"Hayır, amelleriniz ulaştırmıştır. Gerçekten oğlunuz kitabımı okurdu"* buyuracaktır.[202] Görüldüğü üzere Kur'an'a düşkün olan kişinin anne babasına da yüksek dereceler vaat edilmiştir.

İbn Mes'ud (ra) yaşadığı dönemle ilgili, '*Kur'an insanlara onunla amel etmeleri için nazil oldu. İlk insanlar, Kur'an'ı amel etmek için okudular. Siz ise Kur'an'ı başından sonuna kadar okur, tek bir harfini bile bırakmazsınız ama onunla*

---

[198]Sad, 38/29.
[199]El-Haris Esed el-Muhasibi, **Fehmü'l- Kur'an ve Maanîhi,** thk. Hüseyin Kuvvetli, 2. baskı, Beyrut, Daru'l-Kindî, Daru'l-Fikr, s. 276.
[200]En'am, 6/155.
[201]Ebu Davud, **a.g.e.** "Vitir," 14, II, s. 70. Beyhaki, **a.g.e.** "Ta'zîmü'l-Kur'an," 1, III, s. 342.
[202]Darimî, **a.g.e**. "Fezailü'l-Kur'an," 11, IV, s. 2121.

amel etmeyi bıraktınız.'[203] demiştir." Yine İbn Mes'ud ve Übey Bin Ka'b, Kur'an'a göre yaşanmasıyla ilgili olarak *"Resulullah (sas), on ayeti öğrenip amel edinceye kadar insanlara öğretir. Ondan sonra diğer on ayete geçerdi. Biz Kur'an'ı amel etmek/yaşamak için öğrenirdik."*[204] demişlerdir.

Günümüz Müslümanları da ayetler yeni iniyormuş gibi gönüllerini Kur'an'a açmalı, ağır ağır manasını anlayarak, anladığı üzerinde düşünerek ve hayatında uygulayarak okumalı/ezberlemelidir. Kur'an'dan ezberlenen kısa ya da uzun her bir bölüm, uyarı ve müjde içeren bir tür derstir.[205]

Allah pasif bir Kur'an okumayı yeterli görmemekte ve *"Ey örtüsüne bürünen/içine kapanan Peygamber! Hadi kalk ve sana vahyedilenleri insanlara anlat! Rabbinin şanını yücelt! Elbiseni temiz tut, kılık kıyafetine çeki düzen ver! Kötü şeylerden uzak dur!"*[206] buyurarak Resulünün dolayısıyla Mü'minlerin bu duruma uygun davranmasını istemektedir. Günümüz Müslümanları Kur'an'ı diğer insanlara ulaştırmakta yetersiz kaldığı gibi Kur'an-ı Kerim'i kendi hayatında rehber edinmekte de olumlu bir vaziyette değildir. Bu durum Kur'an eğitiminin, ezberci anlayıştan kurtarılarak anlamayı ve yaşamayı hedefleyen bir eğitim anlayışına yönelmesi gerektiğini göstermektedir.

Günümüz Müslümanları Kur'an'ı anlamıyla birlikte öğrenip Kur'an'a göre yaşamayı hedeflemediği için sorunların çözüm yollarını da Kur'an ve Sünnetin dışında aramaktadır. Bu konuda Hz. Peygamber (sas)'in Muaz Bin Cebel'i Yemen'e gönderirken yaptığı tavsiyeler dikkat çekicidir. Hz. Peygamber'in O'na nasıl hüküm vereceğini sorması üzerine, 'Allah'ın kitabıyla' demesi, Peygamberimizin tekrar "*Allah'ın kitabında bulamazsan ne yaparsın?"* diye sorunca, "Allah Resulü'nün sünnetiyle hüküm veririm." demiştir. Peygamberimiz de sonunda *"Allah Resulü'nün sünnetinde de bulamazsan ne yaparsın?"* buyurunca, Hz. Muaz, *"Kendi görüşüme*

[203]Gazali, **a.g.e.** I, s. 973.
[204]Kurtubî, **a.g.e,** , s.39.
[205]Kasapoğlu, a.g.m. s. 71.
[206]Müddessir, 74/1-5.

göre hüküm veririm." demiştir. Peygamberimiz de O'nun bu cevabını beğenmiştir.[207] Bu hadiste özellikle 'Kur'an'da bulamazsan' ifadesi dikkat çekicidir. Bir konuda çözüm bulmak için Kur'an ve Sünnet'in çok iyi bilinmesi gerekmektedir. Peygamber Efendimizle Hz. Muaz arasında geçen bu konuşma Kur'an'ın nasıl öğretilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bir ayette de *"Sana bu kitabı; her şey için bir açıklama, doğru yolu gösteren bir rehber, bir rahmet ve Müslümanlar için bir müjde olarak indirdik."* [208] buyurulmaktadır. Zira Kur'an'ın hidayet ve rahmet vesilesi olması Kur'an'ın istediği gibi yaşanmasına bağlıdır.[209]

Müslümanlar Kur'an'ı ibadetlerde, merasimlerde, manevi hastalıkların şifasında vb. durumlarda okumaktadır. Kur'an'ın bu saydığımız yerlerde okunması yerinde olmakla beraber yeterli değildir. Kur'an'ın dikkate alınması gereken en önemli yönü hayatımızı düzenlemek üzere gönderilmiş olmasıdır. Kur'an bir taraftan davranış kuralları koyarken diğer taraftan da bu kurallara göre yaşanmasını istemektedir. Nitekim ayette, *"Ey iman edenler! Size hayat verecek şeylere çağırdığı zaman, Allah'ın ve Resulünün çağrısına uyun!"*[210] buyurulmaktadır. Başka bir ayette ise, *"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e itaat edin ve sizden olan idarecilere de itaat edin! Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inandığınız halde bir konuda anlaşamazsanız, o meselenin çözümünü Kur'an-ı Kerim'de ve Peygamber'in sünnetinde arayın. Bu, daha iyidir, sonuç bakımından da daha güzeldir."* [211] buyurmaktadır. Ayet açıkça insanların anlaşmazlığa düştüğü bütün hususlarda çözümü Kur'an ve Sünnette aramasını istemektedir. [212] Aksine davrananları ise uyarmakta, azapla korkutmaktadır. [213] Hz. Peygamber, Kur'an'ı okuyup ona göre

---

[207]Ahmed Bin Hanbel, **Müsnedü'l-İmam Ahmed Bin Hanbel,** thk. Şuayb el-Arnavut**,** 45 C. 1**.**baskı, Müessesetü'r-Risale, 2001, Müsnedü'l Ensar, 23, XXXVI, s. 333.
[208]Nahl, 16/89.
[209]Taberi, **a.g.e.** XVII, s.278.
[210]Enfal, 8/24.
[211]Nisa, 4/59.
[212]Karaman vd. **a.g.e**. II, s. 89.
[213]Kur'an Kıyamet günü gelecek ve kendisini okuyup ona göre hareket eden arkadaşına şefaat ederek onu Cennete götürecek. Kendisini okuyan, ama ona göre hareket etmeyen arkadaşının ise aleyhine şahitlik edip onu da Cehenneme sürecektir. Darimî, **a.g.e**. "Fezailü'l-Kur'an,", 1, IV, s. 2094. Enbiya, 21/10. Darimî, **a.g.e.** "Fezailü'l-Kur'an,", 1, IV, s. 2096. Beyhaki, **a.g.e.** "Ta'zîmü'l Kur'an," 2, III, s. 396. Beyhaki, **a.g.e.** "Ta'zîmü'l Kur'an," 2, III, s. 400. Bakara, 2/38, Taha, 20/123.

yaşayanları Allah'ın dostları olarak vasıflandırırken,[214] *"Kur'an'daki haramları helal kılan kimse; Kur'an'a iman etmemiştir."* [215] buyurarak Kur'an okuduğu halde Kur'an'a uygun yaşamamanın tehlikesine dikkat çekmiştir.

Peygamberimiz*, "Ümmetimin en şereflileri Kur'an hafızlarıdır."*[216] buyurarak, Kur'an'ı okuyup ezberleyenleri ve onun helal ve haramlarına dikkat ederek yaşayanları cennetle müjdelemektedir.[217] Yine Hz. Peygamber, Kur'an'ı okuyarak gereğince yaşayanların çevresindeki insanlara faydalı olacağını, okuduğu halde Kur'an'a uygun yaşamayanların ise çevresine faydasının olmayacağını söylemiştir.[218] Hz. Ömer de *"Kur'an okuyan kişi sizi aldatmasın"*[219] diyerek Kur'an okuyan insanın davranışlarının Kur'an'a uygun olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Hz. Ömer, *"Bakara, Nisa, Maide, Hac ve Nur sûrelerini öğrenin çünkü onlarda 'feraiz' vardır."* demiştir.[220] Başka bir sözünde de "*Tevbe sûresini öğrenin ve kadınlarınıza Nur sûresini öğretin!"* [221] demesi, bahsedilen sûrelerin ahkâm âyetlerini ve toplum ahlâkını düzenleyen kuralları içermesi dikkat çekicidir. Yaşam tarzını düzenleyen sûreleri öğrenmeyi/ezberlemeyi emreden Hz. Ömer'in bu sözünde Kur'an eğitimi açısından incelenmesi gereken hususlar bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi, Kur'an'dan öğrenilecek/öğretilecek bölümlerin rastgele değil, bilinçli seçilmesi gerektiğidir.

Yukarıda aldığımız bütün örnekler Kur'an'ı anlayıp ona göre yaşamanın önemini vurgulamaktadır. Kur'an'ı okuma ve ezberleme faaliyetini sadece lafız tekrarı olarak görmeyip anlamayı ve yaşamayı birlikte düşünmek gerektiği açıktır.

---

[214]Darimî, **a.g.e**. "Fezailü'l-Kur'an,", 1, IV, s. 2094. İbn Mace, **Sünen,** thk. Muhammed Fuad Abdü'l-Baki, 2 C. Dâru İhyâu el-Kütübü'l-Arabiyye,16, I, s. 78,

[215]Muhammed Bin İsa et-Tirmizî, **Sünen-i Tirmizi**, thk. Beşşar Avvad Ma'ruf, 6 C. Beyrut, Daru'l-Garbi'l-İslamiyye, 1998, "Fezailü'l-Kur'an," 20, V, s. 30.

[216]Beyhaki, **a.g.e.** "Ta'zimü'l-Kur'an," IV, s. 233.

[217]Tirmizi, **a.g.e.** "Fezailü'l-Kur'an," 13, V, s. 21. Beyhaki, **a.g.e. "**Ta'zîmü'l Kur'an," 1, III, s. 340. İbn-i Mace, **a.g.e.** İftitah, 16, I, s.78.(Abdülbaki)

[218]İbn-i Mace, **Sünen**, thk. Şuayb Arnavut, 1.baskı, 5 C. Daru'r-Risaletü'l-Alemiyye, 2009, "Mukaddime", 39, I, s.78,

[219]Cüzcanî, **Tefsîru Min Sünen-i Said İbn Mansur**, thk: Abdülaziz Âli Hamid, 1.baskı, 1997, 5 C. Daru's-Sami'yyi li'n-Neşri ve't-Tevzi', II, s. 393.

[220]A.y.

[221]Ali el-Muttaki, **Kenzü'l- Ummal fi Süneni'l-Ekvâli ve'l-Ef'al,** thk. Bekrî Hayyanî, 5. baskı, Müessesetü'r-Risale, 1981. II, s. 314.

C. Kur'an'a Sıkıca Bağlanmak

Kur'an-ı Kerim'de, Kur'an'a sıkı bir şekilde bağlanmayı emreden pek çok ayet bulunmaktadır. Zuhruf suresinde şöyle buyurulmaktadır. *"Öyle ise sana vahyedilene sımsıkı sarıl…"*[222] Başka bir ayette de *"Hep birlikte Allah'ın ipine sımsıkı sarılın! …"*[223] buyurulmaktadır. Meryem sûresinde de *"Ey Yahya Kitaba kuvvetle sarıl!"*[224] buyurularak Tevrat'ta bulunan hükümleri iyi anlayıp onunla amel etmesi istenmiştir.[225] Gazali de İhyasında kitaba sıkı sarılmayla ilgili olarak, 'Kur'an'ı okurken bütün dikkatin ona verilmesidir,' der.[226] Müfessirlere göre Allah'ın ipinden maksat, Kur'an ve İslam'dır. *"Hep birlikte Allah'ın ipine sımsıkı sarılmak"*, hep birlikte İslâm dinine inanmayı, onu kabul etmeyi ve gereklerini yerine getirmeyi ifade eder.[227] Başka bir ayette de İsrailoğullarına hitaben, *"Hani sizden kesin söz almış ve Tur dağını üstünüze çıkararak size verdiğimizi kuvvetle tutun ve içindekileri hatırlayın ki, takva sahiplerinden olasınız demiştik."*[228] buyurulmakta ve dolayısıyla mesaj biz Müslümanlara verilmektedir. İsrailoğulları hakkında başka bir ayette…*"Size verdiğimiz kitaba kuvvetle sarılın ve içinde olanı aklınızda tutun ki korunasınız' dedik."* [229] Size verdiğimizi kuvvetle tutun**,** gönderdiğimiz kitaba ciddiyetle, samimiyetle, bütün zorluklara katlanarak, azimle sarılın, onu sımsıkı tutun.'[230] buyurulmaktadır.

Hz. Peygamber'den de Kur'an'a sarılma hakkında çok sayıda hadis rivayet edilmiştir. Bunların bir kısmını zikrederek konunun önemini ortaya koymaya çalışacağız. Allah Resulü Kur'an'ı, "*Allah'ın gökyüzünden yeryüzüne uzatılmış ipidir."*[231] diye tarif etmiştir. Başka bir rivayette de Hz. Peygamber; *"Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim de Allah'ın Resulü olduğuma şehadet eder misiniz?"*

---

[222]Zuhruf, 43/43.
[223]Âl-i İmran 3/103.
[224]Meryem, 19/12.
[225]Karaman vd. **a.g.e**. III, s. 591,592.
[226]Gazali, **a.g.e.** I, s. 995.
[227]Karaman vd. **a.g.e**. I, s. 643.
[228]Bakara, 2/63.
[229]Araf, 7/171.
[230]Yazır, **a.g.e**. IV,78.
[231]Hanbel, **a.g.e.** XVII, s. 170.

buyurunca ‘evet’ dedik, Allah Resûlü (sas) tekrar: “*Bu Kur’an, bir ucu Allah’ın elinde, bir ucu da sizin elinizdedir ona sımsıkı sarılırsanız doğru yoldan ayrılmazsınız ve ondan sonra helak olmazsınız.”* buyurdu.[232] Peygamber efendimiz Kur’an’a özen gösterip sarılmayı çeşitli şekillerde açıklayarak; “*Şüphesiz bu Kur’an, Allah’ın ziyafetidir. Binaenaleyh, onun ziyafetinden, gücünüzün yettiği kadar nasiplenin! Şüphesiz bu Kur’an Allah’ın ipidir, nurun ve faydalı şifanın ta kendisidir.”*[233] *“Şu yol gerçekten konaklama yeridir. Şeytanlar oraya gelir;* ‘*ey Allah’ın kulu, bu yola gel*’ *diye bağırırlar. Bundan dolayı siz Allah’ın ipine sarılın. Şüphesiz Allah’ın ipi de Kur’an’dır.”*[234] buyurmuştur.

Hz. Peygamber Veda hutbesinde; “*Size bıraktığım iki emanete sımsıkı sarılırsanız, artık bir daha yanlış yola düşmezsiniz. Onlar, Allah’ın kitabı Kur’an ve benim sünnetimdir.”*[235] buyurarak bu duruma temas etmiş, insanın Allah’ın yolunda, Kur’an’a uygun yaşamasıyla yoldan sapmayacağını, sağlam kulpa tutunmuş olacağını belirtmişlerdir.

Allah Resûlü (sas), *“Kur’an şefaatçidir, şefaati de tutulur. O öyle bir şikâyetçidir ki, şikâyeti doğrulanır. Kim onu öne alır, emirlerine uyarsa, Kur’an onu cennete götürür. Kim de onu arkaya atarsa, Kur’an da onu ateşe sevk eder.”* buyurmuştur.[236] Yine Allah Resûlü (sas); *“Bu kalpler demirin paslandığı gibi paslanır.”* ‘Onun cilası nedir ya Resûlallah’ diye sorulunca, *“Kur’an tilaveti”* buyurdu.[237] Başka bir rivayette de “*Allah’ın kitabı Allah’ın ipidir. O’na tabi olan hidayet üzere olur. Kim de O’nu terk ederse doğru yoldan ayrılır.”*[238] buyurmuştur. Peygamberimiz insanların Kur’an’dan uzaklaştığı fitne dönemlerinde de Kur’an’a sarılmalarını emrederek, *“Allah’ın kitabına sarılın, O’nu öğrenin ve ondakine uyun”* sözünü üç defa tekrarlamıştır.[239]

---

[232]Beyhaki, **a.g.e**. “Ta’zimü’l-Kur’an,” 1, III, s. 338.
[233]Darimî, **a.g.e**. “Fezailü’l-Kur’an,”, 1, IV, 2089. Beyhaki, **a.g.e.** “Ta’zimü’l-Kur’an,” 1, III, s. 333.
[234]Darimî, **a.g.e**. “Fezailü’l-Kur’an,”, 1, IV, s. 2091.
[235]Ebu Davud, **a.g.e.** Menasik, 56. II, s.182.
[236]Beyhaki, **a.g.e.** “Ta’zimü’l-Kur’an,” 2, III, s. 389.
[237]Beyhaki, **a.g.e.** “Ta’zimü’l-Kur’an,” 2, III, s. 392.
[238]Beyhaki, **a.g.e.** “Ta’zimü’l-Kur’an,” 1, III, s. 337.
[239]Beyhaki, **a.g.e.** “Ta’zimü’l-Kur’an,” 1, III, s. 338.

Ayetlerde, *"Her kim kendini iyiliğe adayarak özünü Allah'a teslim ederse sağlam kulpa yapışmış demektir. İşlerin sonu Allah'a varır."*[240] *"Allah'a iman edip O'na sımsıkı sarılanlara gelince, Allah onları, kendinden bir rahmet ve lütuf içine daldıracak ve onları kendine ulaştıran dosdoğru bir yola iletecektir."* [241] buyurulmaktadır. İman ederek Kur'an'a sarılanlar üç şeyle müjdelenmektedir: Bunlar Allah'ın rahmeti, lütfu ve hidayetidir.[242]

D. Kur'an'ı Öğrenmek ve Tebliğ Etmek

Kur'an-ı Kerim'de Kur'an'ın diğer insanlara tebliğ edilmesini isteyen pek çok ayet bulunmaktadır. Bu ayetlerden bir kısmı şöyledir.

Ey Muhammed de ki: "…*O'na yürekten boyun eğen Müslümanlardan olmam emredildi. Bir de bu Kur'an'ı insanlara okuyup ulaştırmakla emrolundum."* [243] buyurulmaktadır. Başka bir ayette, *"Onu senin kalbine insanları apaçık bir Arapça ile uyarasın diye Ruhu'l-Emin indirdi."* [244] buyurularak Kur'an'ın insanlara ulaştırılması istenmiştir.

Kur'an'ın tebliğ edilmesiyle ilgili olarak*, "Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan onun verdiği peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun..."*[245] buyurulmaktadır. Ayette tebliğ buyruğunun vurgulanması, ilâhî mesajın insanlara sürekli biçimde duyurulması gerektiğini ifade etmektedir.[246] Bu tebliğ faaliyetinin ne kadar önemsendiğini göstermektedir. Peygamber efendimiz (sas), vahiy nazil olmaya başlayıp tebliğ yükümlülüğünü üstlendiğinde eşine; "*Ya Hatice, artık uyku dönemi geride kaldı."* buyurmuştur.[247]

---

[240]Lokman, 31/22.
[241]Nisa, 4/175.
[242]Karaman vd. **a.g.e.** II, 195,196.
[243]Neml, 27/91-92.
[244]Şuara, 26/193-195.
[245]Maide, 5/67.
[246]Karaman vd. **a.g.e.** II, s. 311.
[247]Kutup, **a.g.e**. I, s.120.

Başka bir ayette de *"Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et; onlarla en güzel yöntemle mücadele et."*[248] buyurularak farklı seviyelerdeki insanlara yönelik eğitim ve öğretim faaliyetinin başlıca yöntemlerini göstermektedir.[249] Başka bir ayette de *"Bu Kur'an, kendisiyle uyarılsınlar, Allah'ın ancak tek ilah olduğunu bilsinler ve akıl sahipleri düşünüp öğüt alsınlar diye insanlara bir bildiridir."*[250] buyurulmaktadır.

Peygamberimiz de Kur'an'ın öğrenilmesini ve onun diğer insanlara ulaştırılmasını istemiştir.[251] O, Kur'an'dan birkaç ayet bile olsa okumak suretiyle insanları İslam'a davet etmiştir.[252] O muhataplarının içinde bulunduğu şartlara uygun, konuşulan konuya cevap niteliğinde ayetler okumuştur.[253]

Kur'an'da Cinlerin Kur'an'ı dinleyerek Müslüman oldukları haber verilmektedir. Kur'an'ı dinleyerek Müslüman olan Cin topluluğu, geride bıraktıkları Cinlerin de Müslüman olmaları için Kur'an'ı onlara tebliğ etmişlerdir."[254] Bu olay tebliğ faaliyetinin nasıl olması gerektiğini de göstermektedir. Kendileri iman ettikten sonra *"Önce en yakın akrabalarını uyar."*[255] ayetinin gereğini yerine getirmek üzere akrabalarının da iman etmesini istediklerinden acele geri dönmüşlerdir. Bu ayetler, Kur'an okumanın/öğrenmenin bir gayesinin de insanları Hak dine davet etmek olduğunu açık bir şekilde göstermektedir.

Kur'an, Müslümanların Kur'an'ı öğrenme ve tebliğ etme hususunda çok duyarlı ve bilinçli olmalarını istemektedir. Bu konuda, inkârcılar Cehenneme sürüldüklerinde bekçiler, *'İçinizden, size rabbinizin ayetlerini okuyup duyuran ve böyle bir günle karşılaşacağınızı bildirerek sizi uyaran bir elçi gelmedi mi?' diye*

---

[248]Nahl, 16/125.
[249]Karaman vd. **a.g.e.** III, 125.
[250]İbrahim, 14/52.
[251]Mûsilî, Müsned-i Ebi Ya'la, thk. Hüseyin Selim Esed, 13 C. 1. baskı, Dimeşk, Daru'l-Me'mûn li't-Turas, 1984, "Ukbe bin Amir Cüheni," 108, III, s. 280.
[252]El-Azami, **a.g.e.** s. 95.
[253]İbn Hişam, **Siretü'n-Nebi,** I, Thk. Mustafa es-Saka, İbrahim el-Ebyari ve Abdü'l-Hafiz eş-Şiblî, Yayınlayan, Şirketü Mektebetü ve Matbaatü Mustafa el-Babî el-Halebî, 2.baskı, 1955, s. 293,294.
[254]Ahkaf, 46/31.
[255]Şuara, 26/214.

soracak; onlar da 'evet geldi.' diyeceklerdir.[256] Ayetin mefhumundan anlaşıldığı üzere tebliğ faaliyetini yapan Müslümanların Kur'an'ı öğrenip yaşamaları ve onu Müslüman olmayan diğer insanlara da tebliğ etmeleri istenmektedir.[257] Bu nedenle başka bir ayette, *"İçinizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülükten alıkoyan bir topluluk bulunsun..."* [258] buyurulmaktadır. Ayet metninde geçen 'ümmet' tabiri 'topluma önderlik edecek grup' anlamında kullanılmaktadır. Yüce Allah Müslümanların içinde onlara önderlik edecek, birlik ve beraberliklerini sağlayacak, onlara iyiliği emredip, kötülükten sakındıracak, insanları İslâm'a çağıracak bir topluluğun bulunmasını istemektedir.[259]

Resûlullah (sas), *"içinizden hayra çağıran ... Bir topluluk bulunsun."* ayetini okuyarak sonra da *"İyilik, Kur'an'a ve benim sünnetime uymaktır."*[260] buyurmuştur. Her ne kadar bu görev ümmetin her ferdine yüklenmiş olsa da ayette maksat bu sorumluluğu üstlenecek bir grubun bulunmasıdır.[261] Diğer tarafta da Hz. Peygamber (sas), *"Sizden biri bir kötülük yapıldığını gördüğünde onu eliyle düzeltsin, buna gücü yetmezse diliyle, buna da gücü yetmezse kalbiyle. Bu ise imanın en zayıfıdır."*[262] buyurarak kötülüklere engel olma hususunda tüm Müslümanların sorumlu olduğunu ve kötülüğe nasıl engel olunacağını açıklamıştır.

Peygamberimiz bu hususta, *"Şüphesiz insanlar kötü bir şeyi görüp de men etmedikleri zaman Allah'ın onlara umumi bir ceza vermesi yakındır."* [263] buyurmuştur. Nitekim uzun zamandan beri Müslümanlar inançlarının gereğini yerine getirmedikleri için insanlığa rehber olma liyakatini de kaybetmişlerdir.[264]

Kur'an'ın tebliğ edilmesiyle ilgili başka bir hadiste, *"Ey Ehli Kur'an, Kur'an'ı yastık altında terk etmeyin, O'nu gece ve gündüz hakkını vererek okuyun,*

---

[256]Zümer, 39/71.
[257]Kaya**, a.g.e**. s. 95,96.
[258]Âli İmran, 3/104.
[259]İbn-i Kesir, **a.g.e.** II, s. 91.
[260]A.y.
[261]A.y.
[262]Müslim Bin Haccac Ebu'l-Hasen el-Kuşeyrî en-Nisabur, **Sahih-i Müslim,** thk. Muhammed Fuat Abdülbaki,5 C. Beyrut. Dar'u İhyâ-u Türasü'l-Arab. "İman,"20, I, s. 69.
[263]İbn Mace, **a.g.e.** "Fiten," 20, II, s. 1327.(Abdülbaki)
[264]Karaman vd. **a.g.e**. I, s. 651.

diğer insanlara ulaştırın, onda bulunanları düşünün (تدبر) ki kurtuluşa eresiniz.[265] Buyurulmuştur.

Bir ayette müşriklerin, Müslümanların yaşadığı ortamda İslâm'ı görüp öğrenmeleri için onlara fırsat verilmesi istenmiştir.[266] Ayetten anlaşıldığına göre onlara böyle bir fırsat sağlanmasının amacı, yeterli bilgi sahibi olmayan putperestlerden isteyenlere Kur'an'ı daha yakından tanıma ve üzerinde düşünme fırsatı vermektir. Ayrıca bu ayetten, verilecek güvencenin her türlü baskı ve kaygı ihtimalini ortadan kaldıracak biçimde olması gerektiği anlaşılmaktadır. Çünkü ayete göre güvence verilen kişinin sadece Allah'ın sözü Kur'an hakkında bilgi sahibi olması sağlanacak, asla baskı yapma yoluna gidilmeyecektir.[267]

1) Sahabenin Kur'an'ı Öğrenme/Ezberleme Gayreti

Peygamberimizin başlıca görevi Kur'an'ı tebliğ etmek, açıklamak ve hükümlerini tatbik etmektir. Bu bakımdan Peygamberimiz Kur'an öğretimine son derece önem vermiştir. Bu konuda Abdullah İbn Ömer: *"Öyle olurdu ki, Resûlullah Kur'an okurken secde ayetine gelince, hemen bizleri secde ettirirdi. Biz yanında o kadar kalabalık ve sıkışık olurduk ki, secde etmek için bir yer bulamazdık. Bu, namaz haricinde olurdu."*[268] demiştir.

Peygamberimiz Kur'an'ın öğrenilmesine öncelik verirdi. Bir hadislerinde, *"Benden Kur'an'dan başka bir şey yazmayın, yazanlar da silsin!"*[269] buyurması hadislerin Kur'an'a karışmaması için bir tedbir olarak değerlendirilse de Kur'an'ın öncelikli olarak öğrenilmesi gerektiği mesajını da vermektedir. Çağlar boyunca, "Öğrenciler eğitimlerine Kur'an-ı Kerim öğrenerek başlardı. Dolayısıyla Kur'an, eğitimin asıl ve temel dersiydi. O nedenle öğrenciler, Kur'an ilimlerinde yüzünden okuma (tilâvet), ezberleme, anlama ve kavrama bakımından iyi bir seviyeye gelince

---

[265]Suyutî, **a.g.e.** I, 360.
[266]Tevbe, 9/6.
[267]Karaman vd. **a.g.e**. II, s. 730.
[268]Müslim, **a.g.e.** "Mesacid,"20, I, s. 405.
[269]Müslim, **a.g.e.** "Zühd," 16, IV, 2298.

ancak diğer bilim dallarına geçiyorlardı.” [270] İbn Sahnun da eğitimi, Kur’an’ı öğrenme ve öğretme diye açıklamıştır.[271]

Sahabe, ilâhî vahye olan ilgileri ve Allah Elçisinin emirleri doğrultusunda, bu yüce kelâmın öğrenilmesi, okunması ve ezberlenmesi hususunda büyük bir duyarlılık göstermişlerdir. Onların gerek namazlarda ve gerekse namaz dışında çok Kur’an okudukları bilinmektedir. Onlar, Kur’an okumadan geçen günü zarar saymışlardır.[272]

Hz. Peygamber (sas) hayatta iken çok sayıda Sahabenin Kur’an’ın tamamını ezberlediği yönünde görüşler bulunmaktadır.[273] Bu görüşlerin aksine Gazali’nin İhya’sında, Resulullah vefat ettiği zaman altı kişinin Kur’an’ın tamamını ezberlediği, bunlardan ikisinin ihtilaflı olduğu dördünün ise kesin olduğu belirtilmektedir.[274] Bununla birlikte Sahabenin Kur’an’ı ezberleme hususunda birbirleriyle yarıştıkları bu hususta çok istekli ve gayretli oldukları bilinmektedir. Kaynaklarda tespit edebildiğimiz kadarıyla Sahabenin Kur’an öğrenme anlayışı Kur’an’ın tamamını ezberlemekten ziyade onu anlayarak, müzakere ederek yaşamaya çalışmalarıdır. Kur’an’da ve hadislerde fazla ezber yapmak yerine azar azar, anlayarak ve özümseyerek Kur’an’ın öğrenilip/ezberlenmesi ve en önemlisi de yaşanması istenmektedir.

İbn-i Haldun Müslümanların Kur’an’la ilgisi hakkında, ‘Müslümanlığın ilk günlerinde Müslümanlar Kur’an’ı ezberlemeye çok önem verirlerdi. Hz. Peygamber sağken âyet ve sûreler, Sahabeler tarafından ezberlenirdi. Bu ezberlemenin ve Kur’an’ı çok okumanın bir sonucu olarak, Kur’an’ın emir, hüküm ve vaazları kalplerde yer tutmuş, ibare ve sözlerine diller alışmıştı.’[275] İfadelerini kullanmaktadır.

---

[270]Ömer Halil Hasan**, Kur'an-ı Kerim Öğretimi**, trc. Yusuf Alemdar, C. VIII/1, s.269. **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** 261-291 Haziran-2004, Sivas.
[271]Muhammed bin Sahnun, **Kitabu Adabu’l-Muallimin,** thk. Muhammed Urusi el-Matvi, Tunus, y. 1972, s. 75-81.
[272]Çetin**, a.g.e**. 45. Sufî, **El-Bahru’l-Medid fi Tefsiri'l-Kur’ani’l-Mecid,** VII, s. 165.
[273]Ökkeş Dağ, **Hz. Peygamber Zamanında Kur’an’ın Ezberlenmesi ve Hafız Sahabiler**, Yüksek Lisans Tezi, s. 72,73.
[274]Gazali, **a.g.e.** I, s. 1012.
[275]İbn-i Haldun, **a.g.e.** III, s. 387.

Hz. Peygamber (sas), Kıyame sûresinin 16. ve 17. ayetlerinde buyurulduğu üzere,[276] aldığı vahyi derhal ezberlemiş olurdu. Bundan sonra O kendisine vahyedilen ayetleri ashabına tebliğ ederdi. Ayrıca namazlarda ve namaz dışında da okurdu. Sahabeler de bu konuda Peygamberimizin yolunu takip etmiştir. Onlar, Kur'an'ın öğrenilmesine, okunmasına ve ezberlenmesine son derece önem vermişlerdir. Onların birbirlerine olan üstünlüğü, Kur'an-ı Kerim'e olan liyakatleri ile ölçülürdü. Onlar, Peygamberimizin çeşitli hadislerinde ifade edilen müjde ve derecelere layık olabilmek için, adeta birbirleriyle yarışmışlardır.[277] Asrı Saadette, nazil olan ayetleri ezberlemek ibadetlerin en büyüğü ve Yüce Allah'a yakın olma vesilesi sayılırdı.[278]

Medine'de Peygamberimizin çok önem verdiği, sayıları zaman zaman dört yüze ulaşan ve yatılı okul durumunda olan Ashab-ı Suffa'nın başlıca görevi Kur'an'ı öğrenmek ve öğretmekti.[279] Mescid-i Nebi'nin bir bölümü olan Suffa'da, barınacak yeri olmayan bir kısım Sahabe, ibadet ve Kur'an kıraati ile meşgul olurdu. Vakitlerinin çoğunu Resûlullah'ın yanında geçirir, ondan ilim ve feyz alırlardı. Burada yetişenler, İslam'ı yeni kabul eden kabilelere Kur'an öğretmeni olarak gönderilirlerdi. Bunlara 'Kurrâ'[280] denilirdi. Kur'an'ın ifadesiyle "*Onlar, kendilerini Allah yoluna vakfetmiş kişilerdi."*[281] İslam'ın yayılmasında bu seçkin Sahabelerin büyük katkısı olmuştur. Ayrıca İslam'ın yaşanmasında ve diğer insanlara ulaştırılmasında Suffe öğrencileri çok büyük rol oynamışlardır.[282]

Sahabenin Kur'an'ı ezberleme hususundaki gayretine ve Peygamberimizin onları her fırsatta buna teşvik ettiğine dair pek çok örnek vermek mümkündür. Bunlardan birkaç tanesi şöyledir. Bir kadının Hz. Peygamber (sas)'le evlenmek

---

[276]Kıyame, 75/16, 17.
[277]Çetin, **a.g.e**. s. 57.
[278]Cerrahoğlu, **a.g.e.** s.66.
[279]Çetin**, a.g.e**. s. 58.
[280]Cerrahoğlu 'kurrâ ve kari' kavramı hakkında, 'nazil olan ayetleri ilk günden itibaren ezberleyenlere el-Karî deniyordu. Bu lafzın Asrı Saadette ifade ettiği mana ile Hz. Peygamber (sas)'in vefatından sonra delalet ettiği mana aynı değildir. Hz. Peygamber zamanında bu lafız, işittiği miktarı ezberleyene dendiği halde sonraları Kur'an'ın tamamını ezberleyip hakkıyla okuyanlara denilmiştir.' der. **a.g.e.** s. 66.
[281]Bakara, 2/273.
[282]Çetin, **a.g.e.** s. 108.

istemesi üzerine Peygamberimiz onun teklifini uygun görmemiştir. Bunun üzerine Sahabeden biri, o kadını kendisiyle evlendirmesini isteyince, Peygamberimiz, kadına verebileceği bir şeyin olup olmadığını sormuş adam bir şey bulamayınca üzgün bir şekilde kalkıp giderken Hz. Peygamber, *"Kur'an'dan ezberinde ne var?"* diye sormuş, adam ezberlediği sûreleri sayınca, Peygamberimiz: "*Öyleyse git, ezberindeki sûrelere karşılık seni bu kadınla nikâhladım."* buyurmuştur.[283]

Benzer bir rivayette de Peygamberimiz, evlenme imkânı bulamayan bir Sahabeye ezberinde bulunan sûrelere karşılık zengin olduğunu bunları hanımına öğretmesini mehir sayarak evlenmesini istemiştir.[284]

Asrı Saadette Kur'an'ı diğer insanlara göre daha iyi bilenlere görevlendirmelerde öncelik verildiğini gösteren bir örnek şöyledir: Hz. Ömer, Nâfi' ibn Abdülhâris'i Mekke'ye vali tayin etmişti. Hz. Ömer Usfân'da O'na rastlayınca: *"Bu vadi halkına kimi memur tayin ettin?"* diye sormuş, o da: 'İbn Ebzâ'yı' cevabını vermişti. Hz. Ömer: 'İbn Ebzâ kimdir?' deyince; vali: 'Bizim azatlılarımızdan biridir' cevabını vermiştir. Bunun üzerine Hz. Ömer*: "Sen, onların üzerine bir azatlıyı mı memur ettin?"* deyince, vali: 'Ama o, Allah'ın kitabını okur, bütün farzları da bilir' demiştir. Bunun üzerine Hz. Ömer: *"Allah bu kitapla bazı kavimleri yükseltir; bazılarını da alçaltır."* diyerek Peygamberimizin hadisini nakletmiştir.[285] Anlatılan bu olayda 'bütün farzları bilir' ifadesine dikkat çekmek istiyoruz. Görüldüğü üzere Sahabenin Kur'an'ı okuma anlayışı salt bir metin okuyup/ezberlemeden ibaret olmayıp Müslümanların günlük hayatını ilgilendiren davranış kurallarını bilip öğrendiklerini ortaya koymaktadır. Ayrıca topluma idareci ya da memur görevlendirmelerinde Kur'an'ın hükümlerini bilmenin önemi ortaya çıkmaktadır.

2) Sahabenin Kur'an'ı Kerim'i Tebliğ Etmesi

[283]Buhari, **a.g.e.** "Nikâh," 15, VII, s. 6.
[284]Tirmizi, **a.g.e.** "Fezailü'l-Kur'an,", 10, V, s. 16.
[285]Müslim, **a.g.e.** "Salatü'l-Müsafirîn," 47, I, s. 559.

Sahabe, bir taraftan yeni nesillere Kur'an'ı öğretirken bir taraftan da fetihlere devam ederek İslam'ın diğer ülkelerde yayılması için gayret göstermişlerdir.[286] İslam'ın bir ülkede kalıcı olması, Kur'an'ın yeni nesillere ve ulaşılan insanlara öğretilmesine bağlıdır.[287] İslam'ın yayılmasında ve yayıldığı bölgelerde kalıcı olmasında hafız Sahabelerin rolü büyüktür.[288] Suriye bölgesinin fethedilmesiyle vali Yezid İbn Ebî Süfyan, Hz. Ömer'e mektup yazarak insanlara Kur'an'ı ve dini öğretecek insanların gönderilmesini istemiştir. Hz. Ömer de bunun üzerine Hz. Peygamber (sas)'in zamanında Kur'an'ı ezberleyen üç Sahabeyi bölgeye göndermiştir. Bunlar, Muaz Bin Cebel, Ubade İbn Samit ve Ebu'd-Derda'dır.[289] Dinin öğretilmesi için Kur'an'ı en iyi bilen Sahabelerin gönderilmesi tebliğ faaliyetinde Kur'an'ı iyi bilmenin ve yaşamanın önemini göstermektedir.

Rifaa İbn Zeyd el-Cüzamî, Medine'ye gelerek Müslüman olmuş ve günlerce Kur'an öğrenmiştir. Daha sonra da halkını İslam'a davet etmek için Peygamberimizden bir mektup alarak geri dönmüştür. Onun bu daveti üzerine halk Müslüman olmuştur.[290] Bu hadiseden de anlaşıldığı üzere insanların İslam'ı kabul etmelerinde Kur'an'ın rolü çok büyüktür.

Hz. Ömer, Kur'an öğretmenlerine ve bir süre de Kur'an öğrencilerine maaş bağlamıştı. Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Halife Hz. Ömer'e bir mektup yazarak Basra'da birçok kimsenin Kur'an'ı ezberlediğini bildirdi. Hz. Ömer de cevaben, onlara maaş bağlanmasını emretti. Ebû Mûsâ, ertesi yıl, geçen seneye göre çok daha fazla insanın hafız olduğunu yazınca, bu defa Hz. Ömer şu cevabı göndererek: *"Onları kendi hallerine bırak. İnsanların Kur'an'ı sadece ezberlemekle yetinip, onun hükümlerini terk etmelerinden endişe ediyorum."*[291] demiştir. Hz. Ömer böylece Kur'an'ın sadece ezberlenerek, anlama ve yaşama boyutunun ihmal edilmemesi gerektiğine dikkat çekmiştir.

---

[286]Mehmet Akbaş, **Sahabenin İslam Tebliği**. İstanbul: Nida Yayıncılık, 2009, s. 55.
[287]A.y.
[288]Akbaş, **a.g.e**. s. 56.
[289]İbn Asakir, **Tarihu Dimeşk**. Düz. Amr İbn Garame El- Umrevi.
Daru'l Fikr'i Li'Tabaati Ve'n- Neşri ve't Tevzi', Hicr, 571, C. XLVII, s. 137.
[290] Ebu Abdullah Muhammed İbn Sa'd, **Tabakatü'l-Kübra,** thk. İhsan Abbas, 8 C. Beyrut, 1965, C. VII, s. 435.
[291]Muttaki, **a.g.e,** II, s. 285.

Hz. Ömer halifeliği sırasında Suriye'yi ziyaret ederken Şam'ın saray ve köşklerini görünce, "*Onlar geride nice bahçeler, nice pınarlar bıraktılar. Nice ekinler, nice güzel konaklar, zevk ve sefasını sürdükleri nice nimetler!"*[292] ayetini okumuştur.[293] Bu örnek, Sahabenin Kur'an'la hayatlarını nasıl içselleştirdiğini göstermektedir. Sahabenin Kur'an'la hemhal oluşuna, bir örnek de Fazl İbn Abbas'tan verelim. Çok mal infak ettiği için eleştirilmesi üzerine O, Kur'an'dan *"Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler."* [294] ayetini okumuştur. Görüldüğü üzere Sahabe öğrendikleri Kur'an'ı yaşadıkları hayatla bütünleştirmişlerdir. Şunu bir kez daha ifade edelim ki Kur'an'ın hayata yansıması önce anlamıyla birlikte hafızaya yerleşmesine bağlıdır.

Reca İbn Hayve babasıyla birlikte Muaz Bin Cebel'in yanında bulundukları sırada babası, bu oğlum Reca, diyerek Hz. Muaz'a gösterince, Muaz Bin Cebel, O'na Kur'an öğrettin mi? diye sormuş babası öğretmediğini söyleyince; O'na Kur'an'ı öğret! Çünkü ben Resulullah (sas)'ı, *"Kim oğluna Kur'an'ı öğretirse Kıyamet gününde anne ve babasına hükümdarlık tacı giydirilir…"* buyururken işittim demiştir. Daha sonra elini çocuğun omuzuna koyarak, "*anne babana hükümdarlık tacı giydirmek istersen giydir*."[295] demiştir. Muaz Bin Cebel'in Kur'an'ı iyi bilen bir Sahabe olması, insanlara Kur'an öğretmek üzere Suriye'de bulunması, yanına gelen bir çocukla Kur'an üzerinden iletişime geçmesi ve Kur'an'ı öğrenmesi durumunda anne ve babasını Peygamberimizin hadisiyle müjdelemesi, bize din eğitiminde Kur'an'ın öncelikli olması gerektiğini bir kez daha göstermektedir.

Muaz Bin Cebel savaştan önce askerlere "*Allah, içinizden, iman edip de salih ameller işleyenlere, kendilerinden önce geçenleri egemen kıldığı gibi onları da yeryüzünde mutlaka egemen kılacağına, onlar için hoşnut ve razı olduğu dinlerini iyice yerleştireceğine, yaşadıkları korkularının ardından kendilerini mutlaka emniyete kavuşturacağına dair vaatte bulunmuştur. Onlar bana kulluk eder ve bana*

[292]Duhan, 44/25-27.
[293]Akbaş, **a.g.e.** s. 147.
[294]Haşr, 59/9.
[295]İbn Asakir, **a.g.e.** XVIII, s. 99.

hiçbir şeyi ortak koşmazlar. Artık bundan sonra kim inkâr ederse, işte onlar fasıkların ta kendileridir."[296] âyetini okurdu. [297]

Muaz Bin Cebel'in içinde bulunduğu şartlara uygun âyeti okuması Kur'an'ı ne kadar detaylı bildiğine örnek teşkil etmektedir.

Peygamberimiz Mekke'nin Fethinde Mekke'ye girerken devesinin üstünde Fetih sûresini okumuştur.[298] Peygamberimizin Mekke'ye girerken Fetih sûresini okuması da içinde bulunduğu şartlara uygun bir seçimdir. Sahabenin de Peygamberimizi örnek alarak günlük hayatlarında içinde bulundukları şartların gereğine göre ilgili ayetleri okudukları görülmektedir.

Ecnadeyn gününde Amr Bin Said Bin As düşman üzerine yürürken *"Ey iman edenler, savaşta kâfirlerle karşılaştığınız zaman sakın onlara arkanızı dönmeyin, savaştan kaçmayın."*[299] ayetini okumuştur.[300] Şu bir gerçektir ki içinde bulunulan şartların gereğine göre ilgili âyeti okumak insanlar üzerinde çok etkili olmaktadır.

Onlar namazlarda okudukları zamm-ı sûrelerin de gündeme işaret etmesine önem veriyorlardı. Ebu Ubeyde, Yermuk savaşının gerçekleştiği günün sabahında Müslümanlara kıldırdığı sabah namazında bu hususu göz önünde bulundurmuş, birinci rekâtta Allah'ın peygamberlerine karşı gelen kavimlerden bahseden Fecr sûresini[301], ikinci rekâtta da Semud kavminin akıbetinden bahseden Şems sûresini[302] okumuştu.[303] Verdiğimiz örneklerde görüldüğü üzere Sahabenin Kur'an bilgisi, Kur'an'a yaklaşımı, pratik hayata yöneliktir. Sahabenin bulunduğu ortamlarda

---

[296]Nur, 24/55.
[297]İbn Kesir, **el-Bidaye ve'n-Nihaye,** thk. Abdullah Bin Abdu'l-Muhsin et-Türki, 21 C. 1. baskı, IX, s. 555.
[298]Buhari, **a.g.e.** "Fezailü'l-Kur'an,", 24, VI, S. 193.
[299]Enfal, 8/15.
[300]Akbaş, **a.g.e**. s. 159
[301]"Ey Muhammed! Rabbinin, Hûd'un kavmi Ad'e, şehirler içinde benzeri kurulmamış olan, sütunlarla dolu İrem'e, vadide kayaları oyan Salih'in kavmi Semûd'a, kazıklar sahibi Firavun'a ne yaptığını görmedin mi?" Fecr 89/ 6-10.
[302] "Semûd kavmi, azgınlığı sebebiyle yalanladı. Hani onların en bedbaht olanı (fesat çıkarmak için) ileri atılmıştı. Allah'ın Resülü de onlara şöyle demişti: "Allah'ın devesini ve onun su içme hakkını koruyun." Fakat onlar, onu yalanladılar ve deveyi boğazladılar. Bunun üzerine Rableri, suçlarından dolayı onları helak etti ve kendilerini yerle bir etti." Şems 91/11-14.
[303]İbn Asakir, **a.g.e**. XVII, s. 461.

Kur'an'ı ve Resûlullah'ın sünnetini insanlara öğretme konusunda seferber olduklarını görmekteyiz.[304]

'Ebu'd-Derda'nın, karşılaştığı her Müslümana ya bir ayeti ya da Resulü Ekrem'den duyduğu bir hadisi aktardığı görülmektedir. Sözlerini genellikle ya bir ayet ya da bir hadisle bitirirdi. O'nun hemen her söz ve hareketinde bir mesaj vardı.'[305]Ebu'd-Derda katıldığı bir cenazede adamın biri, bu kimin cenazesi? diye sorunca Ebu'd-Derda, 'Bu sensin sen!' demiş ve "…*Muhakkak sen öleceksin onlar da ölecekler."*[306] ayetini okumuştur.[307]

Dimeşkli (Şam) Müslümanlar Vâsile İbn Aska'ı ziyarete gelerek ondan hadis dinlemek isteyince bir defasında onlara, *"Sizler Mushaf'ı evinizin duvarına asarsınız ama sabah akşam ona bakar da bir sûre ezberlemezsiniz!"*[308] diyerek onları Kur'an'ı ezberlemeye teşvik etmişti.[309] Burada, Kur'an'ın Mushaflarda tutularak gerekli ilginin gösterilmemesinin ilk dönemlere kadar uzandığını ve Vâsile İbn Aska' isimli Sahabenin bu durumu eleştirdiğini görüyoruz.

Bu örnekler, Kur'an'a ilgisi pratik hayata yönelik olmayan; namazda veya bazı dini merasimlerde okumakla veya okullarda sınavlardan geçmekle sınırlı kalan günümüz Müslümanları için yol gösterici olmalıdır.

E. Kur'an'ın Öğrenilmesine Engel Olmak

Kur'an'ın insanlara ulaşmasını engelleyen ve engellemeye çalışan iki grup insandan bahsedilebilir. Birincisi Allah'ın dinine inanmayanların oluşturduğu gruptur. Bunlar İslam'ın yayılmasına engel olmak ve mevcut Müslümanları da İslam'dan uzaklaştırmak için her yola başvururlar.[310] Nitekim ayetlerde bu durum açıkça ifade edilmektedir. Bir ayette, *"Şüphe yok ki, inkâr edenler insanları Allah yolundan*

---

[304]Akbaş, **a.g.e**. s. 187.
[305]Akbaş, **a.g.e**. *s.* 218.
[306]Zümer, 39/30.
[307]İbn Asakir, **a.g.e.** XLVII, s. 193.
[308]İbn Asakir, **a.g.e.** LVI, s. 504.
[309]Akbaş, **a.g.e.** s. 230.
[310]Karaman vd. **a.g.e.** II, s. 689.

alıkoymak için mallarını harcarlar ve harcayacaklardır."[311] buyurulurken başka bir ayette ise, *"İnkârcılar dediler ki, bu Kur'an'ı dinlemeyin, okunurken gürültü yapın, belki bastırırsınız*."[312] buyurulmaktadır.

Kur'an'ın insanlara ulaşmasına engel olan ikinci topluluk ise Müslümanların kendisidir. Bu iki şekilde mümkündür. Birincisi, menfaat karşılığında Kur'an'ın öğrenilmesine, anlaşılmasına ve yayılmasına engel olmalarıdır. Diğeri ise iyi niyetli olmalarına rağmen Kur'an öğretiminin önündeki engelleri kaldırmak için gerekli çözümleri üret(e)mediklerinden dolaylı olarak Kur'an'ın yayılmasına engel olurlar. Birinci duruma uygun ayette *"İndirdiğimiz apaçık delilleri ve hidayeti Kitap'ta açıklamamızdan sonra onları gizleyenler var ya, işte onlara hem Allah hem de bütün lânet etme konumunda olanlar lânet eder."*[313] buyurulmaktadır. Bu ayet, Yahudiler hakkında inmiş olmasına rağmen hükmünün genel olduğu hemen bütün müfessirlerce vurgulanmıştır. Eğer aynı yanlışı Müslümanlar yaparlarsa onlar da aynı kötü durumlara düşerler. Nitekim Abdullah İbn Abbas'a atfedilen bir rivayette, Allah'ın Kur'an'da Ehl-i kitaba yönelttiği her tenkidin, Müslümanlar için de bir uyarı olduğu belirtilmiştir.[314]

Ayette, *"Allah'ın indirdiği kitabın bir bölümünü gizleyenler ve onu az bir şey karşılığında satanlar yok mu, onlar karınlarına ateşten başka bir şey doldurmuyorlar. Allah kıyamet gününde onlarla konuşmayacak, onları arındırmayacak. Onlar için elem verici bir azap vardır."*[315] buyurulmaktadır. Bu ayette de dini kendi çıkarlarına göre yorumlayan Yahudi bilginleri uyarılırken aynı durumda olan Müslümanlar da dolaylı yoldan uyarılmaktadır.[316]

Çok hadis rivayet ettiği için eleştirilen Hz. Ebû Hureyre (ra), *"Eğer Allah'ın bu hususta ki ayeti olmasaydı artık bu eleştiriden sonra hiçbir hadis rivayet etmezdim."* demiş ve konumuz olan ayeti okumuştur. İslâm âlimleri hiçbir yararlı bilginin

[311]Enfal, 8/36.
[312]Fussilet, 41/26.
[313]Bakara, 2/159.
[314]Karaman vd. **a.g.e**. I, s. 245,246.
[315]Bakara, 2/174.
[316]Karaman vd. **a.g.e**. I, s. 261,262.

insanlardan saklanmasının câiz olmadığını ifade ederken ileri sürdükleri delillerden biri de bu ayet olmuştur.[317]

Eğitim yöntemlerindeki yetersizliklerden dolayı ve Kur'an'ı Kerim gerektiği gibi öğretilemediği için Kur'an insanlardan gizlenmiş olur mu? Muhammed Abduh 'Müslümanlar Kur'an'ı çok iyi korumuş ve kuşaktan kuşağa nakletmiş olmalarına rağmen onun anlamını insanlara yeterince ve doğru şekilde açıklamadıkları için onu korumuş olmaları fazla bir şey ifade etmemiştir. Çünkü insanlar onun hidayetinden yeterince faydalanamamışlardır.' [318] demiştir.

[317]Karaman vd. **a.g.e**. I, s. 246.
[318]Karaman vd. **a.g.e**. I, s. 734.

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'AN EĞİTİMİ VE EZBERLEME SÜRECİ

I. TEDRİCİLİK VE ANLAYARAK PARÇA PARÇA ÖĞRENME

A. Kur'an'ın Tedricî Olarak İndirilmesinin Sebepleri

Kur'an'ı Kerim'in zamana yayılan parçalar halinde indirilmesi, Kur'an'ı Kerim'in anlaşılmasını, pratik hayatta yaşanmasını ve Kur'an ile insanlar arasında canlı bir iletişim kurmasını sağlamıştır.[1] Kur'an'ın peyderpey indirilmesiyle Müslümanlar İslam'ı yaşayarak içlerine sindirmiş oldular.[2]

Kur'an-ı Kerim'in parça parça indirilmesinde üç ana esasın bulunduğu anlaşılmaktadır. Birincisi hafızaya/kalbe iyice yerleştirilmesidir. Ayetler hem Peygamber'in kalbine iyice yerleştirilmek hem de Müslümanların kolay ezberlemesi ve anlaması için parça parça inmiştir.[3] İkincisi de peyderpey inişiyle Yüce Allah Kur'an'la kuluna destek olmuş, Nebi de Allah'ın yardımını yanında hissetmiştir. Üçüncüsü ise Kur'an'ın pratik hayata yansıtılmasıdır.[4] Kur'an ayetlerinin parça parça indirilmesiyle Müslümanlara kolaylık sağlanmıştır. Eğer Kur'an'ın tamamı birden inzal edilmiş olsaydı, Müslümanlar bu hükümlerin hepsiyle aynı anda mükellef olacaklardı. Bu da onlara ağır gelecekti.[5] Bu hususta Hz. Âişe (ra) şöyle buyurmaktadır: "*Kur'an'dan ilk nazil olan Mufassal sûrelerden içinde cennet ve ateş zikrolunan bir sûredir. Nihâyet insanlar İslâm'a döndükleri zaman, helâl ve haram nazil oldu. Şâyet önce 'şarap yasağı' inseydi, insanlar elbette: 'Biz ebediyyen şarabı bırakmayız,'* derlerdi. Ve şayet önce *'*Zina yasağı' inmiş olsaydı, insanlar muhakkak: '*Biz zinayı ebediyyen bırakmayız.*' diyeceklerdi."[6]

---

[1]Şen, **a.g.e.** s.12.
[2]Şen, **a.g.e.** s.13.
[3]Remzi Kaya, **a.g.e,** s. 115.
[4]Yazır, **a.g.e.** V, s. 428-429.
[5]Çetin, **a.g.e.** *s.* 32.
[6]Buhari, **a.g.e.** "Fezailü'l-Kur'an," 6, VI, s. 185.

Kur'an'ın yirmi üç senelik bir zaman dilimi içinde indirilmesinin sebeplerinden biri de insanların kötü alışkanlıklarının yerine iyilerini yerleştirmelerine fırsat vermek olduğu kabul edilir. İslam'ın emirlerinin parça parça gelmesiyle kötü alışkanlıklar kolaylıkla terk edilmiştir.[7] İçkinin yasaklanmasıyla ilgili ayetler bunun en tipik örneklerindendir.[8] Kur'an'ın uzun bir sürede indirilmesi Resûlullah'ın ilâhî tebliğleri insanlara zamana, zemine ihtiyaçlara ve şartlara göre yavaş yavaş, anlata anlata, hazmettirerek okuması, duyurması imkânını getirmiştir. Bu durum aynı zamanda müminlerin de ilâhî hükümleri merhale merhale, alışa alışa uygulamalarını sağlamıştır.[9]

"İmanı içselleştirmemiş bir insana ibadet teklif etmek yersiz ve anlamsızdır. Bu yüzden ilk aşamada imanın altyapısı hazırlanmalı, sonra bu zemin üzerine ibadetler bina edilmelidir. Nitekim Kur'an'dan ilk dönem inen… Mekkî ayetler, imanla, Allah yolunda sabırla, güzel öğütle, dine davetle, ikinci dönem inen Medenî ayetler ise ibadetlerle, bireyin toplumdaki ilişkileriyle ve toplumlar arası ilişkilerle ilgilidirler. Kur'an'ın bu yöntemi bize şunu gösteriyor ki, bir insana bir davranışı yaptırabilmek için önce insanı ona inandırmak lazımdır. Kur'an ayetlerinin belli bir sistem dahilinde parça parça gelişi, gelişigüzel bir durum değildir. Bu yolla imandan ibadete, oradan da ahlâka doğru giden bir yol izlenmiştir."[10]

Kur'an'ın bu şekilde Mekkî ve Medeni olarak sınıflandırılmasında bazı ipuçları sunulmaktadır. Mekkî sûreler daha çok inanç sistemindeki hataları düzelterek tevhit inancını inşa etmeyi amaçlamaktadır. Medeni sûreler ise inanç sistemi oturmuş bir toplumun yaşam tarzını düzenlemek istemektedir.

---

[7]Remzi Kaya, **a.g.e,** s. 115.
[8]Mustafa Çağrıcı, "itiyat", 'Çevrimiçi' https://islamansiklopedisi.org.tr/itiyat, 12.11.2019. "Hurma ağaçlarının ve üzüm asmalarının ürünlerinden hem içki hem de güzel besinler elde edersiniz." Bakara, 2/219, "Sana içkiyi ve kumarı soruyorlar. De ki: Bu ikisinde insanlar için büyük zarar ve bazı faydalar vardır; zararları da faydalarından büyüktür." Nisa, 4/43; "Ey iman edenler! Siz sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar, cünüp iken de yolcu olan müstesna gusül edinceye kadar namaza yaklaşmayın. "Maide, 5/90-91, "Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar, fal okları şeytan işi iğrenç şeylerdir. Bunlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz."
[9]Karaman vd. **a.g.e.** Kehf 106.
[10]Kasapoğlu, a.g.m. s. 76.

Yirmi üç yıllık peygamberlik sürecinde pek çok hadise meydana gelmiş ve bunlarla ilgili pek çok ayet nazil olmuştur. Gerektiğinde Müslümanlar ikaz edilerek bazı olayların ve grupların (münafık) iç yüzü açıklanmıştır. Eğer Kur'an bir defada inmiş olsaydı, bu olaylara bağlı olarak konulan hükümlere ve açıklamalara imkân kalmamış olacaktı. Yine Müslümanlar karşılaştıkları sorunlarla ilgili peygamberimize pek çok soru yönelttiler. Eğer Kur'an bir seferde indirilmiş olsaydı bu sorulara Kur'an diliyle cevap verilmemiş olacaktı.[11]

Kur'an'da Mekkî surelerin inanç esaslarını işlemesi ve kısa ayetlerden oluşması, Medeni surelerin ise davranış kuralları getirmesi ve daha uzun ayetlerden oluşması Kur'an eğitiminin tedriciliği açısından önem taşımaktadır.

B. Kur'an Eğitiminde Tedricilik

Hz. Peygamber'in Kur'an öğretimine baktığımızda tedrici metodu kullandığını görmekteyiz. Muhatabın seviyesine ve durumuna göre Hz. Peygamber Kuran'ı tedrici bir şekilde öğretmiştir.[12]

İlk inen sureler kısa ayetlerden oluşur. Dikkat edilirse Alak, Kalem, Müzzemmil, Müddessir, Tekvir, Â'lâ, Leyl vs. sureleri kısa ayetlerden oluşur. Bu bir alıştırmadır. İlk vahiylerin kısa ayet ve surelerden oluşması ve okutulması ezberleme için önemli bir metottur.[13]

Yüce Allah, insanların vahyi öğrenebilmeleri, benimseyip içselleştirebilmeleri, vahiy doğrultusunda tutum ve davranış geliştirebilmeleri, eski inanç ve geleneklerinden uzaklaşabilmeleri için mesajlarını bir plan dahilinde göndermiştir.[14]

Kasapoğlu, Kur'an'ın bölüm bölüm indirilişini üç temel başlık altında değerlendirmiştir. Birincisi, Kur'an'ın bölüm bölüm indirilmesi, onun öğrenilmesini, ezberlenmesini, anlaşılmasını kolaylaştırmıştır. İkincisi; insanlar Kur'an'ın ilkeleri doğrultusunda inanç ve davranış geliştirmek için ihtiyaç duydukları zaman aralığını

[11]Çetin, **a.g.e**. *s.* 33.
[12]Şen, **a.g.e.** s. 11.
[13]Remzi Kaya, **a.g.e,** s. 118.
[14]Kasapoğlu, a.g.m. s. 56.

ve planlamayı, vahyin tedriciliği sayesinde elde edebilmişlerdir. Üçüncüsü ise, aralıklı olarak gelen vahyin müjdeleri sayesinde Müslümanların moral ve manevî gücü diri ve yüksek tutulmuştur.[15]

Kur'an'dan indirilen her bir bölüm insanların o an için ihtiyaç duydukları bir sorunu gidermiş, ortaya çıkan olaylarda onlara yol göstermiştir.[16]

Kur'an'ın beşer onar ayetlik metinler [17] halinde indirilmesi de onun anlaşılmasını ve ezberlenmesini kolaylaştırmıştır. Abdullah ibn Mesut; *"Biz Kur'an'dan on ayeti Allah Resulü (sav)'nden iyice öğrenip amel etmedikçe daha sonra gelen diğer on âyete geçmezdik."*[18] demiştir.

Başka bir rivayette de *"Kur'an'ı beşer beşer âyetler şeklinde öğrenin, çünkü Allah Resulü (sav) O'nu Cebrail'den beşer beşer alıyordu."*[19] Hadisin başka tarikten gelen rivayetinde; *"Kim beşer beşer öğrenirse unutmaz"* ilavesi bulunmaktadır. Bu rivayetlere göre, Kur'an'ın çok okunmasından ziyade anlaşılarak okunması istenmektedir.

Tenzil kelimesinin anlam içeriği ve Kur'an'ın indiriliş süreci, günümüzdeki eğitim ile karşılaştırıldığında günümüzdeki Kur'an eğitiminin, insanların yaşam tarzlarını Kur'an'a uygun olarak dönüştürmeyi hedefleme amacı belirgin değildir. Bu durum öğrencilerden istenen ezber miktarından ve ezber metinlerinin muhteva gözetilerek seçilmemesinden anlaşılmaktadır.

Kur'an'ın parça parça indirilmiş olması hem anlaşılmasına hem de yaşanmasına kolaylık sağlamıştır. Bir öğrencinin okuduğu metinle hayat arasında bağ kurabilmesi o metni daha kolay, daha hızlı ve daha istekli öğrenmesini sağlayacağı bir gerçektir.

---

[15]Kasapoğlu, a.g.m. s. 58. Remzi Kaya, **a.g.e,** s. 118.
[16]Kasapoğlu, a.g.m. s. 59.
[17]Yazır, **a.g.e**. V, s.161.
[18]Beyhaki, **a.g.e**. "Ta'zimü'l-Kur'an," 1, III, s. 344. Ebu Abdullah El-Hakim Bin Abdullah En-Nisaburi, **El-Müstedrek Ale's-Sahiheyn,** thk. Mustafa Abdülkadir Ata, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut-1990," Fezailü'l Kur'an," 7, I, s.743.
[19]Beyhaki, **a.g.e**. "Ta'zimü'l-Kur'an,"1, III, s.346.

Kur'an'ı öğrencilere alışılagelmiş metotla öğretmek yerine, Kur'an'ın indiriliş sürecini dikkate alarak onların öğrenme, anlama, algılama, ezberleme becerisine uygun usûller uygulanarak "çok sayfa okutmak yerine aynı sayfayı çok defa okutmak" eğitim ilkesine daha uygundur.[20]

Kur'an-ı Kerîm okumayı geliştirmek için en çok dikkat edilmesi gereken husus "az yeri çok defa okumak" ve okuma hızını yükseltmektir. Bu uygulamayı bir süre devam ettirmede sabır ve azim göstermektir. Çünkü başlangıçta okuma hızı gelişmiyor gibi algılanabilir, fakat bir süre devam edildikten sonra kolaylıkla seri okuyuşun gerçekleştiği görülecektir. Bu bağlamda ilk olarak yüzüne okumayı geliştiren öğrencilere "çok sayfa okutmak yerine aynı sayfayı çok defa okutmak" tercih edilmelidir.[21]

II. KUR'AN EĞİTİMİNDE DİNLEMENİN ÖNCELİĞİ

A. Peygamberimizin Gelen Vahyi Dinlemesi

Hz. Peygamber'in Kur'an'ı dinleyerek alması ve kendisine gelen vahyi ezberden okuyarak insanlara tebliğ etmesi Kur'an eğitimi açısından dikkat çekicidir.

Cebrail (a.s.) Kur'an'ı Allah'tan semâen almıştır.[22]Zerkâni'nin açıklamasına göre, sema usûlüyle talim, Kur'an'ı Kerim henüz Hz. Peygamber'e intikal etmeden önce başlamış, daha sonra Hz. Peygamber'in hayatında devam etmiştir.[23] Vahiy nazil olmaya başladığı andan itibaren Peygamberimizden vahyedilen ayetleri sakin bir şekilde dinlemesi istenmiştir.

Hz. Peygamber (sas), Cebrail (as) kendisine her bir ayeti getirdiğinde Kur'an'ı ezberleme şevkinden[24] dolayı onunla birlikte tekrar ederdi. Allah O'na zor ve ağır gelmesin diye, *"Onu acele ezberlemek için dilini onunla beraber oynatma. Şüphesiz*

[20]Ata, a.g.m. s. 174.
[21]Ata, a.g.m. s. 178.
[22]Muhammed Abdü'l-Azîm Ez-Zerkanî, **Menahilu'l-İrfan fi Ulûmi'l-Kur'an,** Matbaatü İsa El-Babî El-Halebî, 2 C. 3. baskı, h.1367, I, s.48.
[23]Şen, **a.g.e,** s.38.
[24]El-Azami, **a.g.e.** s. 86.

onu toplamak ve okutmak bize aittir."[25] buyurdu. Yani onu senin göğsünde toplayıp muhafaza etmek, sonra da senin ondan hiçbir şey unutmaksızın[26] insanlara okumanı sağlamak bize aittir. *"Biz onu okuduğumuz zaman okunuşuna uy, takip et. Sonra onu açıklamak da bize düşer."* Başka bir ayette ise şöyle buyurulur: *"Kur'an sana vahyedilirken, unutmamak için acele tekrar edip durma*, (aksine sus! Melek okumayı bitirdiği zaman onun peşinden sen oku!) *Ve Rabbim ilmimi artır, de!"*[27] İbn Uyeyne (ra) der ki: Allah Resûlü (sas) vefat edinceye kadar devamlı ilmini artırma gayretinde olmuştur.[28]

Kur'an okunurken dinlenilmesi gerektiğini veya dinlenildiğini ifade eden çok sayıda ayet ve hadis bulunmaktadır. Bir ayette, *"Kur'an okunduğu zaman ona kulak verip dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin."* [29] buyurulmuştur. Kur'an okumanın gayesi, dinleyenlerin ondan etkilenmesidir. Bunun için de onun saygıyla dinlenmesi gerekir.[30]

Bir ayette gerçek Mü'minlerin Kur'an'ı duyduklarında derhal yüzüstü secdeye kapandıkları ifade edilmektedir.[31] Mü'minler Kur'an'ı dinlediklerinde; *"Rabbimizin şanı yücedir. Rabbimizin vaadi mutlaka gerçekleşecektir, derler. Onlar ağlayarak yüzüstü yere kapanırlar. Bu da onların derin saygısını artırır."*[32]

Mü'minler*; "Peygambere indirileni işittikleri zaman, onun hak olduğunu öğrendiklerinden dolayı, gözlerinin yaşla dolduğunu görürsün. Onlar; Ey Rabbimiz! İman ettik, derlerdi."*[33] Yine Mü'minler; *"Rabbimizin, bizi salihler topluluğuyla beraber cennete koymasını umarken, Allah'a ve bize gelen gerçeğe ne diye inanmayalım?"*[34] derler. Bu sözlerinden ve saygılarından dolayı *"...Allah onlara,*

---

[25]Kıyame, 75/16-17.
[26]Ala, 87/6.'Sana okutacağız ve Allah dilemedikçe unutmayacaksın.'
[27]Taha, 20/114.
[28]İbn Kesir, **a.g.e.** V, s. 319.
[29]Araf, 7/204.
[30]Muammer Erbaş, a.g.m. s. 7-42.
[31]İsra, 17/107.
[32]İsra, 17/108-109.
[33]Maide, 5/83.
[34]Maide, 5/84.

devamlı kalacakları, içinden ırmaklar akan cennetleri mükâfat olarak verdi. İşte bu, iyilik yapanların mükâfatıdır."[35] buyurmaktadır.

"Müminler o kimselerdir ki, Allah'ın adı anıldığında yürekleri titrer, kendilerine Allah'ın ayetleri okunduğunda bu onların imanlarını arttırır. Onlar yalnızca rablerine güvenirler." [36] Ayet, Kur'an okumak ne kadar önemli ise, dinlemenin de o kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Bir ayette imanın da zamanla zayıflayacağına işaret edilmektedir. Bu yüzden imanın zaman zaman yenilenmesi, bir anlamda güncellenmesi istenmektedir. [37] İncelediğimiz ayetlerde Kur'an'ı dinleyen ve manasını anlayan insanların ya iman ettikleri ya da dinledikleri Kur'an'dan dolayı imanlarının arttığı ifade edilmektedir

Müşrikler, *"Ne zaman bir sûre indirilse, içlerinden bazıları, 'bu hanginizin imanını arttırdı?' diye sorarlar. Ama bu, daha önce iman etmiş olanların imanını pekiştirmiştir ve onlar sevinç içindedirler."*[38] Başka bir ayette de *"Ey iman edenler! Allah'a, Peygamberine, Peygamberine indirdiği kitaba ve daha önce indirdiği kitaba iman edin."*[39] buyurularak iman edenlerin tekrar iman etmesi istenmektedir.

Bu ayetler Kur'an'ın Allah'tan geldiğine inanan kişilerin onu dinleyince nasıl içten saygı gösterdiğini ifade etmektedir. Hem şekil hem de içten gelen bir saygıyla secdeye kapanıyorlar. Ayet bizim de Kur'an'a karşı saygımızın nasıl olması gerektiğini, Kur'an'ın bizden ne beklediğini göstermektedir. Kur'an'a gösterilen saygı en başta onu gönderen Allah'a, daha sonra da onu getiren Cebrail (as)'e, kendisine indirilen Hz. Peygamber (sas)'e ve en sonunda da Kur'an'ı öğrenip hakkını veren âlimleredir. Saygı duyulan bir kitabı öğrenme isteği de bu saygıya göre olacaktır. Kur'an'ı öğrenme, okuma, anlama, ezberleme ve yaşama arzusu uyandırabilmek için onun sevdirilmesinin ne kadar gerekli ve önemli olduğu ortadadır.

---

[35]Maide, 5/85.
[36]Enfal, 8/2.
[37]Hadid, 5/16.
[38]Tevbe, 9/124.
[39]Nisa, 4/136.

Sahabenin de nazil olan ayetler karşısında etkilendiklerini ve zaman zaman korkularını Hz. Peygamber (sas)'e ilettiklerini görmekteyiz. Mesela *"Göklerdeki her şey, yerdeki her şey Allah'ındır. İçinizdekini açığa vursanız da gizleseniz de Allah sizi, onunla sorguya çeker de dilediğini bağışlar, dilediğine azap eder. Allah'ın gücü her şeye hakkıyla yeter."*[40] ayeti nazil olunca bu durum Müslümanlara zor gelmiş ve Peygamberimize gelerek, *"içimizden geçirdiğimizden dolayı hesaba çekileceksek mahvolduk"* demişlerdir. Bunun üzerine Peygamberimiz, *"Siz de Yahudi ve Hristiyanlar gibi 'işittik ve isyan ettik' demek mi istiyorsunuz?"* [41] diyerek onları uyarmıştır. Daha sonra Müslümanların yükünü hafifleten 'Amenerresulü' diye bilinen ayetler nazil olmuştur.[42]

Allah Resulü (sav) de: *"Kim Allah'ın kitabından bir ayet dinlerse dinlediği ayet ona nur olur."*[43] Başka bir hadiste ise, *"Kim Allah'ın kitabından bir ayet dinlerse onun için katlanan iyilik olur. Kim de Allah'ın kitabından bir ayet öğrenirse kıyamet günü onun için nur olur."*[44] buyurmuştur. *"Şüphesiz Kur'an okuyana bir sevap, onu dikkatle dinleyene ise iki sevap vardır."*[45] İbn Abbas'ın rivayet ettiğine göre: *"Kim Allah'ın Kitabından bir ayete kulak verirse, o onun için doğru yola ileten bir ışık olur."*[46] *"Allah Resulü'nün (sas) ashabı, Kur'an'ı dinlediklerinde gözleri yaşarır, derileri ürperirdi."*[47]

Peygamberimiz ve Ashabı, Kur'an'ı sesli okumaktan çekinmezlerdi. Müşriklerin okunan Kur'an'ı gizlice dinlediği,[48] zaman zaman da Kur'an'ın sesini bastırmak için gürültü yaptıkları ayette haber verilmektedir.[49] buyurulmaktadır. Buna rağmen sesli Kur'an okumak yasaklanmamıştır. Günümüzde ise insanlar dinlemeyip saygısızlık yaparlar diye sesli Kur'an okumak hoş karşılanmamaktadır. Yüce Allah

---

[40]Bakara, 2/284.
[41]Bakara, 2/93, Nisa, 4/46.
[42]Bedreddin Çetiner**, Fatiha'dan Nas'a Esbab-ı Nüzûl**, 2 C. 3. baskı. Çağrı Yayınları, İstanbul, 2010. I, s. 122,123.
[43]Darimi, **a.g.e**. "Fezailü'l-Kur'an," 10, IV, s. 2120.
[44]Sananî, **a.g.e.** "Fezailü'l-Kur'an," 8, III, s. 373.
[45]Darimî, **a.g.e**. "Fezailü'l-Kur'an,",10, IV, s. 2119.
[46]Darimî, **a.g.e**. "Fezailü'l-Kur'an,",10, IV, s. 2119-2120.
[47]Beyhaki, **a.g.e**. "Ta'zimü'l-Kur'an," 4, III, s. 416.
[48]Karaman vd. **a.g.e**. III, s. 489,490.
[49]Fussilet, 41/26.

Hz. Peygamber'in özellikle geceleri Kur'an okumasını istemektedir. [50] Peygamberimiz geceleri Kur'an okuduğunda, müşriklerin ileri gelenleri kendilerini Kur'an'ı dinlemekten alıkoyamamışlar ve peş peşe üç gece Kur'an dinlemeye gelmişlerdi. Birbirlerine rastlayınca da bu yaptıklarından halkın haberinin olmaması bir daha gelmemek üzere birbirlerinden söz almışlardır.[51]

Müşrikler, Kur'an'ın dinlenilmemesini, Kur'an okunurken gürültü yapılmasını istiyorlardı. Dinlediklerinde ise onun tesirinde kalıyorlardı.[52] Müslümanlar da Kur'an okunurken ona ilgisiz kalmayıp, kulak verip dikkat kesilerek, saygıyla ve ilgiyle dinlemelidir; çünkü o, her şeyden önce Allah'ın sözüdür, onda konuşan Allah'tır. Bu sebeple Kur'an'a kulak vermemek Allah'ın konuşmasına kulak vermemek ve dolayısıyla bir bakıma Allah'a karşı saygısızlıkta bulunmak anlamına gelir. Ayrıca anlamları üzerine düşünüp kavrayabilmek ve sonuçta rahmet ve bereketinden yararlanabilmek için de onu yoğun bir dikkatle dinlemek gerekmektedir. "*Onu dinleyin ve sessiz durun"* buyruğu, beden kulaklarıyla Kur'an'ı dinlemeyi, tilâvet sırasında konuşmamayı, başka şeylerle ilgilenmemeyi ifade ettiği gibi mecazî manada 'Kur'an'ı dinlemek' aynı zamanda 'onun buyruklarına uyup yasaklarından kaçınmak' anlamına da gelmektedir.[53]

Pek çok ayette Kur'an'ı dinleyen Mü'minlerin imanlarının arttığı ifade edilmektedir. Ayette, *"Rablerinden korkanların ondan derileri ürperir. Sonra hem derileri hem de kalpleri Allah'ın zikrine karşı yumuşar."*[54] buyurulmaktadır. Bunlar Allah'ın kelâmını dinleyen iyilerin sıfatlarıdır. Zira onlar Allah'ın kelâmındaki vaadi, tehdidi, korkutmayı iyi anlarlar. Bu sebeple de korku ve haşyetlerinden derileri ürperir. *"Sonra Allah'ı anmakla hem derileri ürperir hem de kalpleri Allah'ın zikrine karşı yumuşar."* Zira onlar, Allah'ın rahmetini ve lütfunu uman kimselerdir. Böyleleri diğer kâfirlerden birçok yönden ayrılırlar. Bunlara Rahman'ın ayetleri okunduğu zaman edep, haşyet, ümit, sevgi, anlayış ve ilim ile ağlayarak secdeye

[50]Müzzemmil, 73/1-4.
[51]El-Azami, **a.g.e.** s. 83.
[52]Çetin, **a.g.e**. s. 235.
[53]Karaman vd. **a.g.e.** II, s. 654.
[54]Zümer, 39/23.

kapanırlar. Nitekim Yüce Allah onlar hakkında şöyle buyurmaktadır: *"Mü'minler ancak onlardır ki; Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir. Allah'ın ayetleri kendilerine okunduğu zaman imanları artar ve Rablerine tevekkül ederler. Onlar ki; namazı dosdoğru kılarlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimizden de infak ederler. İşte onlar; inananların ta kendileridir. Onlara Rablerinin katından dereceler, mağfiret ve cömertçe verilmiş rızıklar vardır."* [55] *"Onlar ki; kendilerine Rablerinin ayetleri hatırlatıldığı vakit, onlara karşı kör ve sağır davranmazlar."* [56] Onlar Kur'an'ı dinledikleri zaman başka şeylerle meşgul olup oyalanmak yerine ona kulak verirler, manaları hakkında basiret ve anlayış sahibidirler. Bu sebepledir ki gereğince amel eder, bir başkasına uyarak ve bilgisizlikle değil de basiretle secdeye kapanırlar. Kur'an'ı dinlerken saygılı davranırlar. Bir rivayette, *"Kur'an okuduğun zaman kalbinle anla, kulaklarınla dinle, çünkü kulaklar kalple dil arasında bir dengedir. Allah'ın zikri geldiğinde Allah'ı zikret. Cehennem anıldığında ondan Allah'a sığın. Cennet anıldığında ise onu Allah'tan iste."*[57] buyurulmuştur.

Yukarıdaki ayetler Hz. Peygamber'in Kur'an'ı melekten dinleyerek aldığını göstermektedir. Allah, meleğin getirdiği vahyi Resulünün kalbinde toplamayı ve onun getirdiği şekilde kolayca öğrenmesini sağlamayı kendisi üstlenmektedir. Birinci hal, vahyin Peygamberin göğsünde (ezber) toplanmasıdır. İkincisi onun okunması, üçüncüsü de tefsiri ve anlamının açıklanmasıdır. Bu sebeple: *"Onu ezberlemek için dilini onunla beraber oynatma."* [58] buyurulmaktadır. Kur'an'ın öğretim sürecini, vahyin Cebrail (as)'den Peygamberimize, Peygamberimizden de Sahabeye, Sahabeden diğer nesillere nakil süreci olarak düşünebiliriz. Dolayısıyla Cebrail (as) Peygamberimize okumuş Peygamberimiz dinlemiştir. Peygamberimiz de Sahabeye okumuş onlar da Peygamberimizi dinlemişlerdir.

İbn Abbas'ın rivayetine göre, Resulullah, Cebrail O'na geldiği zaman Cebrail (as)'i sessizce dinler, o gittiği zaman ise Allah'ın O'na vaat ettiği gibi gelen vahyi

[55]Enfal, 8/2-4.
[56]Furkan, 25/73.
[57]Beyhaki, **a.g.e.** "Ta'zimü'l-Kur'an," 8, III, s. 418.
[58]İbn Kesir, **a.g.e**. VIII, s. 278.

okurdu.[59] Bu ayet ve benzer âyetlerden Kur'an okunurken her şeyi bir tarafa bırakarak ciddi bir edayla onu dinlemek gerektiğini öğreniyoruz. Bir anlamda Kur'an eğitimi vahyi dinleyerek başlamaktadır. Kur'an okunurken dinleyerek sen üzerine düşeni yap. Onu senin hafızana yerleştirmek Allah'a aittir, denilmektedir. Cebrail (as) sadece vahyi getirmekle yetinmez her yıl Ramazan ayında Kur'an'ı Resulullah'a arz ederdi. Resûlüllah da dinlediği Kur'an'ı Cebrail (as)'e arz ederek hata olup olmadığı kontrol edilirdi.[60]

B. Kur'an'ın Hz. Peygamber'in Kalbine/Hafızasına Yerleştirilmesi

Kur'an-ı Kerim'de vahyin, Peygamberimizin kalbine/hafızasına yerleştirildiğini bildiren ayetler bulunmaktadır. Kur'an vahyedilmeye başladığında ilk emri 'oku!' olmuştur. Burada okumak, 'ezberden okumak' demektir.[61] Çünkü Cebrail (as) Kur'an'ı yazılı bir metin halinde getirmediği gibi Hz. Peygamber (sas) de okuma yazma bilmiyordu.[62] Yukarıda işaret ettiğimiz *"(Resulüm!) vahyi çarçabuk almak için dilini oynatma! Şüphesiz onu toplamak (senin kalbine yerleştirmek) ve onu okutmak bize aittir."*[63] ayet-i kerimesi ve "*Vahyedilmesi tamamlanmadan (Cebrail) Kur'an'ı okurken (unutma korkusu ile) aceleci davranma ve 'Rabbim! İlmimi arttır' de."*[64] , *"Sana (Kur'an'ı) okutacağız ve Allah dilemedikçe unutmayacaksın."*[65] *"Şüphesiz ki bu Kur'an sana ilim ve hikmet sahibi Allah tarafından verilmektedir."*[66] ayetlerinden hareketle Taberi, "Kur'an'ın Hz. Peygamber'e ezberletildiğini ve öğretildiğini söylemektedir."[67] İsra sûresinde, *"Biz onu, insanlara aralıklarla okuyasın diye (sûreler ve âyetlere) ayrılmış Kur'an yaptık, peyderpey indirdik."*[68] denilmektedir. Ayet metninde 'okuyasın' kelimesinin Arapçası قرأ kelimesinin çekimlenmiş halidir. Daha önce 'kıraat'[69] kavramını işlerken

[59]Buhari, **a.g.e.** "Fezailü'l-Kur'an," 27, VI, s. 195
[60]Buhari, **a.g.e.** "Fezailü'l-Kur'an," *7*, VI, s. 186.
[61]Buhari, **a.g.e.** "Bed'ü'l-Vahiy,"1, VII, s. 3.
[62]Ankebut, 29/48.
[63]Kıyame, 75/16-17.
[64]Taha, 20/114.
[65]A'la, 87/6, 7.
[66]Neml, 27/6.
[67]Taberi, **a.g.e.** XIX, s. 426.
[68]İsra, 17/106.
[69]Bu tez, s. 14,15.

değindiğimiz üzere 'kıraat' kelimesi ezberden okumak anlamındadır. Dolayısıyla bu ayette de Kur'an'ın Hz. Peygamber'in kalbine peyderpey indirildiği ifade edilmektedir.

Kur'an'ın ezberlenmesine işaret eden ayetlerden birinde de *"...Kur'an, kendilerine ilim verilenlerin kalplerinde yer eden apaçık ayetlerdir."* [70] buyurulmaktadır. Ayette bulunan "صدور" kelimesi Kur'an'ın kalplerde olması gerektiğini/ezberlenmesini ifade etmektedir.[71] Alimler onu ezberlerler. Allah onun ezberlenmesini, okunmasını ve tefsirini onlara kolaylaştırmıştır. Nitekim Allah, Kamer sûresinde dört defa,[72] *"Andolsun ki, Kur'an'ı düşünmek için kolaylaştırdık. Düşünen var mı?"* buyurmaktadır.[73]

Ayetlerde Hz. Peygamberden kendisine vahyedilen Kur'an'ı dinlemesi istenmekte ve bunun sonucunda da Kur'an'ın hafızasına yerleştirildiği haber verilmektedir.

C. Peygamberimizin Sahabenin Okuduğu Kur'an'ı Dinlemesi

Sahabenin gece vakitlerinde sesli olarak Kur'an okuduklarını, Resûlullah'ın ve Sahabenin okunan Kur'an'ı dinledikleri rivayet edilmektedir. Resulullah her konuda ashabıyla yakından ilgilenirdi. Onları çok iyi tanırdı. Onların huylarını, hayat tarzlarını, davranış biçimlerini çok iyi bilirdi. Bu durum Kur'an okuma konusunda da böyleydi. Öyle ki yüzlerini görmese bile, onları Kur'an okuyuşlarından tanırdı.[74] Nitekim bir gece Mescitte Kur'an okuyan bir sahabeyi sesinden tanımış ve Hz. Ayşe'ye: *"Bu Ebu Huzeyfe'nin azatlısı Salim'dir. Benim ümmetim arasında bunun gibisini yaratan Allah'a hamdolsun."*[75] buyurmuştur.

---

[70]Ankebut, 29/49.
[71]Karaman vd. **a.g.e.** IV, s. 278.
[72]Kamer, 54/17, 22, 32, 40.
[73]İbn Kesir, **a.g.e.** Ankebut 29/49.
[74]Çetin, **a.g.e.** *s.* 104.
[75]İbn-i Mace, "İkametü's-Salat," 176, II, s. 363.(Arnavut)

Kur'an'dan feyz almanın bir yolu da onu başkasından dinlemektir. [76] "Zira usulüne uygun olarak, duygulu bir şekilde okunan Kur'an hem okuyanın hem de onu dinleyenlerin İlâhî Kelamdan etkilenmesine ve ondan daha çok istifade etmelerine katkı sağlayacaktır."[77] Abdullah İbn Mes'ûd, Hz. Peygamber (sas) bana: *"Haydi bana Kur'an oku"* buyurdu. Ben: Ya Resûlallah! Kur'an sana indirildiği halde, onu sana mı okuyacağım? dedim. Peygamber: "evet" buyurdu. Bunun üzerine ben, Nisâ Sûresini okumaya başladım. Nihâyet *"Her ümmetten birer şahit, onların üzerine de seni bir şahit olarak getirdiğimiz zaman halleri nice olur"*[78] ayetine geldiğimde, Peygamber (sas): *"yeter!"* buyurdu.

Ben Hz. Peygamber'e dönüp baktığımda, O'nun iki gözünden yaş dökülüyordu.[79]

Başka bir hadiste de Resûlüllah Übey Bin Ka'b'a, "*Şüphesiz Allah benim sana Kur'an okumamı emrediyor*" buyurdu. Übey dedi ki, Allah sana benim adımı andı mı? Peygamberimiz (evet) "*Allah senin adını bana söyledi."* buyurdu. Olayı anlatan Enes diyor ki, Übey bunu duyunca ağlamaya başladı.[80] Diğer rivayetlerde geçtiğine göre Peygamberimiz Beyyine sûresini okumuştur.[81]

Hz. Peygamber Sahabeleri Kur'an okumaya teşvik eder ve onların okuduğu Kur'an'ı severek dinlerdi. Peygamberimizin Sahabelerin okuduğu Kur'an'ı severek dinlemesi onların usulüne uygun Kur'an okuduklarını ve bu eğitimi Hz. Peygamber'den en iyi şekilde aldıklarını göstermektedir.

Kur'an'ın yazılı bir metin halinde nazil olmaması, Hz. Peygamber'den acele etmeden dinlemesinin istenmesi Kur'an eğitim ve öğretimi açısından dikkat

[76]Buhari, **a.g.e.** "Fezailü'l-Kur'an," 32, VI, 195. Beyhaki, **a.g.e.** "Ta'zimü'l Kur'an," 3, III, s. 410.
[77]Kılıç, a.g.m. s. 76.
[78]Nisa, 4/41.
[79]Buhari, **a.g.e.** "Fezailü'l-Kur'an," 33, VI, s. 196.
[80]Müslim, **a.g.e.** "Salatü'l-Müsafirîn," 39, I, s. 550.
[81]Buhari, **a.g.e.** "Tefsir," 360," VI, s. 175.

çekicidir. Bu durum aynı zamanda Kur'an'ın usulüne uygun okunması halinde dinleyenler üzerindeki etkisine de işaret etmektedir.

III. KUR'AN'I KERİM'İN EZBERLENMESİ VE ÖĞRENİLMESİ

Kur'an-ı Kerim'i konu edinen çalışmalarda Kur'an'ın tanımı genellikle şöyle yapılmaktadır. "Kur'an, Cebrail vasıtasıyla Hz. Peygamber'e vahiy yoluyla indirilmiş, mushaflarda yazılmış, tevatürle nakledilmiş, tilavetiyle ibadet edilen ve kendine has özellikleri olan Allah kelamıdır." [82] Benzer ifadelerin yer aldığı tanımlarda **tilavetiyle ibadet edilen** ifadesi dikkat çekmektedir. Bilindiği üzere namazda bir miktar Kur'an okumak namazın farzlarındandır. Aynı şekilde çok sayıda hadiste Kur'an okumanın sevap olduğu bildirilmekte ve Kur'an'ın genellikle sevap kazanma niyetiyle okunduğu görülmektedir. Kur'an'ın muhtevasıyla amel etmenin ön plana çıkmaması Kur'an öğretiminde ezberci anlayışa kapı aralamaktadır. Ezberci bir anlayışla Kur'an öğretimi yapılması genel öğretim ilkelerine de Kur'an'ın indiriliş amacına da uygun düşmemektedir. Bu bölümde Genel Öğretim ilkelerine göre Kur'an'ın ezberlenmesini ele alacak ve ardından Kur'an'ın ezberlenmesini eğitim süreçleri açısından değerlendireceğiz.

A. Pedagojik Açıdan Ezber

Ezber, öğrenme yollarından biridir. Öğrenme gerçeğinin tam olarak ne olduğunu anlamak, öğrenme anında insan beyninde gerçekleşen fizyolojik ve kimyasal değişimlerin neler olduğunu ve bilginin insan beyninde nasıl somutlaştığını ortaya koymak gerekmektedir.

Öğrenme kavramını sadece bilginin kalıcı belleğe yüklenmesi şeklinde anlamak doğru değildir. Öğrenme aynı zamanda davranışların değişmesi, daha önce yapılamayan bir hareketin sonradan yapılabilir hale gelmesi demektir.[83]

[82]Abdülhamit Birışık, "Kur'an", 'çevrimiçi', https://islamansiklopedisi.org.tr/kuran#1, 23.01.2020.'
[83]Binbaşıoğlu, a.g.e. s.19.

Binbaşıoğlu (1994), öğretimin unsurlarını öğrenci, öğretmen, öğretim konusu ve çevre şeklinde sıralayarak iyi bir öğretimin gerçekleşmesini bu unsurların uygun bir iş birliği yapmasına bağlamaktadır. Aynı yazar sayılan bu unsurlara öğretimde uygulanacak yöntemi ve öğrencinin ilgisini de eklemektedir.[84]

Öğrenmek, hayatta kalabilmek için en gerekli becerilerden biridir. Bir canlıda bellek olmadığında veya zayıfsa öğrenmek mümkün olmaz. Öğrenmek ve hatırlamak da hayatta kalmanın ve yaşamanın temelidir.[85]Dolayısıyla bir öğretim faaliyetinin eğitim sayılması için verilen bilgilerin kalıcı belleğe kaydedilmesi ve kaydedilen bu bilgilerin öğrenen kişinin hayatını kolaylaştırması beklenir.[86]

Öğrenme kavramının bellek kavramından ayrı tutulması mümkün değildir. Önce öğrendiklerimiz zihnimizde kodlanır, gereksinim olduğu zamansa bu bilgiler kodlandığı yerden geri çağrılır.[87] Belleğin ilk bileşkesi öğrenmedir.[88] Eğer bilgi yeterince sık veya gerektiği kadar tekrar edilirse veya öğrenilirken çok yoğun bir enerjiyle yüklenirse, bu bilgi uzun süreli belleğe yerleşir.[89] Öğrenilmek istenen bilginin kalıcı olması yapılan alıştırmaların tekrarlanma şekline bağlıdır. Alıştırma yapılabildiği kadar aralıklı yapılmalıdır. Aralıklı olarak yapılan beş alıştırma belki aralıksız yapılan on beş alıştırmadan daha iyidir. Dinlenerek yapılan alıştırmalar dinlenmeden yapılan alıştırmalardan daha yararlıdır.[90] Görüldüğü üzere bu görüşlerin Kur'an ezberinde de uygulanabilir olduğu bir gerçektir.

Bir bilginin öğrenilmiş kabul edilmesi için mutlaka uzun süreli bellekte depolanmış olması gerekir. Bir bilgi üst üste tekrarlanarak öğrenilmişse, sinir sisteminde kendisine bir yol açar. O bilgi ile ilgili bir uyaran geldiğinde, bilginin yolu belli ve açık olduğundan ve bu yol ilgili bilgileri de birbirine bağladığından,

---

[84]Cavit Binbaşıoğlu, **Genel Öğretim Bilgisi,** Binbaşıoğlu Yayınları, 7. baskı, Ankara/1994, s.15.
[85]Engin vd. a.g.m. s.261.
[86]Hüseyin Başar, Önyargısız ve Ezbersiz Eğitim, **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi,** sy. 34, Bahar 2003, s. 214-235.
[87]Engin vd. a.g.m. s.259.
[88]Engin vd. a.g.m. s.258.
[89]Engin vd. a.g.m. s.257.
[90]Binbaşıoğlu, a.g.e. s. 13.

bilginin tümü birden hatırlanır.[91] Bu şekilde bilgilerin beyindeki sinir hücrelerine yüklenmesine 'öğrenme', yüklenen bilginin yerleştiği yerden çağrılmasına da 'hatırlama' denilmektedir. Bellek ise bilginin depolanabilmesi ve bilginin depodan çağrılabilmesi, yani hem öğrenme hem de hatırlama için gerekli unsurdur.

Uzun süreli bellek, kısa süreli bellekten gelen bilginin uzun süreler için depolanmasında görev alır. Uzun süreli bellek, sinir hücreleri arasındaki elektriksel etkinlik gibi andan ana değişen olaylardan bağımsızdır. Bu bellek türünde öğrenme sonrası gerçekleşen olaylar daha çok yapısal değişiklikler oluşturur.[92] Yani uzun süreli bellek, iyi öğrendiğimiz bilgiyi sürekli olarak depoladığımız bellek türüdür. Beyindeki bu değişmeler bilginin uzun süreli bellekte sürekli olarak kaldığını göstermektedir.[93] Şöyle ki uzun süreli bellekte depolama olmasaydı, hiçbir şey olmazdı. Uzun süreli bellek çevremizle etkileşime izin veren geçmişi hatırlama kabiliyetimizdir.[94]

Eğitimi konu edinen pek çok çalışmada eğitim ve öğretimin nasıl yapılacağı çeşitli açılardan ele alınmaktadır. Elden geçirilmeyen, tekrar edilmeyen, örgütlenmeyen, bir şekilde var olan akli semayla ilişkilendirilemeyen, yani çaba sarf edilmeyen ve uzun süreli belleğe kodlanamayan bilgiler unutulur. Kodlanabilen bilgiler ise uzun süreli bellekte uzunca bir süre saklanabilir. Uzun süreli belleğin kapasitesi sınırsızdır. Bu bellekteki bilgilerin hatırlanma süresi, bilginin depolanma sekline göre değişir. İyi örgütlenmiş, uygun biçimde kodlanmış ve en uygun yere yerleştirilmiş bilgi daha çabuk hatırlanır.[95]

Ezber, aynı zamanda hafızanın çalışma prensiplerine de bağlıdır. Ezberlenen metni bir defa okumakla, bu metni asla unutmamak üzere tekrarlamaya kararlı olmak ve gerektiğinde okuyabilmek arasında büyük fark bulunmaktadır.

---

[91]Ali Osman Engin, Mustafa Calapoğlu, Sibel Gürbüzoğlu, Uzun Süreli Bellek ve Öğrenme, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2**, 2008, s.255.
[92]Engin vd. a.g.m. s.252.
[93]Engin vd. a.g.m. s.255.
[94]Engin vd. a.g.m. s.256.
[95]Engin vd. a.g.m. s.257.

Hafıza/bellek, öğrenilen bilgi ve davranışların işlendiği en önemli unsurdur. Bazı bilgiler hayat boyunca korunurken bazı bilgiler ise kısa bir zamanda kaybolup gitmektedir.[96] Laboratuvarda yapılan deneyler bilginin tekrar edilmemesi durumunda kısa süreli bellekte 15 ile 30 dakika süreyle muhafaza edilebildiği sonucunu ortaya koymaktadır.[97]

Dış dünyadan gelen bilgilerin bir kısmı kısa süreli belleğe aktarılır. Kısa süreli belleğin saklama kapasitesi ve süresi çok sınırlıdır.[98]

Günümüz bilgileri ışığında hafızanın nasıl oluştuğu şöyle açıklanmaktadır. Hafızanın oluşumu, iki sinir hücresi arasındaki iletişim bağının gücüne odaklanmaktadır. Bu güç, oluşan hafızanın kısa süreli mi yoksa uzun süreli mi olacağını da belirliyor. Dolayısıyla eğer iki sinir hücresi arasındaki iletişim sadece bir defa gerçekleşmişse, onunla ilgili olan hafıza da kısa süreli olmaktadır. Eğer belli bir uyarı iki sinir hücresi arasında defalarca iletiliyorsa bu iki sinir hücresi arasındaki bağlantı, yani sinaps, giderek güçleniyor ve sonuçta uzun bir süre devam edecek fiziksel bir yapı değişimi gerçekleşiyor. Bu da hafızanın uzun süreli olmasını sağlıyor. O nedenledir ki ders çalışma yahut belli bir beceri kazanmada olsun, tekrar etmek öğrenmenin temeli sayılmaktadır.[99]

Aynı konuyla ilgili başka bir araştırmada ise "sinir yolunun sürekli uyarılması yapısal değişikliklere yol açmanın yanı sıra hücresel bağlantıların etkileşimindeki verimliliği de artırır. Yani, aynı sinir hücresi bir diğerini artık daha kuvvetli bir şekilde uyarmaya başlar."[100]denilmektedir. Şenel'in açıklamasına göre "yeni bilgiler öğrenirken beyindeki sinir hücrelerinin sayısı artmaz, ancak bağlantı sayısı ve sinyal ileti gücü değişir. Bağlantı sayısı ve gücü, o sinirlerin uyarılma sıklığıyla orantılıdır. Sürekli uyarılan sinirler arasındaki bağlantılar artarken, kullanılmayan bağlantılar zayıflayarak kopar."[101] Araştırmalara göre öğrenmenin/ezberin kalıcı olması tekrarla

[96]Kayretli, **a.g.e.** s.22.
[97]Kayretli, **a.g.e.** s.23.
[98]Ali Şimşek, **a.g.e.** s. 189.
[99]Bahri Karaçay, "Beyin, Hafıza ve Hafızanın Genleri," **Bilim ve Teknik,** sy.513. Ağustos-2010.s. 49.
[100]Ferda Şenel, a.g.m. "Hafıza ve Öğrenme," **Bilim ve Teknik Dergisi,** Mayıs-2012, sy. 534. s. 84-86,
[101]A.y.

doğru orantılıdır. Öğrenmenin/ezberin kalıcı olmasında başka etkenler de söz konusudur. Bu etkenler şöyle açıklanmıştır.

Kişinin öğrendiği konuya ilgisinin olması, konudan zevk alması ve daha önce o konu hakkında bir miktar bilgi sahibi olması, bilginin kalıcı hafızaya daha kolay yerleşmesini sağlamaktadır.[102] Araştırmalara göre bir kimsenin herhangi bir konuyu öğrenebilmesi için ilk şart kişinin o konuyu öğrenmeye istekli olması gerekmektedir. Öğrenme sürecinde ilk yapılması gereken, öğrenilecek konuya öğrencinin ilgisinin uyandırılmasıdır.[103]

Tek bir yöntemle işlenen dersin veya öğrenilen bilginin kalıcılığı buna bağlı olarak devam etmektedir. Düğümler ne kadar sağlam olursa kalıcılık o kadar artmaktadır. Yapılan deneyler, öğrenilen bilgilerin belli aralıklarla tekrar edilmesi halinde bilginin kalıcılığını artırdığı, hatırlamayı kolaylaştırdığını göstermektedir.[104] Örneğin müzik öğretimi sırasında ezberlemede kullanılan dört farklı bellek kullanıldığı belirtilmektedir. Görsel bellek (göz ezberi), ezberlenecek parçayı fotoğraflayarak hafızaya almakta; işitsel bellek (kulakla ezberleme), eserin sesli okunması ile devreye girmekte ve kendiliğinden kaydedilmekte; teorik bellek (zekâ ezberi), parçanın özelliklerini inceleyerek kavramakta; kinestetik bellek (hareketlerin ezberlenmesi) ise motor hareketlerle öğrenilen, ezberlenen bilgiyi uygulamaktadır.[105]

Ezberlemede ihtiyaç duyulan bilginin hafızada kodlanması, üzerinde müzakere edilmesi ve yeni bilgilere ulaştıracak bir temel oluşturması beklenmektedir. Ezberdeki temel amaç okul başarı puanını artırmak, sınavı, sınıfı geçmek olmamalıdır.[106]

Hafızayı olumlu etkileyen pek çok unsur bulunmaktadır. Öğrenmenin sonucunda bir kazanım olacağının bilinmesi de bilginin hafızaya atılmasında son

[102]A.y.
[103]Binbaşıoğlu, a.g.e. s. 5.
[104]Kayretli, **a.g.e.** s.27.
[105]Kayretli**, a.g.e.**s. 36.
[106]Kayretli**, a.g.e.** s.33.

derece önemlidir.[107] Olaylara olumlu bakış açısı öğrenmeyi kolaylaştıran ve hafızayı güçlendiren diğer unsurlardır.

Öğrenme ve hafıza ile ilgili yapılan bir araştırmada, dersten kısa bir süre sonra yapılan sporun öğrenilenleri uzun süreli belleğe almada spor yapmayanlara göre daha etkili olduğunu tespit etmiştir.[108]

Yine bir araştırmada ders çalışırken cep telefonunun yakın ya da uzakta durmasının çalışma verimliliği üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Araştırmaya göre ders çalışırken cep telefonu çalışma masasının üstünde ise verimin düştüğü, masadan uzakta başka bir odada ise göreve daha iyi odaklanıldığı tespit edilmiştir. Bu araştırmalar bize ders çalışırken ya da ezber yaparken beyni meşgul eden şeylerden uzaklaşmanın odaklanmayı artırdığını göstermektedir.[109]

Öğrenme ve ezberleme sürecinde mümkün olduğu kadar fazla duyu organının sürece dahil edilmesi önerilmektedir.[110] Çünkü ezberleme sürecinde işitme, zihin ve göz hafızaları olmak üzere üç tür hafıza etkindir.[111]

Yukarıda verilen bilgileri Kur'an'ı Kerim ezberi açısından değerlendirdiğimizde yapılan ezberlerin kalıcı olmayıp anlık yapılması, müfredatta yer alan metinlerin anlam içeriğine göre seçilmemesi, ezberlenen metinlerin anlamını öğretecek kadar yeterli imkân ve zamanın olmaması, okullarda yapılan ezber faaliyetinin gerçek anlamda bir öğretim faaliyeti olmadığını göstermektedir.

B. Kur’an Ezberinde Etkili Olan Unsurlar

1) Kur’an Eğitimcisinin Mesleki Yeterliği

[107]A.y.
[108]Tuba Sarıgül, a.g.m. “Yeni Öğrendiğiniz Bilgiyi Kolay Hatırlamanın Yolu Spor Yapmak,” **Bilim ve Teknik Dergisi,** y.2018, sy. 607, s.6.
[109]Nurulhude Baykal, “Akıllı Telefonun Varlığı Bile Beyin Yetilerini Olumsuz Etkiliyor,” **Bilim ve Teknik Dergisi,** s. 6,7, Haziran 2018. Sy. 607.
[110]Bilim ve Teknik, “Hafızayı Geliştirmenin Yedi Yolu,” s. 43, Temmuz 1975, sy.92.
[111]Abdurrab İbn Nevvab, **a.g.e.** s. 73.

Kur'an öğretiminde öğrenci mutlaka taklit edilmesi gereken bir örneğe ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle Kur'an öğretimi, dini ilimler arasında öğreticiye en çok ihtiyaç duyulan ilim olarak kabul edilir.[112]

"Özellikle uygulama gerektiren derslerde öğretmenin mahareti, eğitimin kalitesini doğrudan etkileyen temel unsurlardan biri kabul edilmektedir. Bu nedenle yapısı itibariyle ses eğitimine dayalı uygulamalı bir ders olması açısından kendisinde zorluk bulunan Kur'an eğitiminde iyi yetişmiş öğreticiye olan ihtiyaç had safhadadır."[113]

Bir ayette, *"Okuyup/ öğretmekte olduğunuz kitap uyarınca Rabbe samimi kullar olunuz!"* [114] buyurulmaktadır. Bu ayet hakkında Dahhâk, Kur'an öğrenen herkesin onu başkalarına da öğretmesi gerektiğini söylemiştir. [115] Bu ifade bir öğretmenin görevini ifa ederken diğer taraftan da kendisini yetiştirmeye devam etmesi gerektiğine işaret etmektedir. Öğretmen hiçbir zaman Kur'an hakkındaki bilgisinin kemale erdiğini düşünmemelidir. Nitekim ayette, *"De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Ancak akıl sahipleri öğüt alırlar."* [116] buyurulmaktadır. Başka bir ayette de "*Her ilim sahibinin üstünde daha iyi bilen birisi vardır."* [117] buyurularak ilimce üstün olan kişinin ilminden faydalanmak gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Hz. Peygamber (sas) de bu konuyla ilgili olarak, *"Sizin en hayırlınız Kur'an'ı öğrenen ve öğretendir."* [118] buyurarak Kur'an-ı Kerim'i öğrenme ve öğretmenin sürekliliğine vurgu yapmaktadır. Kur'an öğretiminin söz konusu edildiği pek çok yerde bu hadis zikredilmekte fakat dar manada anlaşılmaktadır. Yani geçmişte öğrendiklerini öğreten ama yeni şeyler öğrenmeyen ve bununla birlikte öğrendiklerinin yeterli olduğunu düşünen insanlar bulunmaktadır. Hadisten anlaşıldığına göre öğretmenlerin kendilerini geliştirmeye devam etmesi istenmektedir.

---

[112]Umut Kaya**,** a.g.m. s. 163.
[113]Kılıç, a.g.m. s. 91.
[114]Âl-i İmran 3/79.
[115]Muhammed Eroğlu, "Dahhâk", **Diyanet İslam Ansiklopedisi,** Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul/1988, VIII, s. 410,411.
[116]Zümer, 3/9.
[117]Yusuf, 12/76.
[118]Buhari, **a.g.e.** "Fezailü'l-Kur'an," 21, VI, s. 192. İbn-i Mace, "Mukaddime," 39, I, s. 76. (Arnavut) Çakan vd. **a.g.e.** V, s. 97.

Bu konuda Abdullah İbn Mesut'un "*Allah'ın kitabından hiçbir sûre inmedi ki, ben onun nerede indirildiğini bilmeyeyim. Yine Allah'ın kitabından hiçbir ayet indirilmedi ki, ben onun ne hakkında indirildiğini bilmeyeyim. Eğer Allah'ın kitabını benden daha iyi bilen, kendisine develerle ulaşabileceğim bir kimsenin olduğunu bilseydim, muhakkak biner, ona giderdim*"[119] demesi yaşadığı dönemde Kur'an'ı en iyi bilen birkaç Sahabeden biri olduğu halde kendisinden daha iyi bilen insanların ilminden yararlanma kararlılığını görüyoruz.

Hz. Peygamber (sas), Kur'an'ın dört kişiden öğrenilmesini istemiştir. Bu Sahabeler, Abdullah İbn Mesud, Salim Mevlâ Ebu Huzeyfe, Muaz Bin Cebel ve Übey Bin Ka'b'tır.[120] Hz. Peygamber Kur'an'ın ehil kimselerden öğrenilmesini tavsiye ederken kendisi de uygulamalarında bunu göstermiştir. Hz. Peygamber'in Müslümanlara Kur'an'ı ya bizzat kendisinin öğretmesi ya da onları, Kur'an öğrenmeleri için daha önce yetiştirdiği bazı Sahabelere yönlendirmesi, Kur'an eğitiminin özel bir durumunun olduğuna işaret etmektedir.[121]

Ebû Saîd el-Hudrî'nin bildirdiğine göre, Hz. Peygamber bir defasında kendisini ziyarete gelen bir heyetteki insanların her birini bir Sahabeye teslim ederek onlara Kur'an okumayı ve namaz kılmayı öğretmelerini emretmiştir. Bir hafta sonra cuma günü onları çağırıp bilgilerini kontrol etmiş, yetersiz olduklarını görünce bu sefer başka Sahabeleri görevlendirmiş; ertesi cuma, hepsinin de Kur'an okumayı, namaz ve ilmihal ile ilgili meseleleri öğrendiklerini görünce, beldelerine dönmelerine izin vermiştir.[122] Bu örnekten şunu anlıyoruz ki, idarecilerin Kur'an öğretiminde belirlenen hedeflere ulaşılıp ulaşılmadığını takip ederek gerekli tedbirleri alma sorumluluğu bulunmaktadır.

Ebu'd-Derda (ra), Resulullah'ın zamanında Kur'an'ı ezberleyen Sahabelerden biridir. O, sabah namazını Şam Camiinde kılınca insanlar Kur'an okumak/öğrenmek için O'nun etrafında toplanırlardı. İnsanları onar kişilik gruplara ayırarak başlarına

[119]Buhari, **a.g.e.** "Fezailü'l-Kur'an," 8. VI, s. 187.
[120]Nesaî, **a.g.e.** "Fezailü'l-Kur'an," 10, VII, s. 251.
[121]Kılıç, a.g.m. s.73.
[122]Çetin, **a.g.e.** 109.Abdurrezzak Sananî, **Musannef**, thk. Habibü'r Rahman el-Azami. 11 C. 2. baskı, Beyrut, Mektebü'l İslamî, Hicri 1403," Eşribe," 1, IX, s. 200.

yardımcı bir eğitmen/belletmen koyardı. Kendisi mihrapta bekleyerek onları takip ederdi. Öğrencilerden biri, hatalı okuduğu zaman yardımcı eğitmene müracaat eder, eğitmen de anlamadığı yer olduğunda Ebu'd-Derda'ya müracaat ederek sorardı. İbn Amir de bu eğitmenlerden biriydi. Ebu'd-Derda hazretleri vefat edince O'nun görevini devralmıştır. Camide Kur'an öğrenen öğrenciler sayıldığında 1600'ün üzerinde öğrenci olduğu tespit edilmiş ve her on öğrenciye bir yardımcı eğitmen tayin edilmişti. Ebu'd-Derda da öğrencilerin etrafında dolaşarak onları kontrol ederdi.[123] Talebeler birbirlerinin Kur'an okuyuşunu dinledikleri gibi, Ebu'd-Derda da öğrencilerin etrafında dolaşırken Kur'an harfleri hakkında bilmedikleri şeyleri ona sorarlardı. Talebelerinin sayısı 1600'ü aştığı halde uyguladığı sistem sayesinde onları bir günde güzel bir şekilde okuturdu.[124]

Nakledilen bu olayda Ebu'd-Derda'nın, idareci konumunda olduğunu görüyoruz. 1600'ün üzerinde kişiyi seviyelerine göre onar kişilik gruplar halinde ayırması ve bunların başına bir eğitmen görevlendirmesi çok önemli ipuçları vermektedir. Ayrıca zaman zaman bazı talebeleri kendisinin bizzat dinlemesi günümüz idarecilerine yol gösterici niteliktedir. Ebu'd-Derda örneği, okul idarecilerinin zaman zaman öğrencileri ve öğretmenleri kontrol ederek müfredatta planlanan hedeflere ulaşılıp ulaşılmadığını denetlemesi gerektiğini göstermektedir.

Gerek öğrencilik hayatımız gerekse mesleki hayatımızda gözlemlediğimiz üzere İmam-Hatip Liselerinde Kur'an derslerinden sorumlu olan öğretmenlerin bir kısmı yeterli Kur'an eğitimi almadığı için Kur'an eğitiminde beklenen ve hedeflenen başarıyı gösterememektedir. Öğretmenlerin genel olarak ezberci bir yaklaşımla Kur'an eğitimi verdiği gözlenmekte, müfredatta yer alan ezberleri yaptırabilmek başarı sayılmaktadır.

Kur'an-ı Kerim dersinin kolay olduğu düşüncesiyle, derse giren bir kısım öğretmenlerin derse hazırlanma ihtiyacı hissetmemesi ve dersin prosedür gereği

[123]Takiyyuddin Makrizi, **İmta'ul-Esma,** thk. Muhammed Abdülhamid en-Nemisî, 15 C. 1. baskı, Beyrut, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1999, s. 290.
[124]Abdü's-Selam Makbel Mücbiri, **İzhabü'l-Hüzni ve Şifaü's-Sadri's-Sakim**, Kahire, Daru'l-İman, s. 396.

işlenmesi, bu eğitim sürecinin manevi bir atmosferden yoksun olmasına ve beklenen başarının gösterilememesine sebep olmaktadır.

Kur'an-ı Kerim dersinin ezberci anlayıştan kurtarılması ve anlayarak öğrenmenin sağlanması için derse giren öğretmenin Kur'an-ı Kerim'le birlikte Arapçayı da bilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Bir Meslek dersleri öğretmeni Arapça bilmediği için Kur'an dersine girmek isterken; Arapça dersine giren diğer bir öğretmen de Kur'an alanındaki yeterliliğine güvenmeyerek Kur'an dersine girmek istememektedir.

Okullarımızda Meslek Dersleri öğretmenleri çok sayıda derse girdiğinden belli bir alanda uzmanlaşamamaktadır. Öğretmenin etkili bir Kur'an eğitimi vermesi alanında iyi yetişmiş olmasına bağlıdır. Okul idarelerinin de özellikle Kur'an-ı Kerim dersine girecek öğretmenleri alanında en donanımlı öğretmenlerden seçmesi gerekmektedir.[125]

Eğitim ve öğretim süreçlerinde genellikle öğretmenlerin yeterli ve istekli oldukları var sayılarak diğer sorunlar üzerinde durulmaktadır. Hâlbuki öğretmenin mesleki anlamda yeterli olması ve kendini sürekli geliştirme gayreti içerisinde olması büyük önem taşımaktadır. Öğretmenlerin kendilerini geliştirmek için yeterince istekli olmadıklarına yönelik gözlemler, başka araştırmacılar tarafından da dile getirilmektedir. Kılıç, İmam-Hatip Ortaokul ve Liselerinde Kur'an eğitimini konu edinen araştırmasında "Kur'an eğitimi verilen kurumlardaki pek çok hocanın, Kur'an derslerindeki önceliklerinin, öğrencilere bazı sûre ve ayetleri ezberletmek olduğuna şahit olunmaktadır" [126] demektedir. Aynı çalışmada ankete katılan öğretmenler, "İlâhiyat fakültelerindeki öğrencilikleri sürecinde aldıkları Kur'an derslerinin, kendilerinin Kur'an hocalığı yapabilmeleri için yeterli olmadığını"[127] söylemişlerdir.

---

[125]Bekir Özcan, Din Bilimleri Öğretiminde Branşlaşmanın Önemi, s. 148. **Yükseköğretimde Din Bilimleri Öğretimi Sempozyumu,** On dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Yayın No:35 21-23 Ekim 1987 Samsun, 1988.
[126]Kılıç, a.g.m. s. 97.
[127]Kılıç, a.g.m. s. 101.

Kur'an-ı Kerim öğretmeninin Hz. Peygamber'in eğitimle ilgili yaklaşımını göz önünde bulundurarak alanında iyi yetişmiş olması önem taşımaktadır.

2) Kur'an'ı Öğrenmeye ve Öğretmeye Teşvik Etmek

Kur'an'ı Kerim'i öğrenmeye ve ezberlemeye teşvik eden çok sayıda ayet ve hadis bulunmaktadır. Bu ayetlerden biri şöyledir. *"Allah'ın kitabını okuyanlar... asla zarara uğramayacak bir kazanç umabilirler."*[128] buyurulmaktadır. Bir hadiste ise, *"Kalplerinizi ve evlerinizi Kur'an'la imar edin!"*[129] buyurulurken başka bir hadiste de hiç Kur'an okunmayan evler kabirlere, içinde Kur'an'dan bir şey bulunmayan kalp de ölüye benzetilmiştir.[130] Hz. Peygamber; "*Hakikaten ev, içinde Kur'an okunmakla sakinlerine genişler, melekler onda hazır bulunur, şeytanlar onu terk eder ve onun iyiliği çok olur. İçinde Kur'an okunmayan ev ise, sakinlerine daralır, melekler onu terk eder, şeytanlar onda hazır bulunur ve onun iyiliği az olur"*[131] buyurmuştur.

Bir hadiste, *"Her kim Müslüman olarak yatağına yatarken Kur'an'dan bir sûre okursa, Allah ona koruyucu melek gönderir. Uyanıncaya kadar ona hiçbir kötülük dokunmaz"*[132] buyurulmaktadır.

Hz. Peygamber başka bir hadisinde, *"Kim ilme talip olursa Kur'an'a sarılsın onda geçmişin ve geleceğin haberleri vardır ...*[133] buyurarak insanları Kur'an okumaya teşvik etmiştir.

İbn Abbas, *"Kim de beni anmaktan yüz çevirirse mutlaka sıkıntılı bir hayatı olacaktır ve onu kıyamet günü kör olarak haşrederiz. O der ki: Ey Rabbim! Beni niçin kör olarak haşrettin? Hâlbuki daha önce gören biriydim. Allah buyurur: İşte böyle! Sana ayetlerimiz geldiğinde onları unutmuştun, bugün de aynı şekilde sen*

---

[128]Fatır, 35/29.
[129]Darimi, **a.g.e**. "Fezailü'l-Kur'an," 4, IV, s. 2106.
[130]Darimî, **a.g.e**. "Fezailü'l-Kur'an,", 1, IV, 2083. Beyhaki, **a.g.e.** "Ta'zimü'l-Kur'an," 1, III, s. 339.
[131]Tirmizî, (Beşar), "Fezailü'l-Kur'an,"2, V, s. 7. Beyhaki, **a.g.e.** "Ta'zimü'l-Kur'an," 2, III, s. 372.
[132]Suyutî, **a.g.e**. IV, 121.Tirmizi, "Deavat," 23, V, s.348.
[133]Beyhaki, **a.g.e.** "Ta'zimü'l-Kur'an," 1, III, s. 347.

unutuluyorsun!"[134] ayetlerini hatırlatarak, 'Kim Kur'an'ı okur/ezberler ve onlarla amel ederse, dünyada yolunu şaşırmayacağını, ahirette de sıkıntı yaşamayacağını Allah'ın garanti ettiğini söylemiştir.[135]

Kur'an okumakta zorlanan ve okumak istemeyen öğrencilerin ilgilerini çekebilmek için şu hadis dikkat çekicidir. *Kur'an'ı gereği gibi güzel okuyan kimse, vahiy getiren şerefli ve itaatkâr meleklerle beraberdir. Kur'an'ı kekeleyerek zorlukla okuyan kimseye de iki kat sevap vardır."*[136] Hadiste Kur'an okumakta zorlanan ya da Kur'an okumaya yeni başlayan öğrencinin ümitsizliğe kapılmaması açısından çıkarılması gereken sonuçlar bulunmaktadır. Bu sonuçlardan biri öğrenci başarılarının bireysel olarak değerlendirilmesi gerektiğidir.

Kur'an'ı Kerim okumayı ve ezberlemeyi özendiren Hadislerden biri de bir Sahabenin hurma harmanında Kehf sûresini okurken meleklerin onu dinlemeye gelmeleridir. Hz. Peygamber Sahabenin Kur'an okumaya devam etmesi halinde meleklerin diğer insanlara da görünebileceğini haber vermiştir.[137]

Hz. Peygamber; *"Allah'ın evlerinden birinde toplanıp Allah'ın kitabını okuyan ve onu aralarında öğrenip öğreten topluluğa mutlaka sekinet iner. Kendilerini rahmet kaplar, melekler çevreler ve Allah onları kendi yanındakiler arasında zikreder."*[138] buyurmuştur.

"Kim Allah'ı ve Resulünü sevip sevmediğini bilmek isterse kendine baksın, eğer Kur'an'ı seviyorsa Allah'ı ve Resulünü de seviyor demektir."[139] Hadiste Allah ve Resulünü sevmek Kur'an'ı sevmekle eşdeğer tutulmuştur. Bir şeyi sevmenin ölçüsü ise onunla geçirilen zamanın çokluğuyla anlaşılır. Abdullah İbn Mesud'a oruç tutmayı azalttığı söylenince; "*Oruç tuttuğum zaman zayıflıktan dolayı istediğim*

---

[134]Taha, 20/124-126.
[135]İbn Teymiyye, **Minhacu Sünneti'n-Nebeviyye,** Thk:Muhammed Raşid Salim. 9 C.Camiatü el-İmam Muhammed Bin Suud El-İslamiyye, Hicri 728. II, s. 554.
[136]Darimî, **a.g.e**. "Fezailü'l-Kur'an,"10, IV, s.2119-2120. Nesaî, **a.g.e,** "Fezailü'l-Kur'an,", 35, VII, s. 269. Beyhaki, **a.g.e.** "Ta'zimü'l-Kur'an," 2, III, s. 363.
[137]Müslim, **a.g.e.** "Salatü'l-Müsafirîn," 36, I, s. 548.
[138]Ebu Davud, **a.g.e.** "Vitir," 14, II, s. 71. Beyhaki, **a.g.e.** "Ta'zimü'l Kur'an," 2, III, s. 364, Müslim, **a.g.e.** "Zikir," 11, IV, s. 2074.
[139]Beyhaki, **a.g.e.** "Ta'zimü'l-Kur'an," 2, III, s. 394.

kadar Kur'an okuyamıyorum. Kur'an okumak bana daha sevimli geliyor."[140] diyerek Kur'an'a olan ilgisini göstermiştir.

Kur'an okumada devamlılığa ve samimiyete vurgu yapan çok sayıda hadis bulunması, her Müslümanın az da olsa okuyarak Kur'an'la bağını koparmaması gerektiğini işaret etmektedir. Bir hadiste, *"Kim Allah'ın kitabından bir ayet öğrenirse, öğrendiği ayet onu Kıyamet günü gülerek karşılar."*[141] buyurulmuştur. Benzer bir Hadiste de *"Kim Allah'ın kitabından bir ayet ya da ilmî bir konu öğrenirse Allah kıyamet günü onun karşılığını fazlasıyla verir.* [142]buyurulmuştur. Başka bir hadiste ise, Hz. Peygamber (sas); "*Vallahi birinizin her gün sabahleyin mescide gidip Allah'ın kitabından iki ayet öğrenmesi, onun için iki deveden daha hayırlıdır. Eğer üç ayet öğrenirse üç deveden hayırlıdır. (Okunacak her ayet) kendi sayısınca deveden daha hayırlıdır,"* [143] buyurarak Kur'an öğrenmenin değerini o günün şartlarında insanların çok değer verdiği deveyi örnek vererek açıklamıştır.

Sahabeden Yezid İbn Seleme el-Cûfî (ra) Hz. Peygamber'e "*Ey Allah'ın Resûlü! Ben senden pek çok hadis işittim. Bunları unutmaktan korkuyorum"* diyerek, bunların yerine geçecek özlü bir tavsiye isteyince; Resûlullah (sas) O'na; "*Bildiklerinde Allah'a karşı muttaki ol ve bildiklerinle amel et (bu sana yeter)!"*[144] buyurarak, az bile olsa bildiğiyle samimi olarak amel etmenin önemine vurgu yapmıştır.

Yapılan ezberin çok olmasından ziyade samimi olarak okunması ve gereğince amel edilmesi önem kazanmaktadır. Çünkü samimiyet inancın temelini oluşturmaktadır. Hz. Peygamber, "*Allah'ın dinine samimiyetle sarılanlar amelleri az bile olsa salih amellerinin karşılığını göreceklerdir."*[145] buyurmuştur. Bu hadise dayanarak farklı öğrenme düzeylerine sahip öğrenciler isteklendirilerek süreç odaklı değerlendirme yapılabilir.

---

[140]Beyhaki, **a.g.e.** "Ta'zimü'l-Kur'an," 2, III, s. 394.
[141]Suyutî, **a.g.e.** IV, s. 123.
[142]Muttaki, **a.g.e.** X, s. 139.
[143]Ebu Davud, **a.g.e.** "Vitir," 14, II, s. 71.Beyhaki, **a.g.e.** "Ta'zîmü'l-Kur'an," III, s. 334.
[144]Tirmizî, **a.g.e.** İlim, 19, IV, 346.
[145]İbn Kesir**, a.g.e**. II, s. 442.

3) Kur'an Eğitimini Kolaylaştırmak ve Kur'an'ı Sevdirmek

Kur'an-ı Kerim Öğretim Programında bireysel yaklaşımlar önemsenmekte ve tavsiye edilmektedir. Programda, "Kur'an-ı Kerim'i güzel okumanın, yeteneğe bağlı yönü gözden uzak tutulmamalıdır. Bu bakımdan öğretmenler, bireysel farklılıkları olan öğrencilere gereken kolaylıkları sağlamalı ve değerlendirme aşamasında da bu durumu göz önüne almalıdır." [146] ifadeleri yer almaktadır. Ayrıca ölçme değerlendirme süreçlerinin "süreç odaklı" yürütülmesini isteyerek yine bireysel yaklaşıma dikkat çekilmektedir.

Programda, "Kur'an-ı Kerim dersinde ölçme ve değerlendirme süreci, öğrenci merkezli ele alınır. Öğrencilerin gelişim sureci, edindiği kazanımların birbirinden farklı olabileceği göz önünde bulundurulmalı süreç ve sonuçtaki düzeylerinin farklılık gösterebileceği dikkate alınmalıdır. Bu nedenle ölçme ve değerlendirme surecinde her öğrenci kendi başlangıç ve gelişim düzeylerine göre değerlendirilmelidir." ifadeleri müfredatta yer alan ezberleri her öğrencinin aynı düzeyde yapmasının beklenmemesi gerektiğine işaret etmektedir.

Kur'an eğitimini öğrencilere baskı kurmadan, sevdirerek, kısadan uzuna, küçükten büyüğe, kolaydan zora doğru vermek en uygun yöntemdir. Öğrencinin hazırbulunuşluk düzeyini de göz önünde bulundurarak "harf", "kelime", "ayet" sırasını takip ederek adım adım ilerlemeyi tercih etmek gerekmektedir. Kur'an eğitiminin nasıl olması gerektiğini bildiren pek çok ayet ve hadis örneği bulmak mümkündür. Kolaylık ilkesi bunların başında gelir. Müzzemmil sûresinin son ayetinde, "*Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun!"*[147] buyurulmaktadır. Ayette belli bir miktar veya süre belirtilmemiş, okunuşu veya anlamı iyi bilinen yerlerin okunması istenmiştir. Peygamberimiz de bütün ibadet ve işlerinde ümmetinin itidalli olmasını isteyerek, "*Amellerin Allah'a en sevimli olanı, az olsa bile devamlı yapılanıdır."* buyurmuştur. [148]

---

[146]DÖGM, **a.g.e.** 29.10.2019.
[147]Müzzemmil, 73/20.
[148]Buhari, **a.g.e.** "Rikak,"18, VIII, s. 98.

Kamer sûresinde, *"Andolsun biz, Kur'an'ı düşünüp öğüt almak için kolaylaştırdık."* [149] ayetinde Kur'an'ın 'anlaşılmasının ve ezberlenmesinin kolay oluşuna'[150] işaret edilmektedir. Başka bir ayette de "*Biz Kur'an'ı sana sıkıntı çekesin diye değil, ancak Allah'ın azabından korkacaklara bir öğüt, bir uyarı olsun diye indirdik."* [151] buyurulmaktadır. Hz. Peygamber de bir hadiste *"Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız, müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz."*[152] buyurarak eğitimcilerin nasıl bir tutum takınması gerektiğini göstermektedir. Kur'an eğitiminde öğrenci merkezli yöntem ve teknikleri kullanmak,[153] bireysel farklılıklara özen göstermek, dikkat çekici eğitim ilkelerindendir.[154]

Yüce Allah Hz. Peygamber'e Kur'an'ı gönderirken, *"Allah sizin için kolaylık istiyor güçlük çekmenizi istemiyor."* [155] ifadeleriyle Kur'an'ın kolaylaştırıldığını hatırlatmaktadır. [156] Peygamberimiz de *'Size bir şey emrettiğim zaman ondan gücünüzün yettiği miktarı yapınız.'*[157] buyurmaktadır.

Bu hususta bir örnek de şöyledir: Yaşlı bir Sahabe Peygamberimize gelerek bana Kur'an öğret deyince, Peygamberimiz önce uzunlardan başlayarak gittikçe kısalan sûreleri öğrenmesini teklif etmiştir. Adam Zilzal sûresini öğrenip ezberleyeceğine söz verince Hz. Peygamber *"Bu dediğini yaparsa adamcağız kurtuldu."* buyurmuştur.[158]

Hadiste Peygamberimizin insanların ihtiyaçlarına, yeteneklerine, yaşlarına uygun çözüm üretme anlayışını görüyoruz. Mana itibariyle Kur'an-ı Kerim'in özünü ihtiva eden Zilzal sûresi, adamın okumaya devam etmesi halinde ebedi kurtuluşuna vesile olacağı bildirilmiştir. Eğitim açısından bu hadisten çıkarılması gereken ilkeler bulunmaktadır. Hadiste dinimizin sevdirme ve kolaylaştırma ilkesinin uygulandığı

---

[149]Kamer 54/17, 22, 32, 40.
[150]Karaman vd. **a.g.e.** V, s. 187,188
[151]Taha, 20/2, 3.
[152]Buhari, **a.g.e.** "İlim,"11, I, s. 25.
[153]Ata, a.g.m. s. 182.
[154]Karateke, "Bir Kur'an Öğretmeni," s. 74.
[155]Bakara, 2/185.
[156]Remzi Kaya, **a.g.e,** s. 113.
[157]İbn Mace, **a.g.e.** "Sünnet," 1, I, s. 3.(Arnavut)
[158]Ebu Davud **a.g.e.** "Ramazan," 9, II, s. 57.

görülmektedir. Sûrenin muhtevasında kıyamet gününden bahsedilmesi, insanların yaptığı iyilik ve kötülüklerin zerre kadar bile olsa karşılığını göreceklerinin bildirilmesi, sûrenin Hz. Peygamber tarafından tesadüfen seçilmediğini göstermektedir. Surenin muhtevasından anlaşıldığına göre Peygamberimiz ondan sadece sûreyi tekrar tekrar okumasını değil, hayatını da sûreye göre şekillendirmesini istemiştir.

Peygamberimizin benzer bir tavsiyesi de İhlâs sûresi hakkındadır. Hz. Peygamber, *"Siz bir gecede Kur'an'ın üçte birini okuyamaz mısınız?"* buyurunca Sahabe, Kur'an'ın üçte biri (bir gecede nasıl) okunur? diye sormuştur. Peygamberimiz "*İhlas suresi Kur'an'ın üçte birine denktir."*[159] buyurunca mesele anlaşılmış olmaktadır. İhlas suresinin çok kısa olmasına rağmen muhteva itibariyle dinin temeli olan tevhit inancını en mükemmel şekilde ifade etmesi[160] Kur'an eğitimi açısından birtakım ilkeler hatırlatmaktadır. Bu ilkeleri şöyle sıralayabiliriz. Öncelikle Peygamberimiz burada da kolaylaştırma ve müjdeleme ilkesini uygulamaktadır. Kişinin Kur'an'dan çok kısa bir sure veya ayeti her gün birkaç dakikasını ayırarak okuması, onun Kur'an'la bağ kurmasına ve bunun sonucunda cennete girmesine vesile olacaktır.[161]

Örneklerde Kur'an eğitiminde kolaylaştırmanın, tedriciliğin ve sevdirmenin esas olduğu görülmektedir. Nitekim ayetlerde, *"Elinizden geldiği kadar Allah'a karşı sorumluluğunuzun bilincinde olun."*[162] "*Allah hiçbir kimseyi, gücünün yetmediği bir şeyle yükümlü kılmaz…*" [163] *O sizi seçti ve size din konusunda hiçbir güçlük yüklemedi."*[164] buyurulmuştur. Hz. Peygamber (sas)'in şu hadisi bu hususu çok iyi açıklamaktadır. *"Şüphesiz ki bu din kolaylıktır. Hiçbir kimse yoktur ki, bu din hususunda (amellerim eksiksiz olsun diye) kendini zorlasın da din ona galebe etmesin (ve erinip büsbütün amelden kesilmesin). Öyle olunca ortalama gidin. (Eğer*

[159]Müslim, **a.g.e. "**Salatü'l-Müsafirîn," 45, I, s. 553.
[160]Nevevî, **Riyazü's Salihin.** Çev. İsmail Lütfi Çakan, M.Yaşar Kandemir, Raşit Küçük. 8 cilt. Erkam Yayınları, İstanbul/2006. V, s. 133.
[161]Tirmizi, "Fezailü'l-Kur'an," 11, V, 17.
[162]Tegabun, 64/16.
[163]Bakara, 2/286.
[164]Hac, 22/78.

en kâmili yapamazsanız, ona) yaklaşın, (az olsa da devamlı amel ve ibadetten dolayı) sevinin; sabah, akşam ve gecenin bir vaktinde Allah'tan yardım isteyin."[165]

Hz. Peygamber (sas) *"Kur'an'ı okuyun! Çünkü o, Kıyamet günü ne güzel şefaatçidir."* buyurarak Kur'an'ın kendisini okuyan kişi hakkında Kıyamet günü, *"Ya Rabbi, ondan razı ol! Zira senin razılığından sonra hiçbir şey yoktur."* diyeceğini haber vermiştir.[166] Başka hadislerde de, Kur'an'ın kendisini okuyan kişi hakkında Allah'ın ona ikramda bulunması için niyazda bulunacağı,[167] Kur'an'a gönül veren kişilerin Cennette derecesinin yüksek olacağı ve okuduğu oranda da derecesinin yükseleceği haber verilmiştir.*"*[168]

Hadislerde Kur'an'ın kendisini okuyan kişi hakkında bir arkadaş gibi konuşturulması, Allah'tan kendisini okuyan kişiyi ödüllendirilmesini isterken bir insan gibi konuşturulması dikkat çekicidir.

4) Kur'an Eğitiminde Motivasyonun Önemi

Gözlemlerimize göre İmam-Hatip okullarından başka okullara nakil gitmek isteyen öğrencilerin büyük çoğunluğu Kur'an-ı Kerim ve Arapça derslerinin zorluğunu sebep göstermektedir. Bu durum Kur'an dersinin öğrencilere sevdirilemediğini, Kur'an eğitiminin Kur'an ve hadislerin önerdiği eğitim anlayışıyla yapılmadığını göstermektedir. Bu aynı zamanda Kur'an eğitiminde modern bilimlerden de yeterince yararlanılmadığını göstermektedir.

Öğrencilerin büyük çoğunluğunun öğretmenden geçer not aldıktan sonra ezberlediği bölümü unutmamak için bir çalışması bulunmamaktadır. Bu durum iki hususu düşündürmektedir. Birincisi, öğrencinin ezberlediği bölümü unutmaması için müfredatta öngörülen program uygulanmamaktadır. İkincisi de öğrenciye Kur'an'ı ezberlemenin ve ezberde tutmanın önemi anlatılmamış yani öğrenci Kur'an dersine karşı güdülenmemiş demektir.

---

[165]Buhari, **a.g.e.** "İman," 28, I, s. 16.
[166]Darimî, **a.g.e**. "Fezailü'l-Kur'an,", 1, IV, s. 2087.
[167]Darimî, **a.g.e.** "Fezailü'l-Kur'an,", 1, IV, s. 2088.
[168]Beyhaki, **a.g.e.** "Ta'zimü'l-Kur'an," 2, III, 380.İbn Ebi Şeybe, "Fezailü'l-Kur'an," 6, VI, s. 120. Ebu Davud, **a.g.e.** "Vitir," 20, II, 73.

Yeterince güdülenmemiş bir öğrenci, öğrenmeye hazır hale gelmemiş demektir. Öğrencilerin genelde ilgi duydukları konuları daha kısa sürede öğrendikleri, ilgi duydukları derslere daha çok dikkat ettikleri, ödevlerini yaptıkları ve sınavlar için çalıştıkları bir gerçektir. Ayrıca öğrenci, güdülendiği ölçüde başarılı olmaktadır. Diğer bir ifadeyle, güdülenme ile başarı arasında pozitif bir ilişki vardır."[169]

Geleneksel uygulamalara dayalı eğitim ortamlarında çoğu zaman öğrencilerin dikkati dağılır. İlgisi azalır ve kaygı düzeyleri yükselir. Böylece kendilerine duydukları güven azalır. Tüm bunlar öğrenci için güçlük oluşturur ve öğrenmeyi engeller. Bu engeller dışardan sağlanan güdüleyiciler tarafından sınırlı düzeyde aşılır. Bu engelleri aşmanın daha etkili yolu ise bireylerin kendi kendilerini güdülemeyi başarmalarıdır.[170] Araştırmacılar iç güdülenmenin dışarıdan uyarılan güdülenmeye göre daha etkili olduğu konusunda görüş birliğindedir.[171] Burada önemli olan öğrencinin kendi kendine güdülenmeyi öğrenmesidir. Öğrenmenin niteliğini etkileyen birçok sebep vardır. Ancak hiçbir yöntem ya da uygulamada yer alan araç-gereç tek başına yeterli değildir. Sadece dış etkenler değil aynı zamanda iç etkenler yani öğrencinin kendisini güdülemesinin de öğrenme sürecinde etkisi bulunmaktadır.[172]

Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Kur'an-ı Kerim dersi öğretim programında öğrencilere sevgi temelli yaklaşılması ve kolaylık sağlanması istenmektedir.[173] Kur'an dersinde öğrencileri isteklendirmek, Kur'an'ı Kerim öğrenmenin zor olmadığı inancını güçlendirmek için gerekli tedbirlerin alınması önem taşımaktadır. Öğrencilerin ilgisini çekmek, derse katılımını ve devamını sağlamak için materyaller, pekiştireçler kullanılmalı, ileri seviyede teknolojik araçlardan faydalanılmalıdır.[174] Yeri geldiğinde yaşanmış tecrübelerin de aktarıldığı bir moral konuşması yapmak[175] başarının artmasında çok önemli rol oynamaktadır. Dini metinlerde ve çağdaş

[169]Sırrı Akbaba, a.g.m. s. 343-361.
[170]Ali Şimşek, **a.g.e**. s. 197.
[171]Ali Şimşek, **a.g.e.** s. 198.
[172]Kayretli, **a.g.e**. s. 27.
[173]DÖGM, **a.g.e**, 29.10.2019.
[174]Ata, a.g.m. s.186.
[175]Umut Kaya, a.g.m. s. 151-178.

araştırmalarda bu konunun önemi ortaya konulmaktadır. Kur'an-ı Kerim dersinde de öğrencilerin başarısını artırmak için sorunların kaynağına inmek ve çıkan sonuçlara göre çözüm üretmek bir zorunluluktur.

Bir araştırmada, Kur'an okumada devamlılığın sağlanamaması hakkında bir katılımcı: "*İlkokuldayken yaz aylarında Kur'an Kursu'na giderdim. Üç ay boyunca Elifba'yı okur tam Kur'an-ı Kerim'e geçmişken okullar açılırdı. Maalesef öğrendiklerimi kendi başıma tekrar edemediğimden, öğrendiklerimi seneye kadar unutur ve sonraki yaza yeniden Elifba'dan başlardım."*[176] şeklinde üzüntüsünü ifade etmiştir. Görüldüğü üzere bu durum öğrencide umutsuzluğa ve Kur'an'ın zor öğrenilen bir kitap olduğu algısına sebep olmaktadır. Bu nedenle öğrencinin aldığı Kur'an eğitiminin devamının sağlanması büyük önem arz etmektedir.

Öğrencinin dersi sevmesi, Kur'an-ı Kerim'i sevmesi, onu okumayı sevmesi manasına gelir. Bu süreçte yaşanabilecek bir olumsuzluk, kişinin hayatı boyunca eline Kur'an almak istememesine neden olabilir, zira Kur'an-ı Kerim'i her eline aldığında hocasının kendisine karşı olumsuz tutum ve davranışlarını hatırladığı için huzursuzluk yaşadığını belirtenler, çeşitli araştırmaların bulguları arasında yer almaktadır.[177]

C. Kur'an'ın Ezberlenmesi ve Unutulmaması

1) Ezberlenecek Metnin Öğretmen Tarafından Okunması

[176]Umut Kaya, a.g.m. s. 166.
[177]Bkz. Umut Kaya, a.g.m. s.172.

Kur'an-ı Kerim Dersi Öğretim Programında "öğretmen önce kendisi okumalı veya meşhur bir okuyucudan örnekler dinlettirmelidir."[178] denilerek öğretmenin öncelikli olarak okumasının önemine dikkat çekilmektedir.

Kurallarına uygun ve güzel sesle okunan Kur'an'ın, okuyanı ve dinleyenleri etkilediği bir gerçektir.[179] Kur'an'ı dinleyerek Müslüman olan pek çok insanın bulunması bunun göstergesidir. Hazret-i Peygamber (sas) bu konuda; *"Kur'an'ı seslerinizle süsleyin*"[180] buyururken başka bir hadiste de "*Kur'an'ı seslerinizle güzelleştirin. Çünkü güzel ses Kur'an'ın güzelliğini artırır".*[181] buyurmuştur.

Kur'an öğrenme yöntemlerinin ilki onu fem-i muhsinden dinleyerek almaktır. Kur'an kârîlerinin imamı olan Allah Resulü (sav), bütün Kur'an'ı Cebrail (as)den dinleyerek alıyordu. Buna ilave olarak Resulullah her sene Kur'an'ı Cebrail (as)'e arz ediyordu.[182]

Kıyame sûresinde; *"Şüphesiz onu, toplamak (senin kalbine yerleştirmek) ve onu okutmak bize aittir. O halde, biz onu okuduğumuz zaman, sen onun okunuşunu takip et*."[183] buyurularak nazil olan ayetin önce Peygamberimiz (sav) tarafından dinlenmesi istenmektedir. Bu usûlden yola çıkarak önce öğretmenin ilgili bölümü okuyup öğrencinin dinlemesi daha sonra da öğrencinin tekrarlaması gerektiği vurgulanmaktadır.[184]

Öğrencilerin sadece güzel okuyanları dinlemeleri yeterli değildir. Onlardan öğrendiklerini kendi sesleriyle icra (arz) etmeleri gerekir.[185] Sahabeler de bu yöntemi uygulamıştır. Allah Resulü'nden Kur'an'ı telkinle aldıktan sonra onlardan bazıları yedi kıraatte meşhur olmuştur. Resulullah (sav) "*Kur'an'ı dört kişiden alınız*

---

[178]DÖGM, **a.g.e.** 29.10.2019,
[179]İbn Hişam, **Siretü'n-Nebi**, I, s.344.
[180]Darimî, **a.g.e**. "Fezailü'l-Kur'an,",34, IV, s.2193. Ebu Davud, **a.g.e.** "Vitir," 20, II, s. 74.Nesaî, **A.g.e.,** "Fezailü'l-Kur'an,", 38, VII, s. 270.
[181]Darimî, **a.g.e**. "Fezailü'l-Kur'an,"34, IV, s. 2194./ Ebu Davud, **a.g.e.** "Ramazan," 8, II, s.54. Nesaî, **A.g.e.** "Fezailü'l-Kur'an,"48, VII, s. 277.
[182]Abdurrab İbn Nevvab, **Keyfe Tuhfezu'l-Kur'ani'l-Kerim**, 4.baskı, Dar'u Tuveyk, 2001. s. 64.
[183]Kıyame, 75/17,18.
[184]İbn Kesir, **a.g.e.** VIII, s. 278.
[185]Ata, a.g.m.s. 173.

buyurarak, Abdullah İbn Mesut, Salim, Muaz ve Übey İbn Ka'b"[186] isimli Sahabeleri zikretmiştir.

2) **Ezberlenecek Metnin Anlamını Öğretmek**

Eğitimde belirli bir içerik öğesinin öğrenilebilmesi için öncelikle öğrenciler tarafından önemli ya da anlamlı bulunması gerekir.[187] Öğrenci öğrenme sürecinde kendini denetleyerek bu konuyu niçin öğreniyorum? Öğrenirsem ne olacak sorularının cevabını vermesi gerekir. Bu ve buna benzer soruların cevabını verdiğinde ciddi bir farkındalık bilincine sahip olur.[188] Bu yaklaşımı Kur'an ezberine uyarladığımızda öğrencinin ezberlediği metnin anlamını öğrenmesi ve bu bilgilerin hayatında ne işe yarayacağını sorması stratejik bir bilinçtir. Yani öğrenci önüne konan bir metni neden ezberleyeceğini sorgulaması ve her şeyden önce kendisinin anlamlı bulması gerekir.

Günümüzde öğrencilerin ezber yapmak istememesi ve yaptıklarını tekrarlamaması ez azından bir sevap kazanma isteğinin de kalmadığını göstermektedir. Bu durumda öğrenciler sadece not almak ve sınıf geçmek için ezber yapmaktadır. Durumun böyle olması dinin temel kaynağı olan Kur'an'ın indiriliş amacına uygun öğretilmediğini gösterdiği gibi eğitim açısından bakıldığında da bir Kur'an eğitiminden söz etmek mümkün değildir. Bu nedenle Kur'an eğitiminde lafız öğretimiyle birlikte anlam ve içerik öğretiminin önemi ortaya çıkmaktadır.

Konunun önemine binaen ayet, hadis ve sahabe uygulamalarında görülen ve Kur'an'ın anlamıyla birlikte öğretilmesi gerektiğini vurgulayan örnekler vereceğiz.

Kur'an-ı Kerim'de *"Anlayasınız diye biz Kur'an'ı Arapça olarak indirdik."*[189] *"Onu senin kalbine, insanları apaçık bir Arapça ile uyarasın diye Ruhu'l-Emin indirdi."*[190] buyurulmaktadır. Meryem suresinde de *"Biz Kur'an'ı senin dilinle kolay anlaşılır kıldık ki günahtan sakınanları onunla müjdeleyesin ve inatla direnenleri de*

---

[186]Buhari, **a.g.e.** "Menakib'ül-Ensar," 13, V, s. 36.
[187]Ali Şimşek, **a.g.e.** s.188.
[188]Ali Şimşek, **a.g.e.** s.196.
[189]Yusuf, 12/2.
[190]Şuara, 26/193-195. Zuhruf, 43/3.

onunla uyarasın![191] buyurulduğu üzere, Kur'an Hz. Peygamber'e içinde yaşadığı toplumun anlayabilmesi için Arapça gönderilmiştir.[192]

Kur'an'ın anlayarak okunmasıyla ilgili diğer bir örnek de şöyledir; *"Gerçekten gökler ile yerin yaratılışında ve gece ile gündüzün peş peşe gelişinde, temiz akıl sahipleri için elbette deliller vardır."*[193] ayeti nazil olunca Resulullah ağlamış ve "*Ya Resûlallah, Cenâb-ı Hak gelmiş-geçmiş bütün günahlarını affetmiş olduğu halde sen de mi ağlıyorsun?"* denilince, "*Ey Bilal, şükreden bir kul olmayayım mı?"* buyurmuştur. Daha sonra da "*Bu âyeti iki çenesi arasında telaffuz edip de üzerinde düşünmeyen kimseye yazıklar olsun!"* dediği rivayet edilmiştir.[194]

Muhammed suresinde de *"Onlar Kur'an'ı düşünmüyorlar mı? Yoksa kalplerinin üzerinde kilitleri mi var?"* [195] buyurularak Kur'an'ın anlayarak okunmasına vurgu yapılmaktadır.

Bütün peygamberlerin, içinde yaşadığı toplumun diliyle gönderilmesi[196] ve Kur'an'ın Arapça gönderilmesiyle ilgili ayetler.[197] Kur'an'ın anlayarak okunması/ezberlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Hz. Peygamber'den bazı sûrelerin faziletiyle ilgili nakledilen hadisler, açık bir şekilde Kur'an okumanın anlamayı da içerdiğini göstermektedir. Nitekim O, Tekvîr, İnfitâr ve İnşikâk sûreleri hakkında: "*Kim kıyamet gününü sanki gözleriyle görüyormuş gibi seyretmek isterse Tekvîr, İnfitâr ve İnşikâk sûrelerini okusun.*"[198] buyurmuştur. Çünkü bu sûrelerde canlı bir şekilde kıyamet sahneleri tasvir edilmektedir.

---

[191]Meryem, 19/97.
[192]Karaman vd. **a.g.e**. III, s.621.
[193]Ali İmran, 190.
[194]Razi, **a.g.e.** IX, s.458.
[195]Muhammed, 47/24.
[196]Biz her peygamberi, ancak kendi kavminin diliyle gönderdik ki, onlara (Allah'ın emirlerini) iyice açıklasın. Allah dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. O mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir. İbrahim, 14/4. Fussilet, 41/3, Şura, 42/7,
[197]Biz onu, akıl erdiresiniz diye Arapça bir Kur'an olarak indirdik. Yusuf, 12/2
[198]Tirmizî, "Tefsir,"73, V, s. 290. Hanbel, **a.g.e.** "Müsned-i Abdullah İbn Ömer." VIII, s.424.

Sahabe, "*Biz, Kur'an'dan on ayet okuyunca, bunlardaki helal, haram, emir ve yasakları iyice öğrenip hazmetmeden sonraki on ayete geçmezdik."*[199] diyerek Kur'an öğrenimiyle ilgili yaklaşımlarını ortaya koymuşlardır. Kur'an'ı okuma konusunda ideal bir yöntem benimseyen Sahabe, bu konuda aceleci bir tavır içinde olmamıştır.[200]

Gerçekten Kur'an'ın öyle bir gücü ve etkisi vardır ki onu gerçek anlamıyla algılayan hiçbir varlık yerinde duramaz, ona dayanamaz. Hz. Ömer*; "And olsun Tur'a, yayılmış derilere yazılmış kitaba, onarılan eve yükseltilen tavana, tutuşturulmuş, kaynatılmış denize, Rabbinin azabı kesin gelecektir. Onu savacak kimse de yoktur"*[201] ayetlerini okuyan bir adamın sesini işittiğinde öyle sarsılmış, öyle irkilmişti ki bir duvara dayanmış, sonra kendini evine zor atmıştır. Bunun üzerine meydana gelen rahatsızlığından dolayı bir ay boyunca evine ziyaretçi gidip gelmiştir.

Yine Hz. Ömer, *"Kim fenalık yaparsa cezasını görür, kendisine Allah'tan başka ne dost ve ne de yardımcı bulur."*[202] ayeti indiğinde kendilerinin yemeden içmeden kesildiğini, daha sonra "*Kim kötülük işler veya kendine yazık eder de sonra Allah'tan bağışlanma dilerse, Allah'ı mağfiret ve merhamet sahibi olarak bulur***.**"[203] ayetinin inmesiyle rahatladıklarını söylemiştir.[204]

Yukarıda verilen örneklerde görüldüğü üzere insan vicdanının açık olduğu bir zaman diliminde Kur'an gerçeğinden bir şeyle karşılaşması, onu ciddi biçimde sarsar ve içini ürpertir. Orada değişimler ve dönüşümler meydana gelir.'[205]

İbn Abbas (ra) da Kur'an'ı hızlı okuyan birine, "*Bakara sûresini tertil ile okumak Kur'an'ın tamamını hızlı okumaktan daha sevimlidir."* demiştir.[206] İbn

---

[199]Sanani, **a.g.e.** "Fezailü'l-Kur'an," 8, III, s. 380.
[200]Erbaş, a.g.m, *s.* 31.
[201]Tur, 52/1-7.
[202]Nisa, 4/123.
[203]Nisa, 34/110.
[204]Erbaş, a.g.m**,** s. 31.Suyûtî, **a.g.e.** IV, s. 153.
[205]Kutup, **a.g.e.** II**, s.** 316**,**
[206]Beyhaki, **a.g.e.** "Ta'zimü'l-Kur'an," 17, III, s. 474.

Abbas, *"okuduğunu kulaklarınla dinlemen, kalbinle de anlaman gerekir."* diyerek,[207] Kur'an'ı sesli ve anlayarak okumanın önemine vurgu yapmıştır.

Sahabeden birisinin "ben dün gece Mufassalı[208] okudum," demesi üzerine İbn Mes'ûd: *"Şiir okuyuşu gibi çabuk çabuk okudun. Bizler kıraati işittik."* diyerek o kişinin Kur'an'ı hızlı okumasını eleştirmiştir. [209] Abdullah ibn Mesʿûd, Abdullah ibn Abbas ve diğer Sahabelerin çoğunun, düşünmeye imkân tanıyan 'az kıraati, düşünmeden okunan çok kırâate tercih etmeleri, anlayarak Kur'an okumanın önemini ortaya koymaktadır.[210]

Kur'an-ı Kerim'in anlaşılarak okunması gerektiğine vurgu yapan bir husus da 'tertil' الترتيل kavramıdır. Tertîl, kelimeyi ağızdan kolaylıkla doğru, düzgün bir şekilde çıkarmak, telaffuz etmektir.[211] Tertil kavramı Kur'an-ı Kerim'de iki ayette geçmektedir. Birinci ayette, *'İnkâr edenler, "Kur'an O'na bir defada toptan indirilseydi ya!" dediler. Biz Kur'an'ı senin kalbine (hafızana) iyice yerleştirmek için onu böyle kısım kısım indirdik ve onu ağır ağır okuduk.'*[212] ayetidir. İkincisi de *'Kur'an'ı ağır ağır, tane tane oku!'*[213] ayetidir. Bu konuyla ilgili başka ayetlerde *"Biz Kur'an'ı, insanlara dura dura okuyasın diye ayet ayet ayırdık ve onu peyderpey indirdik."*[214] *"Sana vahyettiklerimizi onlara okuyasın diye."*[215] *"Ve Kur'an'ı da belli bir düzen içinde tertil üzere oku!"*[216] buyurulması, Kur'an'ı ağır ağır, manalarını anlaya anlaya okumak demektir. Aynı anlamı destekleyen başka bir ayette de *"Andolsun, düşünüp öğüt alsınlar diye o sözü (Kur'an ayetlerini) onlara peş peşe ulaştırdık."*[217] buyurulmuştur. Kur'an'ın gerek parça parça indirilmesi gerekse yavaş

---

[207]Beyhaki, **a.g.e.** "Ta'zimü'l-Kur'an," 17, III, s. 475.
[208]Kur'an-ı Kerim'de Kaf sûresinden Nas'a kadar olan sûrelere denilmektedir. Abdülhamid Birışık, "Mufassal", DİA, XXXVII, s.538-539.
[209]Buhari, **a.g.e.** "Fezailü'l-Kur'an," 27, VI, s. 195.
[210]İbnü'l-Cezeri**, en-Neşri Fi'l-Kıraat-i Aşr,** thk Ali Muhammed Ed-Diba' 2 C. El-Matbaatü't-Ticariyyetü'l-Kübra, . 1380 I, s. 209.
[211]İsfahanî, **a.g.e.** *s. 593.*
[212]Furkan, 25/32.
[213]Müzzemmil, 73/4.
[214]İsra, 17/106.
[215]Rad, 13/30.
[216]Müzzemmil, 73/4.
[217]Kasas, 28/51.

yavaş okunması, Kur'an'ın rahat anlaşılabilmesi ve ezberlenmesi gayesine yönelik olduğunu göstermektedir.

Kur'an'ı tertil ile okumayı iki türlü değerlendirebiliriz. Birincisi, Kur'an'ın öğretilmesi için tane tane tecvit kurallarına uygun okunmasıdır.[218] Diğeri de ayetleri tefekkür etmek ve anlamak[219] için kısa bölümler halinde okumaktır. Diğer bir ifadeyle harf ve kelimelerin telaffuzunun öğretilmesi ile anlamının öğretilmesi eş zamanlı olarak yapılmalıdır. "Tertil ile okunan bir cüz, aynı müddet içinde tertilsiz okunan iki cüzden daha faziletlidir."[220] Bu yüzden manasını öğretmeksizin uzun bölümler okutmak yerine kısa bölümler seçerek tecvit kaideleri ile birlikte anlamının da öğretilmesi istenmektedir. Öğrenciye anlamını bilmediği uzun bir metni ezberletmek onu külfet altına sokmaktadır. Çünkü bir taraftan ezberlediği bölümü unutmama sorumluluğu üstlenmiştir. Diğer taraftan da ezberlediği metnin anlamını öğrenme ve yaşama sorumluluğu bulunmaktadır. Bir de Kur'an'ın Arapça[221] olmasından kaynaklanan zorluklar dikkate alındığında, Kur'an'ın öğrenme sürecinin daha fazla emek istediği ortadadır.

Gerek konuyla ilgili ayetler, gerekse Hz. Peygamber ve Sahabenin uygulamaları göz önünde bulundurulduğunda Kur'an'ı anlayarak öğrenmek büyük önem taşımaktadır. Bu, Kur'an öğretiminde anlamın kesinlikle ihmal edilmemesi ve ertelenmemesi gerektiğini göstermektedir. Ana dilimizin Arapça olmaması nedeniyle Kur'an'ın öğretim sürecinin başlamasından itibaren anlamıyla birlikte öğretmeyi hedefleyen bir yöntem geliştirilmesi gerekmektedir.

Kur'an'ın Arapça[222] olması ve anadili Arapça olmayan insanlar için Kur'an'ın öğrenme süreci daha fazla emek gerektirmektedir. Nitekim bir hadiste, *"Kur'an'ı gereği gibi güzel okuyan kimse, vahiy getiren şerefli ve itaatkâr meleklerle*

[218]Kutup, **a.g.e.** XII. s.93.
[219]Muhammed, 47/24. "Kur'an'ı okuyup düşünmezler mi? Yoksa kalpleri üzerinde kilitleri mi var?"
[220]Suyutî, **a.g.e.** I, s. 368.
[221]Anlayabilesiniz diye biz onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik. Yusuf, 12/2.
[222]Anlayabilesiniz diye biz onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik. Yusuf, 12/2.

beraberdir. Kur'an'ı kekeleyerek zorlukla okuyan kimseye de iki kat sevap vardır."[223] buyurulmaktadır. Hadiste, kekeleyerek zorlukla okuyan kimse ifadesinin kapsamına ana dili Arapça olmayan [224] Müslümanların girdiği kanaatindeyiz. Bu hadisin mefhumunu düşünerek öğrencilere Kur'an okumayı sevdirecek yöntemler geliştirmek gerekmektedir.

Ana dili Arapça olmayan insanların Kur'an'ı anlayarak öğrenmeleri gerektiğini verdiğimiz örnekler ortaya koymaktadır.

3) **Ezberin Tanımı ve Yapılışı**

Öğrencilerin eğitim yaşamlarında başarılı olmaları için derslerdeki konuları nasıl öğreneceklerini bilmeleri gerekir. Bir konunun nasıl öğrenileceğini bilmek öğrenmenin nitelik ve düzeyine etki etmektedir. Nasıl öğreneceğini bilmeyen öğrenciler hedeflenen sonuca ulaşamamaktadır. Bu nedenle öğrenciler öğrenim hayatları boyunca yeni öğrenme yöntemlerini keşfetmek zorundadırlar.[225] Okullarda genellikle öğretmen merkezli öğretim yaklaşımı yaygın olup öğrenci merkezli yaklaşım yeterince yaygınlaşmamıştır. Öğretmenler öğretim programlarını yetiştirme ve öğrencileri sınavlara hazırlamak için baskı altında olduklarından öğrencilere strateji öğretimine zaman ayırmakta zorlanmaktadırlar.[226]

Kur'an dersinde yapılan ezber diğer bilim dallarında yapılan ezberlere göre farklılık göstermektedir. Diğer alanlarda yapılan ezberlerin unutulması çoğu zaman sorun olmazken Kur'an ezberini unutmak sorumluluk gerektirmektedir.

Tanımlarda görüldüğü üzere ezber,[227] metni bir defa okuyacak kadar hafızaya almak değildir. Ezberin üç aşaması vardır. Bunlar; ezber öncesi hazırlık aşaması, ezber eylemi yani metni gerektiği kadar tekrarlayarak hafızaya almak, hafızaya alınan metni unutmamak üzere gerektiği kadar tekrarlamak ve gerektiğinde

[223]Darimî, **a.g.e**. "Fezailü'l-Kur'an,"10, IV, s. 2119-2120. Nesaî, **a.g.e.**, "Fezailü'l-Kur'an," 35, VII, s. 269. Beyhaki, **a.g.e.** "Ta'zimü'l-Kur'an," 2, III, s. 363.
[224]Umut Kaya, a.g.m. s.153.
[225]Ali Şimşek**, a.g.e.** s.202.
[226]Ali Şimşek, **a.g.e.** s. 202.
[227]Bu tez, I. Bölüm, Ezber/Hıfz.

hafızadaki bu metni yazıya bakmadan okuyabilmektir. Öncelikle bu üç aşamanın öğretmenler tarafından bilinmesi ve öğrencilere bu tanıma uygun ezber yaptırılması gerektiği kanaatindeyiz. Özellikle ezberlenen sûre ya da ayetleri tanımda olduğu gibi, unutmamak, hatırda tutmak için gerektiği kadar tekrarlamak ve bunu alışkanlık haline getirmek gerekir. Bu durumda yapılması gereken şey, ezberin hafızada tutulmasını sağlayacak planlar, uygulamalar geliştirilmesidir. Hz. Peygamber (sav)'in 'ayda bir hatim yapılması' tavsiyesini dikkate alarak öğrencilerin yaptığı ezberlerin ayda bir defa öğretmen tarafından tekrar dinlenmesi sağlanabilir. Kur'an-ı Kerim Öğretim Programında da 9. Sınıftan 12. sınıfa kadar önceki yılların ezberlerinin tekrar edilmesi istenmektedir. Yıl içerisinde yapılan ezberlerin unutulmaması için öğrenci ilk defa okuduğunda geçerli not vermek yerine, tekrarladıkça geçerli nota ulaşmasını sağlayacak bir ölçme değerlendirme sistemi geliştirilebilir. Bu yöntem her yıl uygulandığı takdirde sonraki yıllarda ezber tekrarının sorun teşkil etmeyeceğini söyleyebiliriz.

Ezber yapmaya başlamadan önce ezberlenecek metnin usulüne uygun, hatasız ve tecvit kaidelerine uygun olarak yüzüne okunması gerekir. Ezberletmeye öğrencinin okuma düzeyinin bir hayli ilerlediği bir noktada başlatılmalıdır. Öğrenci bu okuyuşu öğretmenin gözetiminde yapmalıdır. Öğretmenden onay almadan ezberlemeye başlanmamalıdır. Diğer bir usûl de ezber yaparken Kur'an-ı Kerim metninin öğrenci tarafından yüksek sesle tekrar edilmesidir.[228] Öğrenci ezber yaparken hata yapmaması için sürekli gözetim altında olmalıdır. Zira daha sonra hataları düzeltmek zor olmaktadır.

Yüzüne çok okumanın ezber yapmadaki önemi konusunda Mehmet Akif Ersoy'un şu anısı dikkat çekmektedir. Ersoy nasıl hâfız olduğuna dair soruya; "*Tahsil-i âlîyi bitirdikten sonra hâfız oldum. Fakat ondan daha evvel Kur'an'ı okuya okuya gayet pişkin bir hale getirdiğim için zaten hıfz ile aramda bir mesafe yoktu. Az*

[228] Ahmet Fatih Çaylı, **Kur'an Kursu Öğreticilerine Göre Hafızlık Eğitimi ve Problemleri,** Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2005, s. 33.

bir müddet içinde Kur'an'ı ezberleyiverdim."[229] diyerek Kur'an'ı çokça yüzüne tekrar etmenin ezberleme hususunda faydalı olduğuna dikkat çekmektedir.

Yüzlerce hafız yetiştiren Abdullah Nazırlı da bir sayfanın yüz tekrar hakkı vardır. Böyle yaparsa öğrenci unutmaz demektedir.[230] Öğrenci, ezberlediğini zannederek tekrar etmeyi bırakmamalıdır. Gayret ve zahmet olmadan sağlam kabul edilebilir bir ezber yapmak mümkün değildir.

Ezber yaparken şöyle bir yöntem önerilmektedir: "Kur'an-ı Kerim'den ezberlenmesi planlanan ayetler, uzunluğuna ve ezberleme becerisine paralel olarak iki ya da üç parçaya bölünür. Örneğin; bölünen parçalardan ilki, üç kere sayfaya bakarak (yüzünden), üç kere de bakmadan (ezber) okunur. Bu rakam öğrencinin ezberleme kabiliyetine göre artar veya azalır. Bir kere yüzüne bir kere ezber, iki kere yüzüne iki kere ezber, dört kere yüzüne dört kere ezber veya beş kere yüzüne beş kere ezber gibi …"[231]

Ezberlemede bir yöntem üzerinde yoğunlaşmak ve okuma sayılarını değiştirmeden ezberlemeye devam etmek öğrencinin ezber yapma becerisini çok kısa sürede geliştirir.[232]

4) **Ezberlenen Bölümleri Müzakere Etmek**

Müzakere, İslâm ilim geleneğinde ezberleme, yazma, fikir alışverişi, anlama, uygulama, başkalarına anlatma şeklindeki sürecin bir parçası olup, öğrenmenin ve öğretmenin en kestirme yollarından biri kabul edilmektedir.[233]

Kur'an-ı Kerim'i unutmamanın bir usulü de belirli mekân ve zamanlarda toplanarak Kur'an'ı müzakere etmektir. Ayet ve hadislerde Müslümanlar bu konuda

---

[229]Mehmet Akif Ersoy, **Safahat,** thk. M. Ertuğrul Düzdağ, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul/2006, s. 9.
[230]Karateke, **"Bir Kur'an Öğretmeni,"** s. 76.
[231]Ata, a.g.m. s. 181.
[232]Ata, a.g.m. s.181.
[233]İbrahim Hatiboğlu, "Müzakere", 'çevrimiçi', https://islamansiklopedisi.org.tr/muzakere, 12.11.2019.

teşvik edilmektedir. Ayette *"Kur'an'ı inceleyip düşünmüyorlar mı?*[234] buyurulurken, başka bir ayette de: *"Evlerinizde okunmakta olan Kur'an ayetlerini ve elçisinin sünnetini devamlı hatırlayın, gündeminizden eksik etmeyin."* [235] buyurulmuştur. Hadiste de "*Oturup Allah'ın kitabından bir ayeti anlaman, yüz rekât namaz kılmandan daha hayırlıdır."*[236] denilerek bir ayeti anlayıp idrak etmenin yüz rekât namaz kılmaktan daha üstün olduğu vurgulanmıştır.

Kur'an, Mü'minlerin annesi olan Peygamber eşlerinden evlerinde oturup Allah'ın ayetlerini öğrenmelerini ve düşünmelerini istemektedir. Mü'min kadınların da Kur'an'ı ve Sünneti öğrenmek üzere toplanmaları ve onları örnek almaları istenmektedir.

"Allah'ın, yüceltilmesine ve içlerinde adının anılmasına izin verdiği evlerde hiçbir ticaretin ve hiçbir alışverişin kendilerini, Allah'ı anmaktan, namazı kılmaktan, zekâtı vermekten alıkoymadığı birtakım insanlar, buralarda sabah akşam O'nu tesbih ederler. Onlar, kalplerin ve gözlerin dikilip kalacağı bir günden korkarlar."[237] Bu ayette ister ibadethanelerde ister evlerde olsun Allah'ın ayetlerini müzakere etmek üzere toplanan insanlar övülmektedir.[238] Meşgul oldukları işlerin kendilerini müzakereden alıkoymaması da övülmektedir. Ayetin bize öğrettiğine göre Müslümanların ilimlerini artırmak üzere günün belirli vakitlerinde Allah'ın kitabını müzakere etmeleri istenmektedir.

Hz. Peygamber, insanların bir yerde toplanıp Allah'ın kitabını okumaya, müzakere etmeye devam ettikleri sürece durmadan üzerlerine huzur ve sekinet ineceğini haber vermiştir."[239] Bir ayette, *"Bu öyle mübarek kitaptır ki onu sana, insanlar ayetleri üzerinde iyice düşünsünler, akıl izan sahipleri ondan dersler, öğütler alsınlar diye indirdik."*[240] buyurulmaktadır.

---

[234]Nisa, 4/82.
[235]Ahzab, 33/34.
[236]Suyutî, **a.g.e.** IV, s. 124.
[237]Nur, 24/36-37.
[238]Karaman vd. **a.g.e.** IV, s. 83.
[239]Müslim, **a.g.e.** "Zikir," 11, IV, s. 2074.
[240]Sad, 38/29.

Kur'an kendisini ezberleyerek tekrar edene imanını korumada kolaylık sağlar. Nitekim ayette; *"Andolsun biz Kur'an'ı, anlaşılıp öğüt alınması için kolaylaştırdık. O halde düşünüp öğüt alan yok mu?"*[241] buyurulmuştur. Şüphesiz Kur'an hamili, hayat tarzıyla kendisini gösterir, temayüz eder. O, gece, gündüz, yalnızlıkta ve halk içinde, namazlarda ve günlük hayatında Kur'an'ı tekrar etmektedir. O Allah'ın salih olarak vasıflandırdığı kullardandır.[242] Allah'ı anma hususunda Kur'an'ı okumaktan daha faziletlisi yoktur.[243]

İnsanlar bazı şeyleri özel bir gayret göstermeden de öğrenebilmektedir. Bu nedenle Kur'an'ın öğrenilmesi ve gündemde tutulması için de çeşitli ortamlar oluşturulabilir.

5) **Ezberleri Düzenli Bir Şekilde Tekrarlamak**

Kur'an okumayı, ezberlemeyi ve ezberlenen bölümleri unutmamak gerektiğini ifade eden çok sayıda hadis bulunmaktadır. Bu hadislerde Kur'an'ın her bakımdan hayatın bir parçası olduğu fark edilmektedir. Günümüzde yaşanan sorunlardan biri öğrenciyi ezber yapmaya ve yapılan bu ezberleri unutmamaya sevk edecek uygun bir metodun geliştirilememesidir.

Bilindiği üzere bir kere ezberlemiş olmak değil, yapılan ezberi kalıcı belleğe atarak ömür boyu ihtiyaç olduğunda hatırlamak ve kullanmak esastır.

Ezberin kalıcılığını sağlamak üzere yapılması gerekenleri bildiren ayet ve hadisler bulunmaktadır.[244] Bir ayette "*Kim bir iyilik getirirse, ona o getirdiğinin on katı vardır."*[245] buyurulmaktadır. İşte bu ayete göre Kur'an'dan okunan her harf bir iyilik, bir hasenedir ve her haseneye on misli sevap vardır. Hadiste de *"Bu Kur'an'ı öğreniniz. Çünkü size, onu okumadan dolayı her bir harfe karşılık on sevap verilecektir. Şunu iyi bilin ki, ben Elif-Lâm-Mime karşılık değil, fakat Elif, Lâm ve*

[241]Kamer, 54/32.
[242]Âl-i İmran, 3/191. "Onlar, ayakta dururken, otururken, yanları üzerine yatarken (her vakit) Allah'ı anarlar."
[243]Abdurrab İbn Nevvab, **a.g.e.** s. 112.
[244]Nur, 24/37. Nesaî, **a.g.e.** "Fezailü'l-Kur'an," 32, VII, s. 268. Müslim, **a.g.e.** "Salatü'l-Müsafirîn," 33, I, s. 544.
[245]En'am 6/160.

Mime, yani her bir harfe karşılık on sevap olacağını söylüyorum." [246] buyurulmaktadır.

Hz. Peygamber bağlanmış deveyi örnek vererek ezberlenen Kur'an'ın gece gündüz özenle tekrarlanmasını istemiştir.[247]

Sadece geleneksel yöntemleri uygulamak öğrencilere sıkıcı gelmekte ve ezber yapmak istememektedirler. Bir defa okumak üzere yapılan ezber kalıcı belleğe atılmadığı için kalıcı olmamaktadır. Bu nedenle modern eğitim yöntemlerinden de yararlanmak gerekmektedir.

Ezber tekrarını sistemli hale getirmenin çeşitli yöntemleri vardır. Bunlardan biri ezberlerin hatim yöntemiyle tekrarlanmasıdır. Hatim dendiğinde akla ilk gelen Kur'an'ın baştan sona yüzünden okunmasıdır. Halbuki ezberlenen yerlerin unutulmasının büyük sorumluluğu bulunmaktadır. Kur'an okurken önceliği ezberlenen yerlerin tekrarına vermek gerekmektedir. 'Herkes ezbere bildiği şeyin hafızıdır' prensibinden hareketle namaz kılmak veya kıldırmak durumunda olan kimseler, Fatiha'nın peşinden okudukları ezberlerini sırayla takip etmek suretiyle ezberledikleri yerlerin hatmini yapabilirler.[248]

Hadislerde önemsenen davranışlardan biri de gün sonunda eve dönüldüğünde hiç olmazsa birkaç ayet okumayı alışkanlık haline getirebilmektir.[249] Bu davranışı Hz. Peygamber (sas), Asr-ı Saadette en değerli varlık olan deveyle örneklendirmiştir.[250] Başka bir hadiste ise, *"Kim Kur'an'dan bir ayet okursa Cennette kendisine bir derece ve nurdan lamba olur."* [251] buyurulmaktadır.

---

[246]Tirmizî, **a.g.e,** "Fezailü'l-Kur'an," 2, V,7.
[247]Nesaî, **a.g.e,** "Fezailü'l-Kur'an," 32, VII, s. 268.
[248]Alemdar, a.g.m. s.248.
[249]Darimî, **a.g.e**. "Fezailü'l-Kur'an,", 1, IV, s. 2101. Beyhaki'de, "Ey tüccar' diye başlayan hadiste, on ayet okuyamaz mısınız" buyurulmaktadır. "Ta'zimü'l-Kur'an," 2, III, s. 384.
[250]Darimî, **a.g.e**. "Fezailü'l-Kur'an,",1, IV, s. 2089.
[251]Beyhaki, **a.g.e.** "Ta'zimü'l-Kur'an," 2, III, s. 381.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İMAM HATİP LİSESİ MESLEK DERSLERİ ÖĞRETMENLERİNİN KUR'AN EZBERİNDE YAŞADIĞI SORUNLAR

Çalışmamızın bundan önceki bölümlerinde Kur'an-ı Kerim'in okuma ve ezberlenmesinin temel gayeleri üzerinde durmaya çalıştık. Kur'an öğretiminin, yani Kur'an'ı yüzünden okuma ve ezberleme öğretiminin gayesinin de aynı istikamette olması gerektiğini düşünüyoruz. Aksi halde bu eğitim, maksadından uzaklaşmış, şekilsel olarak yürütülen, pedagojik olarak da problemli bir hal alacaktır.

Araştırmamız, ülkemizde Kur'an eğitiminin önemli mecralarından biri olan İmam Hatip Liselerinde Kur'an ezberi konusunda yaşanan sorunları yukarıda işlediğimiz bakış açısını dikkate alarak değerlendirmeyi amaçlamıştır. İstanbul'un Kağıthane ilçesinde bir İmam-Hatip Lisesinde 'maksimum çeşitlilik örneklemesi' yöntemiyle seçilen, Kur'an-ı Kerim dersine giren 11 öğretmenle görüşme yapılmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler "Sorunlar" ve "Öğretmenlerin önerileri" başlıklarıyla iki ana tema altında analiz edilmiştir.

I. SORUNLAR

Öğretmenlerle yaptığımız görüşmelerde genelde Kur'an eğitiminde özelde ise ezber alanında çok sayıda sorunun bulunduğu görülmüştür. Bu sorunlardan dolayı müfredatta yer alan ezber metinlerinin hedeflenen düzey ve kalıcılıkta ezberlenemediği bulgulardan anlaşılmıştır. Bu bölümde elde ettiğimiz bulguları değerlendireceğiz.

A. Öğrencilerin Hazırbulunuşluk Düzeylerinin Yetersizliği

Hazırbulunuşluk, öğrencinin belli bir hedef davranışa ulaşması için kendine sunulan öğrenim görevini yapma yeterliğidir. Öğrencinin bir öğrenim görevini,

beklenen edim düzeyinde geçekleştirebilmesi için bu görevin gerektirdiği olgunluk düzeyine ulaşmış ve ön yaşantıları kazanmış olması gerekir.[1]

Araştırma bulgularımıza göre öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyinin yetersizliği, düz ortaokuldan gelmesinden, daha önce Kur'an eğitimi almamış olmasından ya da önceki eğitiminin yetersizliğinden kaynaklanmaktadır.

1) Başka Bir Ortaokuldan Gelmiş Olmak

Bir kısım öğrencilerin ortaokulu başka bir okulda okumuş olması bir sorun olarak görünmektedir. Öğrencilerin Kur'an-ı Kerim ve Arapça derslerini almadan ortaokuldan gelmeleri İmam Hatip Lisesi 1. sınıftan itibaren zorlanmalarına, Kur'an ve ezberinde başarısız olmalarına neden olmaktadır. Öğretmenlere göre bunun bir nedeni, 28 Şubat döneminde İmam-Hatip ortaokullarının kapanması nedeniyle öğrencilerin İmam-Hatip Liselerine Kur'an okumayı öğrenmeden gelmeleridir.[*] Görüşme yaptığımız öğretmenlerden EÖ2, "*İmam Hatiplerin 8 yıl olmamasından ve öğrencinin ortaokuldan gelmesinden dolayı öğrencinin lise 1'den itibaren hemen ezberle karşı karşıya gelmesi onları zorluyor."* demektedir.

Bu tezle ilgili ilk görüşmelere başladığımızda 2012 yılından itibaren yeniden açılan İmam-Hatip ortaokulları mezun vermeye başlamamıştı. Bu nedenle bazı öğretmenlerin cevaplarında bu durum kendisini göstermiştir. Bazı öğretmenlerin de görüşmelerimizde 28 Şubat öncesi, 28 Şubat kararlarının uygulandığı dönem ve günümüzdeki şartları göz önünde bulundurarak görüş bildirdiği görülmektedir.

Bilindiği üzere, sekiz yıllık zorunlu eğitimin İmam-Hatip Liseleri üzerinde çok yönlü olumsuz etkileri olmuştur. Bunlardan biri de özellikle üniversite sınavına girişte kat sayı uygulamasının getirilmesiyle başarılı erkek öğrenciler İmam-Hatip dışındaki başka okullara yönelmiştir. Yüksek puanlı okullara yerleşemeyen

---

[1]Habib Özgan, Aykar Tekin, "Öğrencilerin Hazırbulunuşluk Düzeylerinin Sınıf Yönetimine Etkisine Yönelik Öğretmen Görüşleri," **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** y. 2011, C. VIII, sayı 15, s. 421-434.

[*]Bu tez 2015 yılından itibaren çalışılmaktadır. İmam-Hatip Orta Okulları henüz mezun vermeye başlamamıştı. Bununla birlikte İmam-Hatip Liselerine İmam-Hatip Orta Okulunu bitirenlerle birlikte diğer Orta Okul mezunları da gelmektedir.

öğrenciler ise mecburen İmam-Hatip'e gönderilmiştir. Son yıllarda İmam-Hatip ortaokullarının yeniden açılması Kur'an-ı Kerim dersindeki başarıyı beklendiği gibi yükseltmemiştir. Bu konuda EÖ2, İmam Hatip ortaokullarının açılması ile beraber bu sorunun kısmen çözüldüğünü söyleyerek görüşlerini; "*Çünkü İmam-Hatip ortaokullarında tecrübeli deneyimli Kur'an-ı Kerim öğretmeni olmadığını, ücretli öğretmenlerin çalıştırıldığını, derslerin zaman zaman boş geçtiğini biliyoruz*." şeklinde ifade etmiştir. EÖ2'nin ifade ettiği üzere İmam-Hatip Orta Okullarının açılmasıyla eğitimin kalitesi birdenbire yükselmemiştir. Bu durumu EÖ2, okullarda tecrübeli öğretmenlerin olmayışına, ücretli öğretmenlerin görev almasına ve hatta zaman zaman derslerin boş geçmesine bağlamaktadır.

2) Öğrencilerin Kur'an Kursunda Mahreçleri Yanlış Öğrenmesi ve Latin Harflerinden Kur'an Okumaya Çalışmaları

Öğrencinin ezber konusunda hazır bulunuşluğunu etkileyen bir diğer durum, önceki öğrenmelerin yetersizliğidir. Öğrenci İmam-Hatip'e gelmeden önce Kur'an okumayı yeterlilik sahibi bir hocadan öğrenmediyse onun hatalarını düzeltmek zor olmaktadır. KÖ8, öğrencilerde telaffuz sorununun olduğuna dikkat çekerek, "*Kur'an Kursundan gelen öğrenciler iki çeşit oluyor. Bir kısmına telaffuz etmeyi, mahreçleri öğretmiş oluyorlar, bir kısmı da yanlış öğretilmiş oluyor. En büyük sıkıntı budur. Kur'an-ı Kerim dersini sıfırdan öğretmek, yanlışı düzeltmekten daha kolaydır. O ciddi soruna sebep oluyor ve çocuk düzeltemiyor.*" demiştir. Aynı sorun diğer araştırmalarda da ortaya konulmuştur.[2] Görüştüğümüz öğretmenler yanlış bilgiyi düzeltmenin yeniden öğretmekten daha zor olduğunu söylemişlerdir.[3] (EÖ2, KÖ5, EÖ7, KÖ8)

Ortaokuldan gelen öğrencilerde görülen sorunlardan biri de EÖ3 tarafından şöyle ifade edilmiştir. *"...Bazı öğrenciler maalesef Latin alfabesi ile yazıyor ve buradan ezberliyor ve dolayısıyla mahreç ve tecvit problemi ortaya çıkıyor.…"* Görüldüğü üzere öğrenciler Kur'an'ı Arapça metninden okumakta zorlandıkları için

[2]Alemdar, a.g.m. *s.* 213-252
[3]Kılıç, a.g.m. s. 81.

Latin harfleriyle okumaya çalışmaktadırlar. Böylece mahreçleri düzeltmek ve doğrusunu öğretmek zor olmaktadır. Aynı öğretmen öğrencilerin ezber yaparken zorlanmalarını yüzüne okumada zayıf olmasına bağlayarak *"Yüzüne okumada zayıf olan öğrenci ezberde de zayıf oluyor. Neden? Yüzüne okuyamıyor ki ezber de yapabilsin. O zaman ne yapıyor Latince yazıyor. O zaman yüzüne okumayı sağlamlaştırması lazım, tecvit ve mahreç de sağlam olması lazım ki ezberini de kolay yapabilsin."* demektedir. Aynı sorunun varlığını EÖ10 da kabul ederek, *"Kur'an okumaları zayıf olanlar genellikle Türkçe harflerle ezber yapıyor. Dolayısıyla mahreç hataları artıyor. Ezberin kendilerine ileride faydası olacağını düşünemiyor."* demektedir.

EÖ7, Arapça ile ilgili, "*Şu anki öğrencilerimiz Kur'an-ı Kerim'den ezber yaparken Arapça lafızlarından değil de daha çok Latince harflerle okunuşlarını yazıp… bu şekilde ezber yapmaya çalışıyor. Hem yanlış ezberliyor, yanlış okuyor. Hem de tam manası ile ezberi yapmamış oluyorlar. En büyük sıkıntı budur."* demektedir.

Öğrencilerin normal ortaokuldan gelmesi veya Kur'an bilgisinin zayıf olması genel olarak Latin harfleriyle ezberlemeye çalışmalarına sebep olmaktadır. Bu durumda hem mahreçleri hatalı olmakta hem de yanlış ezberlemektedirler.

3) Ezberlerin Öğrenciye Uzun Gelmesi

Bu çalışmada, 'Kur'an Okumayı Sevdirmek ve Kolaylaştırmak' başlığı altında işlediğimiz üzere Kur'an eğitiminde 'kolaylaştırma' ilkesinin önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu konuda öğretmenlerin gözlemlerini ve nasıl bir tutum sergilediklerini görüşmelerden elde ettiğimiz bilgiler ışığında değerlendireceğiz.

KÖ1, öğrencilerin uzun ezberlerde zorlandığını, kısa ezberleri ise daha kolay ve daha çabuk ezberlediklerini söylemiştir. Aynı öğretmen öğrencilerin Tahiyyat ve Ayet'el-Kürsi'yi uzun bulduğunu söylemiştir. Tahiyyat duası yaklaşık üç satır, Ayet'l-Kürsi ise beş satır uzunluğundadır. Üç-beş satır uzunluktaki ezber metninin öğrenciye zor gelmesi dikkat çekicidir.

EÖ4 de, öğrencilerin parça parça, bir sayfayı üçe beşe bölerek ezberlemek istediğini, kendisinin ise sayfanın bölünmesine izin vermediğini söylemiştir. Öğrencilerin kendilerine uzun gelen ezberleri bölerek ezberlemek istemeleri eğitimde tedricilik [4] ilkesiyle bağdaşmaktadır. Öğretmenin tutumu ise eğitimde tedricilik ilkesine uymadığını göstermektedir.

KÖ5,'e göre öğrencilerin ezberleyeceği sureye aşina olmaları ezber yaparken onlara kolaylık sağlamaktadır. Örneğin Yasin suresinin halk arasında yaygın olarak okunması öğrencilerin sureye aşina olmasını sağlamaktadır. KÖ8 de, öğrencilerin ezberlemesini kolaylaştırmak için 9.sınıftan itibaren yüzüne okuma alanında Yasin suresini okutturduğunu söylemiştir. Aynı öğretmen ezberlenecek ayetlerin kelime anlamını öğrencilere öğretmenin de ezberlemeye olumlu katkısı olduğunu söylemiştir.

Öğretmenlerin söylediklerine göre, öğrenciler ezber yaparken ezber metnini olabildiğince kısa parçalara bölerek ezberlemek istemektedir. Bazı öğretmenler ezberin sağlam ve kalıcı olması gerektiğini öne sürerek sayfayı tek seferde almaya çalışmaktadır. Fakat bu durum öğrencilere zor gelmektedir.

B. Öğrencilerin Ezbere İlişkin Motivasyon Eksikliği

Öğretmen görüşlerine göre öğrencilerdeki güdüleme eksikliğinin birkaç şekilde kendisini gösterdiğini söyleyebiliriz.

1) Öğrencilere Kur'an-ı Kerim Okumanın Sevdirilemeyişi

Öğrencilerin ezber yapmak istemeyişleri ve yaptıkları ezberlerin kalıcı olmamasının en önde gelen sebeplerinden biri yeterince güdülenmemiş olmalarıdır.

Görüştüğümüz öğretmenlerden EÖ4, "*Her şeyden önce biz çocuklarımıza, öğrencilerimize Kur'an'ı sevdiremedik. Bunu kimse başaramadı sadece biz değil. Benim oğlum … İmam Hatip'te.* [5] *O bile sevmiyor ezber yapmayı. Çok zor geliyor*

[4]Suat Cebeci, **Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi**, Akçağ, 2.baskı, Ankara, 2005.
[5]Okulun ismi gizlenmiştir.

ezber yapmak. Sınıfı geçmek için yapması gerektiği kadarını yapıyor..." sözleriyle bunu ifade etmiştir. Aynı öğretmen Kur'an'ın sevdirilememesi nedeniyle öğrencilerin ezberlerini zamanında yapmadığını ve Kur'an'ın baraj dersi olmasının da ezberleri zorunlu yapmaya ittiğini söylemiştir.

EÖ2 ise, *"Ezberlenecek bölüm şu kadar tekrar edilecek diye öğrenciye söylüyor musunuz?"* sorusuna, *"Az tekrar yapılarak anlık yapılan ezber çok kısa süreli oluyor. Ezberi okuyor çocuk ertesi gün ezber yok."* cevabını vermiştir. EÖ4 ezberle ilgili, *"Bir kere öğrenci ezber yapmak istemiyor. Tekrar yapmak öğrenciye çok zor geliyor angarya olarak görüyor. Nasıl olsa unutacağım hocam diyor…."* Bu ifade, öğrencinin ezber yapmanın gerekliliğine inanmadığını ve ezber yapmanın öğrenciye anlamsız geldiğini göstermektedir. Aynı öğretmenin, ezber yapmak için süreyi sınırlandırdığını ve ezberi zamanında okuyanların notunu 100 üzerinden değerlendirdiğini, zamanında okumayanları ise 80 ya da 60 üzerinden değerlendirdiğini söylemiştir. Belirlenen zamanda ezberini yapan öğrencilerin, yüksek not almak için yaptığını, geç okuyanların ise sadece sınıf geçme hedefi gözettiklerini söylemiştir. Her iki durumda da öğrenci, ezber yapmanın manevi boyutunu düşünmediği için anlık ezber yapmakta ve geçerli notu aldıktan sonra yaptığı ezberi unutmaya terk etmektedir.[6] EÖ10 da ezberin tekrarlanması hususunda, *"Önceden İmam olmak isteyen öğrenci sayısı fazlaydı. Şu anda yüzde seksen* (oranında) *öğrenci akademik okumak istiyor. Bu yüzden ezberin hayatta işine yaramayacağını düşünüp tekrar etmeyip unutuyor."* diyerek öğrencilerin ezber tekrarına bakışını göstermektedir.

EÖ4 ise, "Bir ezberi yapabilmek için ne kadar süre yeterli?" Diye sorduğumuzda*, "Bu azime, isteğe, zekâya, kapasiteye göre değişir. Öğrenci gerçekten yapmak istiyorsa azimliyse, kararlıysa biraz da kafası müsaitse, zekâ yeterliyse çabucak yapar."* ifadesi aslında öğrencinin ezber yapmada en önemli sorununun güdüleme eksikliği olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan aynı

[6]Bu tez, "Kur'an'ı Unutmak ve Sonuçları,"

öğretmen, öğrencilerin dikkatini dağıtan çok unsur olduğunu ve dolayısıyla yeterince odaklanamadığını söylemiştir.

EÖ7 de, Öğrencilerin ezber yapmaları için onlara, *hiçbirinizin ezber yapamayacak kapasitede olduğunuza inanmıyorum. Eğer bu okula okumaya geldiyseniz, burada okuyorsanız ben hepinizin ezberi rahat bir şekilde yapabilecek kapasitede olduğunuza inanıyorum."* diyerek güdülemeye çalıştığını söylemiştir.

Öğretmenlerle yaptığımız görüşmelerde edindiğimiz izlenim, öğrencilerin büyük çoğunluğunun ezberleri not almak ya da sınıf geçmek için yaptığı yönündedir. Böylece öğrenci yaptığı ezberi tekrarlamayıp kısa sürede unutmaktadır. Bu durum öğrencilerin yeterince bilinçli olmadıklarını, Kur'an-ı Kerim'i ezberlemenin önemini kavramadıklarını göstermektedir. Öğretmenlerin öğrencileri ezber hususunda güdülemek için çeşitli yöntemler denediği ama bu çalışmaların yeterli olmadığı anlaşılmaktadır.

Öğrenciler zaman zaman meslek derslerinin yoğunluğunu, ezbere ayırdıkları zaman nedeniyle diğer derslere çalışamadıklarını okulun istek ve şikâyet kutusuna not yazarak bildirmektedirler. Zümre öğretmenleri de çözümü ezberleri azaltmakta bulmaktadırlar. Daha farklı yöntemler var mı? Hangi yöntemler etkili olur vb. şeyleri merak etmemektedirler.

Görüşmelere göre öğrencilerin ezber yapmak istemeyişleri çoğunlukla öğrencilerin güdülenmemesine dayanmaktadır. Öğretmenler öğrencilerin güdülenmesi gerektiğinin farkındadırlar fakat bunu hangi yöntemlerle yapacaklarını bilmemektedirler. Ezberleri azaltmak da çözüm olmamaktadır. Bu konuyla ilgili EÖ3 *"Ama biz ezberi ne kadar azaltırsak öğrencide tembellik o kadar artıyor. Şimdi son sınıfta üç tane ezber var onu bile veremiyorlar maalesef!"*[7] ifadelerini kullanmıştır.

2) Özellikle Erkek Öğrencilerde Görülen Genel Başarı Düşüklüğü

[7]Öğretmenlerle görüşme yaptığımız eğitim-öğretim yılında 12.sınıfta ezberlenmesi istenen bölümler; Al-i İmran, 144-148, (11 satır), Al-i İmran,189-194, (10 satır), Fetih, 27-29.(11 satır). Toplam 32 satır yani iki sayfadan biraz fazla.

Görüşmelerden elde ettiğimiz sonuçlara göre erkek öğrencilerin daha başarısız olduğu görülmüştür. Bu konudaki görüşler şöyledir.

EÖ7, 28 Şubat döneminden sonra İmam hatiplere başarılı erkek öğrencilerin gelmediğini, hiçbir yere kayıt olamamış puanı düşük erkek öğrencilerin geldiğini söylemiştir. Erkek öğrencilerle, sadece Kur'an'ı Kerim dersinde değil diğer derslerde de sıkıntı yaşadıklarını ifade etmektedir. Ayrıca 28 Şubat döneminden sonra erkek öğrencilerden başarılı olanların diğer liseleri tercih ettiğini, başörtüsü hassasiyetinden dolayı daha çok kız öğrencilerin İmam-Hatip'e yöneldiğini söylemiştir. "Mesela 28 Şubat döneminden önce üniversiteyi kazanabilecek iki üç tane sınıfımız olduğunu hatırlıyorum. O sınıflara girdiğimizde ister yüzünden oku ister ezber sıkıntı olmuyordu."[8] demiştir.

Yaptığımız görüşmelerde öğretmenlerden aldığımız cevapları etkileyen çok sayıda faktör bulunmaktadır. Örneğin 28 Şubat öncesi öğrenci yapısıyla sonraki dönem öğrenci yapısı farklılık arz etmektedir. İmam-Hatip ortaokullarının kapanmasıyla İmam-Hatip Lisesine giden öğrencilerin büyük çoğunluğu Kur'an okumayı bilmeyen öğrencilerden oluşmaktadır. Bu durum ezber görevlerini olumsuz yansımaktadır. Ayrıca erkek ve kız öğrenciye göre de öğrencilerin başarısı değişmektedir.

3) Öğrencilerin, Okulun Zorluğuyla İlgili Önyargıya Sahip Olmaları

Çeşitli nedenlerden dolayı öğrenciler arasında genelde Meslek Dersleri özelde ise Kur'an-ı Kerim ezberinin zor olduğuna dair bir kanaatin yaygın olduğu görülmektedir. Bu konudaki öğretmen görüşleri şöyledir.

KÖ11; *"Öğrenciler İmam-Hatip Lisesi'ne gelirken Arapça ve Kur'an-ı Kerim ile ilgili bir ön yargıyla geliyorlar. Nasıl yapacağım diye bir ön yargıyla geliyorlar. Ön yargı derse karşı aralarına bir duvar örmelerine sebep oluyor."* ifadesi normal ortaokuldan gelen öğrencilerin Arapçasından Kur'an okuyamamasının onları

[8]Bu görüşmeyi yaptığımızda İmam-Hatip ortaokullarından mezun olanlar Lise 1.sınıfa yeni kayıt olmuşlardı.

olumsuz etkilediğini göstermektedir. Bu ifadeler, öğrencilerin ezber yapmak istemeyişlerinin temelinde hazırbulunuşluk düzeylerinin yeterli olmadığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Öğrencilerin okulun zorluğuyla ilgili önyargıya sahip olmalarında farklı bir ortaokuldan İmam-Hatip Lisesine gelmeleri etkili olmuş görünmektedir. Bazı aileler öğrencisini İmam-Hatipte kalmaya ikna etmeye çalışmakta fakat çoğunlukla başarılı olamamaktadırlar. Gözlemlerimize göre, görev yaptığımız İmam-Hatip Lisesinden diğer okullara nakil giden öğrencilere neden gitmek istediklerini sorduğumuzda genelde Meslek Derslerini özelde ise ezberlerin zorluğunu öne sürmüşlerdir.

4) Öğrencilerin Üniversiteye Hazırlık Sürecinde Oluşu

Yaptığımız görüşmelerde son sınıflarla ilgili görüş bildiren öğretmenlerin çoğu, öğrencilerin son sınıfa geldiklerinde genellikle üniversite sınavına hazırlandığını ve diğer derslerde olduğu gibi Kur'an'ı Kerim dersinde de beklenen başarıyı göstermediğini söylemiştir. KÖ8 Kur'an-ı Kerim dersine önceki yıllarda yoğunlaşılması gerektiğini söylemiştir.

EÖ2, "Müfredat bizden, önceki yılların ezberini almamızı istiyor. Biz öğrenciden mevcut ezberleri alamadığımız gibi bir önceki yılın ezberini de tekrarlamaya vakit bulamıyoruz. Öğrenciler son sınıfa geldiklerinde üniversite sınavına çalışıyorlar. Son sınıf tamamen üniversiteye hazırlıkla geçiyor. Biz son sınıfın ezberlerini aldığımız zaman mutlu oluyoruz. On ikinci sınıflarda okullarda birinci hedef öğrencileri üniversite hazırlamak ve onların üniversite sınavını kazanmalarını sağlamaktır. Okulların kendi başarılarını üniversiteye yerleştirdikleri öğrencilerle ifade etmeleri bir meslek lisesinden beklenen faydayı ikinci üçüncü sıraya atıyor dolayısıyla böyle bir gerçeklik var."

EÖ2, öğrencilerin son sınıfa geldiğinde üniversite sınavına hazırlandığını öne sürerek Kur'an ezberi yapmak istemediklerini ve velilerin de öğrencilerin bu tutumunu desteklediklerini ve *"Hocam son sınıfa gelmiş zorlamayın!... Çocuk üniversiteyi kazansın talepleri oluyor."* demiştir.

Yukarıda görüldüğü üzere son sınıf öğrencileri zamanlarının çoğunu üniversite sınavına hazırlanarak geçirmektedir. EÖ2'nin açıklamasına göre müfredatta yapılması gereken tekrarlar yapılmadığı gibi mevcut yılın ezberleri de zor alınmaktadır. Özellikle okulların başarılı oluşlarında üniversiteye öğrenci yerleştirmenin bir ölçü kabul edilmesi okul idarelerini de Kur'an-ı Kerim dersi konusunda duyarsızlığa itmektedir. Aynı hususa EÖ6 da değinirken, KÖ8 "*Son sınıf öğrencisinin gündeminde hiçbir şey olmuyor sadece üniversite sınavı var."* demiştir. EÖ10 de, "*Yarı yarıya, üniversite sınavı öğrenci için en büyük hedef haline gelmiş ezber yapma sona kalıyor."* diyerek görüşünü dile getirmiştir.

5) Ailelerin Beklentileri

Öğrencilerin Kur'an-ı Kerim dersinde başarılı olması öğrenci eğilimlerine ve öğrencinin kız ya da erkek olmasına göre de değişmektedir. EÖ2'nin görüşüne göre velinin beklentisi öğrencinin imam olması ya da din görevlisi olması yönündeyse beklenti farklı, üniversite okuması isteniyorsa beklenti daha farklıdır. Veli öğrencisini İmam-Hatibe din görevlisi olması için gönderiyor ve onu bu yönde yönlendirebiliyorsa öğrenci Kur'an'ı okumada ve ezberlemede daha başarılıdır. Şayet veli, öğrencisinin üniversite kazanmasını istiyorsa Kur'an-ı Kerim konusunda fazla beklentisi bulunmamaktadır. Veli öğrencinin manevi değerleri öğrenmesini yeterli bulmaktadır.

6) Çevrenin Öğrenci Üzerindeki Olumsuz Etkisi

Son yıllarda internetin gittikçe yaygınlaşarak evlere girmesiyle aileler ve öğrenciler üzerinde olumsuz etkilerinin görüldüğü anlaşılmaktadır. EÖ7 bir veli toplantısında velilere; *"Çocuklarla konuştuğum zaman çocuklar diyor ki, biz sabaha kadar bilgisayar oynuyoruz, uyumuyoruz."* diyorlar. *"Sabaha kadar çoğu uyumuyor. Veli olarak bu sizin için bir sıkıntı değil mi? Buna bir çözüm bulalım. İnanıyorum ki bu olayı bitirdiğimizde, yani çocukları gece uyuttuğumuzda bu meselenin en azından yarısı çözülecek."* dedim. *"Oradan bir veli kalktı"* ve *hocam!'o bizim emniyet sübabımız'* dedi. EÖ7, "*Nasıl emniyet sübabı?"* diyerek sorduğunda, velinin, *"Eğer dedi. Biz o bilgisayarı alıp sabaha kadar oynamasına izin vermezsek çocuk bu sefer eve gelmiyor sokakta kalıyor."* dediğini aktarmıştır.

EÖ4 de, öğrencilerin dikkatini dağıtan çok şey olduğunu bu nedenle ezber yapmaya odaklanamadığını söylemiştir.

Öğretmenlerin ifadesine göre internet ve bilgisayarın öğrenciler üzerinde çok olumsuz etkileri bulunmaktadır. Bununla birlikte internet ve bilgisayar hususunda okulun da ailenin de çaresiz kaldığı anlaşılmaktadır. Ders çalışmanın ötesinde internet bir güvenlik sorunu haline gelmiştir. Yeri gelmişken ifade edelim ki bu görüşmeleri yaptığımızda öğrenciler arasında akıllı telefonlar şimdiki kadar yaygınlaşmamıştı. Günümüzde artık akıllı telefonu olmayan öğrenci istisna teşkil etmektedir.

C. Öğretmenlerin Anlam İçeriği Üzerinde Çalışmaktan Ziyade Ezber Yaptırmaya Çalışmaları

Öğretmenler ezberlenecek bölümlerin anlamını öğretecek zamanlarının olmadığını bu nedenle sadece metinleri ezberletmeye çalıştıklarını belirtmişlerdir. Fakat Kur'an-ı Kerim ezberinin anlam çalışmalarından uzaklaşması, ezber sürecinde de bazı sıkıntılara yol açtığı görülmektedir.

1) Anlam/Meal Çalışmalarının Yeterince Yapılmaması

Öğretim Programının kazanımlar kısmında ezberlenen bölümlerin anlamıyla ilgili olarak, öğrencilerin ezberlenecek ayet ve sureleri ana hatları ile tanıması, bu bölümlerden insana, hayata ve evrene bakışla ilgili ilkeler çıkarması istenmektedir.[9] Bu amaca yönelik olarak öğretmenlere, *"Ezberlettiğiniz sûre ve ayetlerin anlamını öğrencilere öğretiyor musunuz?"* sorusuna yönelik öğretmen görüşleri şöyledir:

KÖ1 *"Ben de anlamla yaşamayı seviyorum. Özellikle namaz sûrelerinin anlamı üzerinde durdum. Beş vakit namazda, öğrencilerimizin %70'i ezber yaptığı için özellikle onların anlamı üzerinde duruyorum. Mana üzerinde özellikle namaz sûreleri üzerinde duruyorum. Onun dışındakilerde pek duramıyorum."*

[9]DÖGM, **a.g.e**. 29.10.2019.

EÖ4, namaz sûrelerinin anlamını aldığını ama Yasin gibi büyük sûrelerin anlamını sınıfta öğrencilere okuttuğunu, ancak anlamını dinleyecek kadar zaman olmadığını söylemiştir.

Öğretmenlerden KÖ8 öğrencilere meal ezberletmediğini ama öğrencilere Kur'an-ı Kerim'in bazı sûrelerinin tefsirini performans ödevi olarak verdiğini söylemiştir. EÖ3 ise sorumuza cevap olarak; *"Bunu tam anlamıyla öğrettiğimizi söyleyemeyiz. Zaman zaman mealen okuyoruz öğrenciye. Bunun anlamını tercüme et desem tercüme edemez. Belki malumat olarak kafasında kalmış olabilir."* demiştir.

Meal ile ilgili soruya EÖ7, *"Yüzüne okuttuğum veya ezberlettiğim bütün sûre ve ayetleri, aşrı şerifleri önce kendim okurum. Sonra manasını veririm. Sonra öğrencilere öğretmeye çalışırım."* cevabını vermiş ve derste güncel sorunlarla bağ kurmanın öğrencilerin ilgisini çektiğini söylemiştir.

Öğretmenlerden KÖ8 Kur'an-ı Kerim'de 1800 kök kelime[10] olduğunu, bazı kuruluşlardan destek alarak bu kelimelerin ezberlenebileceğini ve bu yöntemle hem Kur'an-ı Kerim'in ezberlenmesinin hem de manasını öğrenmenin kolaylaşacağını söylemiştir. Çünkü "*Anlamını bildiğin bir şeyi çok daha kolay aklında tutarsın."* diyerek anlamı öğrenmenin ezberi de kolaylaştıracağını ifade etmiştir. Aynı öğretmen, *"Ders esnasında bunu yapıyoruz önce biz okuduktan sonra öğrenciye mealini okutuyoruz. Hangi olayla ilgili ise herhangi kıssa ile ilgili ise ondan bahsediyoruz."* demiştir. KÖ11 9. sınıfta ezberlerin namaz sûrelerinden oluştuğunu ve ezberleri anlamlarıyla birlikte aldığını söylemektedir. Diğer sınıflarda ise sûre hakkında genel bilgi verdiğini ve yeri geldiğinde de ayet ayet açıkladığını söylerken, *"Anlamlarını ayet ayet bilmeseler de genel olarak vermeye çalışıyorum."* demektedir.

KÖ11 ayrıca, "*Konularına göre Kur'an tefsiri çok faydalı oluyor. En azından bir konuda Kur'an'ın bakış açısını öğrenmiş oluyoruz. Bunu Hitabet dersinde vaaz*

[10] Kur'an'daki kök kelime sayıları çeşitli araştırmacılara göre 1500 ile 2000 kelime arasında değişmektedir.

verirken özellikle kadınları ilgilendiren konuları seçip vermeye çalışıyorum. Tefsir dersinde sûre tanıma ödevi veriyorum. Bu sûre nedir? Sûreyle ilgili bilgiler neler var? Sûreyle ilgili aklında ne kaldı? Soruyorum, anlattırıyorum sınıfa, beş dakika süre veriyorum. Bu sürede sûreyle ilgili öğrendiklerini anlatmasını istiyorum. Aklında ne kaldı? Yirmi-otuz sene sonra o sûreyle ilgili bildiklerini süzüyor. Atasözü gibi bir cümle toparlıyor. Mezun olan öğrencilerden yıllar sonra olumlu dönüşler alıyorum. 'Hocam o çok iyi ödevdi hala unutmadım' diyen öğrencilerle de karşılaşıyorum. diyerek tecrübesini paylaşmıştır.

Görüşmelerden çıkan sonuca göre öğretmenler olabildiğince ezberlenen bölümlerin anlamını okutmaktadırlar. Ama bunu daha çok namaz surelerinde yaptıklarını görüyoruz. Yasin gibi uzun surelerde ise anlamını okuyup geçtiklerini, zaman yetersizliğinden dolayı üzerinde fazla duramadıklarını söylemişlerdir.

2) Ezberlerin İçeriğine Yönelik Öğretmen Görüşleri

Bir sureyi baştan sona ezberletmek yerine Kur'an-ı Kerim'in farklı yerlerinden seçilecek ayetlerin ezberlenmesini nasıl karşıladıklarını sorduğumuzda öğretmenlerin verdiği cevaplar şöyledir.

EÖ2, *"Şimdi ezberi konuşuyoruz ezberlerin anlamlarını ezberletmiyoruz. Her şeyden önce içeriğin değişik olması bize bir fayda sağlamıyor. Sonuçta ezber yapıyoruz, Kur'an'ın metnini ezberliyoruz. Anlamını bilmediğin a ezberi b ezberi neyi değiştirir? İçeriğini ezberletmediğimiz için, içeriğine yoğunlaşmadığımız için bunun bir farkı yok. Bu tefsir dersinde yapılacak bir çalışma."* diyerek görüşünü açıklamıştır.

Görüldüğü üzere öğretmen, esas meselenin ezber olduğunu, içeriği öğretmek gibi bir çalışmalarının olmadığını, dolayısıyla farklı yerlerden ezber yaptırmanın fayda sağlamadığını söylemiştir. İçerikle ilgili eğitimin ise tefsir dersinde verilmesi gerektiğini söylemiştir.

EÖ3 ise aynı soruya, *"Ezberlerin farklı olmasının öğrencinin başarısını artıracağını düşünmüyorum, ezberlenecek sûre hangisi olursa olsun sonuç değişmez.*

Ama dersen ki mana bakımından, güncellik bakımından diye düşünecek olursak farklı sûreler yer alabilir." diyerek anlam merkezli ezbere[11] olumlu bakmıştır.

Soruyu biraz değiştirerek EÖ4'e, *"Şöyle bir yöntem denesek, Yasin sûresi altı sayfa, mesela Kur'anı Kerim'in değişik yerlerinden içeriğini de bilmek şartıyla öğrencilere ayet ayet ezberletsek? Öğrencilerin gözünde büyümemiş olur.* diye sorduğumuzda; EÖ4 *"Bilmiyorum da bir bütün olarak ezberlememiş olurlar. Daha çabuk unuturlar, Yasin'i hayat boyu hiç okumayacaklar, hiç bilmeyecekler. Bir şeyi düşünüyorsunuz hani daha verimli olur hayatında kullanır diye."* demiştir. Bu ifade Yasin sûresini bir bütün olarak ezberletme isteğini göstermektedir.

EÖ6, içerik olarak herhangi bir görüşünün olmadığını söylerken. EÖ7 ise, mevcut içerikte bir sıkıntı görmediğini söylemiştir.

KÖ8 de, sorumuza, kültürümüzde Yasin sûresini okuma geleneği olduğunu, öğrenciler Elifba'yı bitirince Bakara sûresinden başlatmayıp aşina olsunlar diye Yasin sûresini okuttuğunu, bunun ileriki zamanlarda sûreyi ezberlerken kolaylık sağladığını, böylece öğrencilerin daha başarılı olduklarını söylemiştir.

EÖ10 ise, günlük hayatta kullanacağımız anlamları içeren ayetlerin (ahlâk, iman gibi) seçilmesine olumlu bakmıştır.

KÖ11, anlam içerikli kısa ayet ezberletmediğini ama Kur'an-ı Kerim'in muhtevasıyla ilgili çalışmalar yaptığını ve bunu girdiği Meslek derslerinin çoğunda uyguladığını dile getirmiştir.

Öğretmenlerin çoğunluğu konulara göre parça parça ayetlerin ezberlenmesi önerisini olumlu karşılamıyor, çok okunan sürelerin bütün olarak ezberlenmesine devam edilmesinden yanalar.

3) Öğretmenlerin Hadis Ezberleri Hakkındaki Görüşleri

[11]Muhammet Karaosman, "İlahî Kelamın Muhafazasına Farklı Bir Yaklaşım Konu ve Anlam Merkezli Hafızlık Önerisi," **Artvin Çoruh Üniversitesi İlahiyat Araştırmaları Dergisi,** y: 2017, C.1, sy:1, s. 39-48.

Öğretmenlere Kur'an ezberlerinin içeriği hakkındaki görüşlerini sorduğumuzda bazı öğretmenler hadis ezberleri hakkındaki görüşlerini de söylemişlerdir. Kur'an içeriği ile hadis içeriği hakkındaki öğretmen görüşlerini karşılaştırma bakımından konuyu değerlendirmeyi uygun gördük. Hadisle ilgili öğretmen görüşleri şöyledir.

Hadisle ilgili yapılan açıklamalar daha çok ezberlenecek hadislerin belirlenme yöntemiyle ilgilidir. EÖ2, güncel meseleleri doğrudan ilgilendiren, kolay ezberlenebilir kısa hadisleri seçtiklerini, senet ezberletmediklerini söylemiştir. EÖ3 de hadis kitabında yer alan güncel konularla ilgili olan hadislerin seçildiğini söylemiştir. EÖ4, öğrencinin hem kendi hayatında hem de sosyal hayatta kullanabileceği faydalı olacak hadislerden seçip o şekilde ezberletmeye çalışıyorum diyerek görüşünü açıklamıştır. EÖ6, ezberletilecek hadislerle ilgili olarak insani özellikleri geliştirmeye yönelik insanda, Müslümanda bulunması gereken özellikleri ihtiva eden hadislerin seçildiğini söylemiştir. KÖ8 de ezberlemesi kolay beş altı kelimelik hadisler ezberlettiğini, uzun hadislerin ise sadece anlamlarını ezberlettiğini söylemiştir. KÖ9 da konuyu *"Öğrencilerin ve hepimizin sosyal anlamda ihtiyacı olan hadisler. Bizleri iyiye güzele yönlendirici hadisler. Çünkü hepimizin hayatından bir parça olan hadisler. Mana olarak konuştuğumuzda öğrenciler de derse katılabiliyorlar. Değişik konularla ilgili hadislerden bahsettiğimizde sohbet havasında yapınca akıllarında kalıyor. Not için Arapçalarını ezberliyorlar ama unutuyorlar. Mana olarak kısa ve özlü hadislerin akıllarında kaldığını düşünüyorum. Sınıflara geçtiğimizde önceki yıllarda yapılan hadislerden bahsettiğimizde manasını hatırlıyorlar."* sözleriyle değerlendirmiştir.

Görüldüğü üzere ezberlenecek hadislerin seçilmesinde Kur'an ezberinde gösterilmeyen bir duyarlılık dikkat çekmektedir. Bu duyarlılık seçilen hadislerin güncel meseleleri doğrudan ilgilendiren hadisler oluşudur. Öğretmenlere aynı duyarlılıkla ilgili soruyu Kur'an hakkında sorduğumuzda olumlu yaklaşmamışlardır. Bu üzerinde durulması gereken bir durumdur.

D. Öğretmenlerin Ezbere Yönelik Çeşitli Görüşleri

E. Müfredatta Yer Alan Ezberlerin Miktarına Yönelik Öğretmen Görüşleri

Öğretmenlere yönelttiğimiz sorulardan biri de ezberlerin miktarıyla ilgilidir. Bu soruya verilen cevaplar şöyledir.

Öğretmenlerden EÖ2 *"Bu ezberler, öğrencilerin imamlık ve hatiplik yapacakları varsayımı üzerine seçilen ezberler. Ama yeterli olduğunu düşünmüyoruz."* diyerek az bulduğunu söylemiştir. EÖ3, *"...biz ezberi ne kadar azaltırsak öğrencide tembellik o kadar artıyor. Şimdi son sınıfta üç tane ezber var onu bile veremiyorlar maalesef!"*[12] diyerek ezber miktarını azaltmanın öğrenciye olumlu yansımadığını ifade etmiştir.

EÖ4 de, ezber miktarlarının normal olduğunu ama biraz azaltılabileceğini söylemiştir. Aynı öğretmen, Öğrencilerin uzun ezberleri yapmakta zorlandığını ve bölerek ezberlemeyi sevdiklerini söylemiştir. Bu nedenle Yasin suresinin bir dönem yerine bir yılda ezberlenmesinin daha uygun olacağını ifade etmiştir.[13]

Öğrencilerin bölerek ezberleme isteğinin Kur'an'ın azar azar nazil olma gerçekliğine, eğitim psikolojisine ve eğitimde tedricilik ilkesine uygun düşmektedir.

Müfredattaki ezberlerin miktar ve içeriğiyle ilgili soruya KÖ5, sınıftan sınıfa değişmekle birlikte azaltılabileceğini söylemiştir. Aynı öğretmen, *"Sürekli ezber alıyoruz çocuktan. Ezberi de zaten istediğimiz kalitede yapamıyor. Kesinlikle az bulmuyorum çok bile olabilir. Ezberin çok olması önemli değil önemli olan ezberlediği yerin güzel olması bana göre."* diyerek sağlam ama az ezber yaptırmanın daha önemli olduğunu ifade etmiştir.

KÖ5'e, *"Yasin sûresini ezberlemesini ben şey görmüyorum ezberlesin. Yasin sûresini çok kolay ezberliyorlar sebebi de aşina olmaları, mevlitlerde, cuma*

[12]https://dogm.meb.gov.tr/www/kararlar/icerik/14. 12. Sınıf ezber alanında yer alan ezberler; Saf Suresi, Cuma Suresi 9-11. ayetler, Lokman Suresi 13-19, ayetler, Mü'minûn Suresi 1-11.ayetler Fetih Suresi 27-29. ayetler. Kur'an-ı Kerim'de bir sayfa 15 satırdan oluşmaktadır. 12. Sınıfta yer alan ezberler 63 satırdan oluşmaktadır. Bu da 4 sayfadan biraz fazladır. Not: Ezber miktarının 2019-2020 eğitim öğretim yılında artırıldığı görülmektedir.

[13]Yıllık planda Yasin suresinin şubat ayının ikinci haftasına kadar ezberlenmesi öngörülmektedir.

akşamları anne babası okuyor. Yasin sûresinin ezberden kaldırılmasını istemem." diyerek Yasin sûresinin Müslüman milletimiz nezdindeki yerine işaret etmiştir.

EÖ6'ya da aynı soruları sorunca, miktar olarak isabetli bulduğunu, EÖ7 ise, miktar olarak artırılmasını arzu ettiğini söylemiştir. Gerçeklikte ise ezberlerin artırılması yerine sağlam yapmanın ve öğrenciyi dört yıl boyunca yaptığı ezberleri unutmayacak şekilde mezun etmenin daha doğru olduğunu söylemiştir.

KÖ9 da soruya, *"Hakkıyla yapabilirsek yeterli"* demiştir. KÖ11 hafız bir öğretmendir ve kendi öğrencilik dönemindeki ezberlere göre bugünkü ezberlerin az olduğunu söylemiştir.

Öğretmenlerin bir kısmı kalıcı ve kaliteli ezber alamamaktan şikâyetçiler. Bu nedenle mevcut ezberlerin azaltılmasından yanalar. Diğer taraftan da bazı öğretmenler kendi öğrenciliklerinde yaptıkları ezberle kıyaslayarak günümüzdeki ezberlerin az olduğunu düşünmektedirler. Ezberlerin yeterli olduğunu düşünen öğretmenler ise mevcut ezberleri yeterli kalitede alamama kaygısı taşımaktadırlar. Ezberlerin çoğaltılmasını isteyen öğretmenler ise temennilerini dile getirmektedirler.

1) Ders Saatinin Verimli Kullanılamaması

Bayraktutan (2017) makalesinde, İmam-Hatip Liselerindeki ders saatiyle ilgili olarak, öğretmenin bir öğrenciye ayırdığı zamanın çok az olduğunu, dolayısıyla ayrılan zamanın Kur'an öğretimi için yeterli olmadığını ifade etmiştir.[14]

Biz de öğretmenlere ders saatinin miktarıyla ilgili görüşlerini sorduğumuzda verilen cevaplar şöyledir.

EÖ3 ders saatinin az olmasının etkili olduğunu ifade ederken diğer derslerin çok olmasının da Kur'an-ı Kerim dersini olumsuz etkilediğini söylemiştir. EÖ4 ise, müfredatta yer alan ezberlere göre mevcut ders saatinin yetmediğini söylemiştir. EÖ7 de, ders saatinin az olduğunu söylemiştir. KÖ8 mevcut ezberlerin de ders saatinin de az olduğunu ikisinin de artırılması gerektiğini söylemesi idealindeki düşünceyi

[14]Bayraktutan, a.g.m. *s.*145-171.

yansıtmaktadır. KÖ11 ise, ders saatine farklı bir açıdan bakarak, *"Yeterli aslında, yetmiyor diyorlar. Ama günü gününe haftalık olarak öğrenciler üzerlerine düşen sorumlulukları yapsalar yeterli."* demektedir. Yani öğrenciler ezberlerini zamanında okumadığı için ders saatlerinin verimli geçmediğini söylemektedir. EÖ7 de, *"Çalışıp gelen yok ... iki kişiye üç kişiye okutuyorum. Hatta birine üçer dörder defa okutuyorum ki pekişsin diye, vakit öne geçsin diye yoksa ders bitmiyor. Orada öyle bir sıkıntı var maalesef, kişiden kişiye göre de değişiyor, sınıftan sınıfa göre de değişiyor.*" demiştir. Bu öğretmen erkek öğrencilerin ders çalışmamasından dolayı dersi tamamlamakta zorluk çektiğini söylemektedir. Dolayısıyla ders saatinin yeterli olup olmaması öğrencinin Kur'an'ı Kerim dersine gösterdiği ilgiyle orantılıdır.

2) Sınıfların Kalabalık Olması

Kur'an-ı Kerim öğretiminin yapısı gereği, dersi tamamen toplu halde işlemek mümkün değildir. Öğretmen bazı durumlarda öğrencilere birebir zaman ayırmak zorundadır. Sınıf mevcudunun kalabalık olması öğretmenin öğrenci başına ayırdığı zamanın azalmasına sebep olduğundan arzu edilen başarıya ulaşmak mümkün olmamaktadır.

'Kur'an Eğitimcisinin Mesleki Yeterliği' başlığı altında işlediğimiz üzere Ebu'd-Derda (ra), Şam Camii'nde sabah namazından sonra öğrencileri onar kişilik gruplara ayırarak başlarına bir belletmen (arif) koyarak her gün 1600'den fazla öğrenciye Kur'an öğretmiştir. Kendisi de onları bizzat takip etmiş ve gerektiğinde öğrencileri dinleyerek hatalarını düzeltmiştir.

KÖ8, daha önce çalıştığı bir okulda yukarıdakine benzer bir uygulamaya şahit olduğunu, okul müdürünün uygulama sınıfları yaptığını, 15 öğrenciye bir öğretici düşecek şekilde program uyguladığını söylemiştir. Böylece, *"Özellikle Kur'an'ı Kerim'i zayıf olan öğrencileri ayırdı. İmama verdi. İyi olanları da sınıfta biz idare ettik. İmam bunlarla birebir ilgilendi. Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 15'i geçmedi. Her ders mutlaka yüzünden okuttuk. Her ders mutlaka öğrencilerle birebir tecvit çalıştık ve çok faydalı, verimli oldu. O zaman fark ettim ki Kur'an dersinde öğretmen aşırı yoruluyor. Yazılısı yok rahat diyorlar ama değil. En yorucu ders*

Kur'an dersidir. İlk dönemlerde üniversiteye hazırlığın yoğunlaşmadığı 9. ve 10. sınıflarda uygulama sınıfı olabilir. Kur'an-ı Kerim ile ilgili bütün mesele halledilebilir. Son sınıflarda yüzünden ve ezberde çok daha başarılı olunur. Kendini üniversiteye hazırlarken çok daha iyi adapte olabilir." diyerek tecrübesini paylaşmıştır.

Sınıfların kalabalık olması ve ders saatlerinin yetersiz olması sorununa, son yıllarda gittikçe yaygınlaşan 'koro' yöntemiyle çözüm bulunmaya çalışıldığı görülmektedir.

3) Ezberlerin Planlanan Zamanda Okunmaması

Görüşmelerimizde öğretmenlerin zümre olarak ortak hareket edip etmediklerini de tespit etmeye çalıştık. EÖ4, *"Bazı hocalarımız müfredata göre hareket etmiyorlar. Öğrenciyi rahat bırakıyorlar Yasin'i almaları gerekiyor. Yasin'in üç sayfasını alıyor, diğerleri kalıyor."* diyerek zümrenin müfredata uymadığını ortaya koymaktadır. EÖ6 da bazı öğretmenlerin ezber dinlemeyi dönem sonuna bıraktığını söyleyerek bir taraftan müfredata uymadıklarını diğer taraftan da zümrenin ortak hareket etmediğini vurgulamış olmaktadır. EÖ7 de, ezberleri zamanında almak için öğrencileri teşvik ettiğini, fakat geç okuyan öğrencileri dinlediğini ve geç okudukları için de puan kırmadığını söylemiştir. KÖ9 ise, Öğrencilerin zamanında dinlenmesi hususunda öğretmenler arasında birlik sağlanamadığını, fakat kendisinin geç okuyan öğrencilerin puanını kırdığını söylemiştir.

KÖ11 de öğrencilerin ezberleri zamanında ya da geç okuması hususunda önceki yıllarda farklı deneyimleri olduğunu fakat olumlu sonuç alamadığını söylemiştir. Bu sene ise farklı bir yöntem ilan ederek, *"Üç dört notu son hafta vermek yerine şimdi her aya bir not vermeye çalışıyorum. Çocuk da en azından E-Okulda notunu görsün. Ona göre kendi tedbirini alsın. Dönem başında notunu şu tarihte gireceğim diye söylüyorum. Şu tarihte ilk notunuzu, şu tarihte ikinci notunuzu gireceğim diyorum. Bu tarihe kadar verin. Ama veremediniz daha sonra da verirseniz notunuza eklerim diyorum. Tamam diyorlar ama sonradan gelip de veren öğrenci olmuyor. Boşuna bekletmiş oluyorum haziran sonuna kadar. Öğrenciler*

notları ne zaman giriyorsunuz diye gelip soruyorlar. Bu yöntemin daha etkili olduğunu gördüm. Not kırmaktan daha motive edici oluyor." diyerek uygulaması hakkında bilgi vermiştir.

Görüşmelerden çıkan sonuçlara göre, öğrencilerin büyük bir kısmı ezberleri yıllık plana göre okumayıp dönem sonuna bırakmaktadır. Bu durumun hem sebepleri hem de sonuçları bulunmaktadır. Sebeplerine bakacak olursak, en başta öğrencilerin Kur'an-ı Kerim'e karşı ilgilerinin uyandırılamamış olmaları gelmektedir. Diğer bir neden de öğretmenlerin ezberleri yıllık plana göre zamanında almamalarıdır. Bu durum öğretmenlerin müfredatta öngörülen planlara uymadığını göstermektedir.

Sonuçlarına gelince, dönem sonuna ertelenen ezberler sadece öğretmenin huzurunda okunacak kadar ezberlenmektedir. Geçerli not aldıktan sonra ezberler unutulmaya terkedilmektedir. Öğretmenlerin ezberleri yıllık plana göre zamanında almamaları kalıcı öğrenmeyi de engellemektedir.

Ezberlerin zamanında okunmaması hedeflenen kazanımlara ulaşılamadığını göstermektedir. Konuyla ilgili öğretmen görüşleri şöyledir. EÖ3 *"Nota dayalı bir ezberleme, bilinçli bir ezberleme değil."* demektedir. EÖ4 ise, *"Özellikle not almak isteyen öğrenciler o ezberi yapıyorlar. Ama sadece sınıf geçmek için ezber yapacak olan öğrenci yine yapmıyor sonuna kadar bekliyor."* demektedir. KÖ5 de benzer bir ifadeyle, *"Öğrenciler ezberleri not için yapıyor. Geçecek kadar veya yüksek not alacak kadar okuduktan sonra kalıcı bir şey yok."* derken, EÖ6 da "*Ezberleri yaz tatiline girerken alıyorum."* diyerek bireysel olarak çözüm üretmeye çalıştığını fakat dolaylı yoldan zümre birliğinin olmadığını da göstermiş olmaktadır.

4) Ezberde Yöntem Sorunu

Kur'an ve hadislerde olduğu gibi Kur'an'ı Kerim öğretim programında da yapılan ezberlerin kalıcı olması istenmektedir. Ezberin kalıcı olması biraz da bilimsel yöntemlerin uygulanmasına bağlıdır.

Öğretmenlere, "*Öğrencilerinize ezber yaptırmadan önce daha kolay ezberlemeleri için önerdiğiniz yöntemler var mı?* sorusunu yöneltince aldığımız

cevaplar şöyledir: KÖ1 *"Birincisi ben talim yapıyorum. Sureyi ezberlemeden önce doğru ezber yapmaları için ağzıma bakın dudaklarıma bakın* (diyorum). *Nerede ne yapılacaksa öncelikle onu beraber yapıyoruz. Bayağı bir tekrar yaptıktan sonra onlara ödev olarak veriyorum. Hiçbir zaman şunu ezberle gel dememişimdir. Önce ben okurum ondan sonra."* (Ezberlemelerini isterim.)

EÖ2, *"Ben sondan başa doğru ezber tekniğini uyguluyorum*. (Öneriyorum) *Son ayeti on kere okuyoruz yüzüne. Bir üstteki ayete çıkıyorum onu da 10 kere okuyorum onunla birlikte alttakini de 10 kere okuyorum. Her yukarı çıkışta alttakileri 20, 30, 40, 50 kere okumuş oluyor. En tepeye çıktığında da sayfanın tümünü defalarca okumuş oluyoruz. Böylece hem ezber çok pekişiyor hem de ezberlemeye en yakın noktaya gelmiş oluyorsun. Bir iki gün daha aynı şekilde devam ederse ezberleme gerçekleşmiş oluyor."* şeklinde önerdiği yöntemi açıklamıştır.

EÖ3, "*Ben birkaç kere düzgün mahreçli bir şekilde okuyorum. Sonra iyi bilen öğrencilerime okutuyorum. Ezberlerken yanlış ezberlemesin diye. Sonra bir süre veriyorum. O süre bitince ezberi alıyorum onlardan."* demiştir.

EÖ4 aynı soruya, "*Sabah namazından sonra okumalarını, ... Dinlenmiş kafayla (ezber) yapmalarını, ...teknolojiden faydalanmalarını istiyorum."* cevabını vermiştir.

KÖ5 "*En çok tavsiye ettiğim şey dinlemeleri, sene veya dönem başında iyi okuyucuların isimlerini veriyoruz. Bol bol dinlemeleri gerekir. En çok inandığım şey o, çok fazla dinlemek."* demiştir.

EÖ6 *"... Sadece erken saatlerde yapmalarını istiyorum. Onların daha kalıcı olduğunu düşünüyorum. Onun dışında herkes kendine göre bir yol tutturuyor. Bazısı baştan bazısı sondan ezberliyor farklı şeyler çıkabiliyor."* diyerek sınıfta herhangi bir ezber yöntemi uygulamadığını göstermiş olmaktadır.

EÖ7, öğrencilere ezberlemeye başlamadan önce yanlışsız okuyabilecek kadar yüzüne okumalarını tavsiye ettiğini, bir iki ayetlik parçalar halinde kısa kısa ezberlettiğini söylemektedir. İlk seferde bu şekilde yapılan ezberin ham olduğunu,

fırsat buldukça teneffüslerde, arkadaş ortamlarında okumalarını tavsiye ettiğini söylemiştir. Ayrıca ezberin pekişmesi için namazlarda okumalarını ve iki üç gün tekrarlamalarını istemektedir. Aynı öğretmen sözlerine devamla, *"O yüzden gün içinde boş kaldığınız zamanlarda veya şimdi ne güzel telefonlar var müzik dinleyeceğine aç bu sureyi dinle, tekrar et, namazlarda tekrar et. Üç dört gün o şekilde devam edersen ancak bu şekilde kesinleşir."* diyerek öğrencileri yönlendirmektedir.

KÖ8, öğrencilere 'merdiven yöntemi' denilen, sayfanın sonundan başlayıp sayfanın yukarısına doğru ezberleme yöntemini ve bir de ezberlemekte zorlanan öğrenciler için metnin daha küçük parçalara bölünebileceğini tavsiye etmektedir. Ayrıca, *"Çok tekrarlamalarını öneriyorum çünkü insan zihni delik bir kova gibi. Yani sürekli su sızdırır üzerine doldurmadığı sürece o boşalır. İnsanların ezberlerini unutmalarının sebebi budur, tekrarlamamaları."* demektedir.

KÖ9 da *"zaman olduğu takdirde şöyle yapıyoruz. Mesela bir öğrenci bir ayeti dört defa okuyor yüzüne, beşincide bakmadan okuyor. Diğer öğrenci ikinci ayeti yüzüne dört kere okuyup beşincide bakmadan okuyor. Böylece diğer öğrencilerde kulak aşinalığı oluyor. Bunu ezber dinlemeden vakit kalırsa yapıyoruz."* diyerek sınıf ortamında kısa kısa okutmak şartıyla ezber yapılabildiğini göstermektedir. Bunu ise zamanın yeterli olması durumunda yapabildiğini söylemiştir.

EÖ10, *"Ezber ödevlerini eve veriyoruz."* demiştir. KÖ11 de, *"Sürekli yaptırmıyorum ama zaman zaman yaptırıyorum. Her derste her sınıfta onu yapmıyorum. Ama bazen yaptırıyorum. Bu sene 11. Sınıflar Gaşiye, Beled okuyorlar. Leyl suresini ezberlemeye çalışıyorlar. Dilleri dönmüyor. Özellikle sınıfta tekrar tekrar koro halinde okutuyorum. Ezberlemelerine çalışıyorum yardımcı olmak babından, ama yine de vermiyorlar, veremiyorlar."* demiştir.

Ezberin sağlam ve kalıcı olmamasının sebeplerinden biri de yeterince tekrar yapılmamasıdır. KÖ1 bu konuda, *"Tekrar için zaman ayırmıyorlar yani on tekrarın bile çok olduğunu düşünüyorlar. On tekrar o kadar az ki beş tekrarla hemen*

ezberleyeceklerini düşünüyorlar. Çabucak ezberlemek istiyorlar. Sanki böyle bir şey olsa da hüüp diye ezberleseler istiyorlar." demektedir.

Öğretmenlerin ders işlemede daha çok koro yöntemini uyguladıkları anlaşılmaktadır. Koro yönteminin zaman kazanmak ve öğretmenin daha fazla öğrenciye ulaşması bakımından etkili bir yöntem olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca koro yönteminin yalnız okuyacak kadar öz güveni olmayan ve arkadaşlarından çekinen öğrenciler için de faydalı olduğu tespit edilmiştir.[15]

Görüşme yaptığımız öğretmenler (EÖ2, KÖ5, KÖ8, KÖ9, KÖ11) her zaman olmasa da zaman zaman "koro" yöntemiyle ders işlediklerini ifade etmişlerdir.

Ezberin kalıcı olmaması ve kalıcı belleğe kaydedilememesinin sebeplerinden biri öğrencilerin yeterince tekrar yapmamasıdır. Öğretmenlerin yaptığı açıklamalara göre, ezberin nasıl yapılması gerektiğine dair öğrencilere bir model sunmadıkları gibi ne kadar tekrar yaptıkları takdirde ezberleyebilecekleri de söylenmemektedir.

II. ÖĞRETMENLERİN UYGULAMA VE ÖNERİLERİ

Araştırmamız süresince öğretmenlerle görüştüğümüz sorunlara ilişkin kendilerinin de bazı öneriler dile getirdiklerini gördük. Bunları ayrı bir başlık altında değerlendirmek istiyoruz.

A. Öğretmenlerin Ezberle İlgili Uygulama ve Önerileri

1) Öğretmenlerin Sınıf Ortamında Ezber Yaptırması

Kur'an eğitiminde ve ezberinde öncelikli olarak öğretmenin ilgili metni sesli olarak okuması ve öğrencilerin dinlemelerini sağlaması gerekir. Yüzüne okuma ve mehreç/tecvid kurallarını da öğrettikten sonra son olarak ezberlenecek metnin kısa bir bölümünü sınıfta öğrencilere ezberletmesi, ezberin nasıl yapılacağını göstermesi ve örnek olması bakımından önem taşımaktadır. Sınıf ortamında ezber uygulamasına yönelik öğretmenlerin verdiği cevaplar şöyledir.

[15]Bayraktutan, a.g.m. *s.* 145-171.

KÖ1, sınıf ortamında öğrencilerin kısa ezberleri yapabildiğini söyleyerek, *"Mesela … Allahümme Salli, Barik, Rabbena dualarını ezberlettim. Ezberleyemeyen çocuğu arkaya göndererek beş tekrar yap dedim. Yaptığı zaman parmağını … kaldırdı. Beş tekrar daha yap dedim. On tekrar yaptı. Hiç ezberleyemem dediği Ettehiyyatü'nün yarısını ezberledi."* demiştir.

EÖ2, *"Sınıfta ezber yapmıyoruz. …Sınıf ortamında ezber yapılmaz."* demiştir. EÖ3 de, sınıfta ezber yaptırmayı denemediğini, kendisinin birkaç kere düzgün, mahreçli bir şekilde okuduğunu söyleyerek sözlerine şöyle devam etmiştir. *"Sonra iyi bilen öğrencilerime okutuyorum. Ezberlerken yanlış ezberlemesin diye. Sonra bir süre veriyorum. O süre bitince ezberi alıyorum onlardan."* demiştir. EÖ4 de, "*Sınıf ortamında ben bir görev olarak öğrenciye hadi oturun şunu ezberleyin"* demediğini ve sınıfta ezber yaptıracak kadar zamanlarının olmadığını söylemiştir. KÖ5, kendisinin defalarca yüzüne okuduğunu sonra da öğrencilere tekrar ettirdiğini, surenin tamamını sınıfta ezberlettirmediğini söylemiştir.

EÖ6 sınıf ortamında ezber yapılamayacağını düşündüğünü ve ezber yapılacak ortamın sessiz olması gerektiğini söylemiştir. EÖ7, sorumuza karşılık "*Orada benim hedefim şudur ezber yapmaktan ziyade yanlışsız okumalarını sağlamaktır. Ezbere başlamadan önce… ezberlediğiniz sayfayı yanlışsız okumanız lazım ki ondan sonra ezbere geçip ezber daha kolay olsun. Haliyle sınıfta ezber yaptırmamış oluyorum. Bunu zaten sınıflarda yapmak mümkün değil sınıflarda yapamazsın onu."* demiştir. KÖ8, sınıfta daha çok yüzüne okumaya ağırlık verdiğini, zaman zaman koro yöntemini uygulayarak talim yaptırdığını söylemiştir. Aynı öğretmen talim okuyuşunu bitirdikten sonra sınıfta ezber yaptıracak zamanın kalmadığını söylemiştir. KÖ9 da, yüzüne okuma, talim yapma ve koroyla tekrarladıktan sonra zaman kaldığı takdirde kısa ayetler olduğunda her bir ayeti farklı öğrencilere dörder defa yüzüne okuttuğunu arkasından da ezberden okumasını istediğini söylemiştir. EÖ10 ezber ödevini eve verdiğini, KÖ11 ise her sınıfta olmamakla beraber bazı sınıflarda koro yöntemiyle tekrarlatarak ezber yaptırmaya çalıştığını söylemiştir.

Görüşmelere göre ezberler genellikle ev ödevi olarak verilmektedir. Ders derste öğrenilir prensibine göre hem öğrencilere ezber metodunu göstermek hem de

ödev sorumluluğunu azaltmak bakımından sınıf ortamında az da olsa ezber yaptırmanın yerinde olduğu kanaatindeyiz.

2) Öğretmenlerin Model Okuma Yapması

Bu çalışmada, "Kur'an Eğitimcisinin Meslekî Yeterliği" başlığıyla işlediğimiz üzere, Kur'an öğretiminde öncelikli olarak öğretmenin sesli olarak ilgili bölümü okuması esas teşkil etmektedir. Nitekim vahyin nazil olmaya başlamasıyla Kur'an önce Cebrail (as) tarafından Hz. Peygamber'e, Hz. Peygamber de çevresinde bulunan insanlara okumuştur. Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim dersinde de öğretmenlerin ilgili bölümü öğrencilere model olacak şekilde okumaları gerekmektedir.

Görüşmelere göre çoğu öğretmenin model okuma yaptığı anlaşılmaktadır. KÖ1, *"Önce ben okurum sonra da öğrencilere okuturum."* demiştir. EÖ2 ise sınıfta ders işleme yöntemini; "*Ben okuyorum ezberi beraber çalışıyoruz yani bir kere sureyi ben dört beş kez sesli bir şekilde okuyorum. Ondan sonra üzerinde tecvit ve mahreç çalışmaları yapıyorum. Tahtada tabi görseli varsa sonra çocuklara tecvit hataları yapacağım siz tespit edeceksiniz diyorum. Yine okuyorum okurken tecvit hataları yapıyorum. Muhtemel yapılacak hataları ben yapıyorum onlar tespit ediyor, artı eksi veriyorum. Mahreç hataları yapacağım diyorum. Onlar tespit ediyor. Böylece dört beş kere doğru okunuşu kulaklarına yerleştirdikten sonra temel hataları ben yaparak onların bulmasını sağlıyorum. Bu yöntemde hata yapma oranı inanılmaz derecede düşüyor Yüzde onlara, on beşlere kadar düşüyor. Çünkü çocuk iyice bir olayın içine giriyor. Dinliyor kulak aşinalığı oluşuyor ve hataların farkına vardığı için ezber yaparken hatasız ezberlemeyi mümkün mertebe sağlıyor. Ses kaydı yapıyorum, telefonlara okuyorum. Ezberi ses kaydı olarak veriyorum, ses kaydından dinleyerek ezberledikleri zaman hata oranları en aza iniyor sıfıra kadar indiği oluyor."* diyerek uygulaması hakkında bilgi vermiştir. Diğer görüşmecilerden EÖ3, "*Ben birkaç kere düzgün mahreçli bir şekilde okuyorum."* derken KÖ5, *"Sınıf ortamında ben önce sürekli yüzüne okuyorum. Sonra çocuklara tekrar ettiriyorum."* demiştir. EÖ7 ise, genelde her ezbere iki hafta ayırdığını söyleyerek *'ilk hafta önce kendim ... iki üç defa okurum*." demiştir. KÖ8 *"Ben söylerim peşimden tekrar*

ederler." diyerek koro yöntemiyle ders işlediğine işaret etmiştir. KÖ11, *"Ezber yapacaksınız şunu okuyacaksınız dediğimiz anda önce ben okuyorum."* demiştir.

3) Öğrencilerin Meşhur Hafızları Dinlemeleri

Bazı öğretmenler de öğrencilere, tanınmış Türk hafızların Kur'an okuyuşlarını dinlemelerini tavsiye etmiştir. Görüştüğümüz öğretmenlerden EÖ4 öğrencilere özellikle Türk hafızları dinlemelerini tavsiye ederek, "*Cep telefonundan İsmail Biçer'i, İshak Danış'ı, Fatih Çollak gibi, … Türk hafızları dinlemelerini tavsiye ediyorum."* demiştir. Aynı öğretmen, *"Şimdi istediğin hafızdan istediğin makamda istediğin şekilde Kur'an dinleyebiliyorsun."* diyerek teknolojinin Kur'an öğrenmedeki önemine dikkat çekmiştir. Aynı hususta KÖ9 da *"Türk hafızlardan dinleyerek çalışma yapmalarını öneriyorum.* İnternette ulaşabilecekleri çok fazla ses kaydı var. Kendilerine en yakın buldukları hocayı dinlemelerini tavsiye ediyorum."* Aynı öğretmen *"Okulda akıllı tahta olsaydı faydalı olurdu."* diyerek materyal imkânının yokluğunu ifade etmiştir.

Görüldüğü üzere öğretmenlerin büyük çoğunluğu ezberlenecek metni, öğrencilerden önce kendilerinin okuduğunu söylemişlerdir.

Öğretmenlerin öğrencilerden önce yaptığı okumaların büyük ölçüde talim amaçlı olduğu anlaşılmaktadır.

4) Öğrencilerin Güdülenmesi

Görüşmelerde bazı öğretmenler öğrencilerin güdülenmesi gerektiğini söylemiştir. Bu konuda öğretmen görüşleri şöyledir. EÖ4,*"Her şeyden önce Kur'an'ın önemini daha çok anlatmamız lazım. Kur'an'ı bilmenin, Kur'an'ı öğrenmenin, Kur'an'ı ezberlemenin bir Müslümanın hayatında ne kadar önemli olduğunu kavramaları gerekir. Bunu Müslüman bir insanın en tabii görevi olarak görmeleri gerekiyor. Yoksa bunu sadece bir ders olarak görürlerse o da zor gelir. …*

*DÖGM Kur'an-ı Kerim Öğretim Programında da mahir okuyuculardan örnek okuyuş dinlettirilmesi istenmektedir.

Yapmak zor geliyor, ezberlemek zor geliyor. O ruhu, o halet-i ruhiyeyi vermek lazım. Kur'an'ın temelini anlatmak lazım. O psikolojiyi vermek lazım. Anlamını bilmenin ne kadar kıymetli olduğunu öğretmek lazımdır."

Öğretmenlerden KÖ11'e, *"Öğrencilerin Kur'an-ı Kerim öğrenme/ezberleme isteklerinin artırılması için neler yapılabilir?"* diye sorduğumuzda, "*Çocuklar duya duya duyarsızlaşmışlar. Artık farklı bir şeyler yapmak lazım. Belki de biz bu çocukların dilini anlamıyoruz. Biz eskide kaldık bunlar farklı bir şeyler. Farklı bir dil bulmamız gerekiyor. Bunlara ulaşacak. Yani nasıl motive olur bunlar bilmiyoruz. Ama biz motive edemiyoruz. Ben motive edemiyorum. Geziye götürüyorum, faaliyetler yaptırıyorum. Ödüller veriyorum. Ama olmuyor."* demiştir.

KÖ11, Kur'an-ı Kerim dersinde esas sorunun öğrencilerin ilgilerinin çekilememesi olduğunu, dolayısıyla bu konuda çalışma yapılması gerektiğini söylemiştir.

5) Bölerek Okuma ve Kolaylaştırma

'Kur'an'ı Kerim Eğitimi'nde Tedricilik' başlığı altında değerlendirdiğimiz üzere Kur'an'ın indiriliş sürecini dikkate alarak öğrencilere alışılagelmiş metotla Kur'an öğretmek yerine, onların öğrenme, anlama, algılama, ezberleme becerisine uygun metotlar uygulanarak 'çok sayfa okutmak yerine aynı sayfayı çok defa okutmak' eğitim ilkesine daha uygundur.[16]

Öğrenciler ezberleri bölerek daha kolay yapmaktadırlar. Öğretmenlerin bir kısmı da ezberlerin bölünerek yapılmasını onaylamaktadırlar.

KÖ8, öğrencilere 'merdiven yöntemi' denilen, sayfanın sonundan başlayıp sayfanın yukarısına doğru ezberleme yöntemini ve bir de ezberlemekte zorlanan öğrenciler için metnin daha küçük parçalara bölünebileceğini tavsiye etmektedir.

6) Eski Ezberlerin Tekrar Edilmesi

[16]Ata, a.g.m. s. 174.

"Ezberlerin unutulmaması ve kalıcı olması için ne tavsiye edersiniz"? diye sorduğumuzda öğretmenler şu cevapları vermiştir.

KÖ1 "*Hz. Osman'ın (ra) bir taktiği varmış, sureleri bir veya iki haftada bir dönerek sürekli okurmuş. O taktiği söyledim birkaç öğrenciye. Onu yapanlar oluyor. Genelde hafızlık şeklinde okuyuş olur ya hani. Hangi sureleri ezberledilerse onlara ağırlık vererek haftada bir, iki haftada bir Kur'an'ı dönerek okumalarını tavsiye ediyorum."* demektedir.[17]

EÖ3, *"Bu resmi okullar ortamında çok sağlam Kur'an-ı Kerim öğrenmek mümkün değil. Öğrencilerin Kur'an kurslarına gitmesi lazım. Yaz tatillerinin Kur'an kurslarında değerlendirilmesi lazım. Yaz tatillerinde okuyacağı ezberleri önceden ezberleyecek. Okula geldiği zaman rahat edecek. Okul ortamında bir sürü dersin içinde ezberlemek mümkün değil, bazı çok zeki idealist öğrenciler yapabiliyor, ama çoğunluk yapamıyor maalesef takviye lazım."* diyerek konuya farklı bir açıdan yaklaşmıştır.

EÖ3 ve EÖ6 İmam-Hatip şartlarında yeterli Kur'an eğitimi verilemediğini, Kur'an Kurslarından destek alınması gerektiğini böylece Kur'an-ı Kerim dersinin sorun olmaktan çıkacağını söylemiştir.

EÖ4 de, "*Eğer çocuk hayatında okumuyorsa, … rutin aralıklarla onu tekrar etmiyorsa kesinlikle unutuyor. Yani tekrarla doğru orantılıdır. Namaz kılıyorsa, namazlarda namaz surelerini okuyorsa unutmuyor.*" demiştir. Öğretmen, ezberin kalıcı olmasının öğrencinin düzenli aralıklarla tekrarlamasına ve namazlarda okumasına bağlı olduğunu söylemiştir.

EÖ4, öğrencilerin yaptıkları ezberleri düzenli bir şekilde tekrarlamalarını ve namaz kılmak suretiyle de tekrarladıkları için unutmayacaklarını söylemiştir.

[17]Bu çalışmanın "Ezberleri Düzenli Bir Şekilde Tekrarlamak" başlığında ilgili rivayetleri almıştık.

KÖ8, öğrencilerin yaptığı ezberleri namazda okumalarını tavsiye ettiğini, kendi öğrencilik döneminden örnek vererek ezberlerin bir eski bir yeni şeklinde alınması gerektiğini söylemiştir.*

KÖ9, ezberlerin unutulmaması için namazlarda okunması ve tekrarlanması gerektiğini, Ayrıca Hitabet dersinde vaaz sunumu yaparken yaptıkları ezberleri kullanmalarının hatırlamalarına yardımcı olacağını söylemiştir.

Görüldüğü üzere görüştüğümüz öğretmenlerin tamamına yakını ezberlerin kalıcı olmadığını ifade etmişlerdir. Bu durum öğrencilerin Kur'an'la gönül bağı kuramadıklarının açık bir göstergesidir. Bunun pek çok nedeni olabilir. Bu nedenlerden en önemlisi öğrencilerin ezberin tekrarı için güdülenmemiş olmaları ve öğretmenlerin programda öngörülen plana uymamalarıdır.

7) Ezberlerin İbadetlerde Tekrar Edilmesi

Görüşmelerde elde ettiğimiz bulgulardan biri, öğrencilerin yaptığı ezberin kalıcı olmasıyla öğrencilerin ibadet yapmaları arasında doğru bir orantı bulunduğuna ilişkin öğretmen görüşleridir. Bir başka ifade ile, öğrencilerin ibadete devam etmesi ezberi pekiştirmektedir.

Fıkıhta 'kıraat', namazda belli miktarda ayet okumak, namazın içindeki farzlardan sayılmıştır.[18] Namaz bütün Müslümanlara farz kılınmıştır.[19] Namazın geçerli olmasının şartlarından biri de namazda Kur'an okumaktır.[20] Öğretmenler öğrencilerin namaz kılma/kılmama durumlarıyla ezber arasında doğrudan ilişki olduğunu söylemişlerdir. EÖ4, (öğrenci) *"...namazlarda namaz sûrelerini okuyorsa unutmuyor*. (Yoksa) *Fatiha'yı bile unutuyorlar."* derken, KÖ5, "*Namaz kılıyorsa namaz sûrelerini okuyabiliyor. Namaz sûrelerinin dışında genelde unutuluyor. Geçen sene girdiğim sınıf, tekrar girdiğimde 'geçen sene ezberlediğiniz yerleri okuyun'*

*Kur'an-ı Kerim Öğretim Programında 9. Sınıftan 12. Sınıfa kadar önceki yılların ezberlerinin tekrar edilmesi istenmektedir.

[18]Ömer Nasuhi Bilmen, **Büyük İslam İlmihali,** İstanbul, Akit Gazetesi, ty, s. 122.

[19]Nisa,4/103.

[20]Abdullah Bin Mahmud Mevdud, **el-İhtiyar Li-Ta'lil'l-Muhtar**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1996, s. 56.

dediğimde genelde okuyamıyor çocuklar. Genelde ezber şöyle oluyor çabuk ezberleyip çabuk unutma şeklinde. Namazda okuyorlarsa unutmuyorlar." diyerek namazda okunan ezberlerin unutulmadığını söylemektedir. KÖ8 ile KÖ9 de benzer görüşleri ifade etmişlerdir.

B. Öğretmenlerin Diğer Önerileri

1) Öğretmenlerin Musiki Eğitimi Almaları

Öğretmenlere ezber yöntemi ve ezberin kalıcılığı hakkında önerilerinin olup olmadığını sorduğumuzda:

EÖ2 soruya; *"Bence her şeyden önce İmam Hatip Lisesi meslek dersleri öğretmenlerinin bir ses eğitimi alması şarttır. Çünkü güzel Kur'an-ı Kerim okumak, dinleyenlerde bir heves, ... okuyan kişiye karşı onu taklit etme, ona benzeme algısını doğurur. Musiki dersi almamış bir hocanın derste Kur'an okumak gibi bir seçeneği çok zayıftır. Mutlaka ilahiyat fakültelerinde seminerlerde nasıl sağlanırsa sağlansın bir şekilde ses eğitimi, musiki dersi, Meslek Dersi öğretmenlerine ... bu eğitim verilmeli. Ses yeteneği olan insanların Kur'an-ı Kerim derslerinde, imamlıkta değerlendirilmesi yoluna gidilmeli diye düşünüyorum."* … demiştir.

Güzel sesle Kur'an okumanın ve dinlemenin önemi bu çalışmanın çeşitli yerlerinde işlenmiştir. Öğrencilerin güzel sesle usulüne uygun Kur'an okuyan öğretmenden etkilenerek Kur'an'a ilgi duymaları beklenen ve istenen bir durumdur. Bu sebeple Kur'an dersine girecek öğretmenlerin özenle seçilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Bayan öğretmenlerden KÖ11 de, bu konunun önemini ifade eden görüşlerini şöyle ifade etmiştir. KÖ11, daha önce çalıştığı bir müdürün, "*Yazın Kur'an-ı Kerim seminerine gitmeyenlere Kur'an-ı Kerim dersi vermeyeceğim."* dediğini ve bu konuyu önemsediğini ifade etmiştir. Bu durum, okul idaresinin Kur'an-ı Kerim dersine önem vermesi gerektiğini göstermektedir. KÖ11 sözlerine devamla, *"Öğretmenlerimiz zorunlu olmadan bir şey yapmıyor. Öğretmenler kendilerini yeterli görüyor. Yeni bakış açılarına ihtiyaç duymuyor. Öğretmenlerimiz birçok konuda çok yetersizler. Yetersiz olduklarının farkında değiller. Eksiğini kapatmak*

için çabaları yok. En kötüsü bu." diyerek zümre öğretmenleri hakkındaki gözlemlerini özeleştiri yaparak dile getirmiştir. Güzel sesle Kur'an okumayla ilgili olarak da *"Kur'an-ı Kerim dersinde bayanlar olarak sesimizi kullanarak rahat bir okuyuş sergileyemiyoruz. Bir makam dersi, ses eğitimi alsak da bununla derse girsek."* diyerek sınıfta Kur'an okumanın öğrencileri Kur'an okumaya teşvik ettiğini ve bir öğrencisiyle ilgili anısını görüşmemizde örnek olarak anlatmıştır.

"Önceki yıllarda sesi güzel kızlarımız kendilerini göstermek istiyorlar. Bir öğrenciye, 'Sesini Kur'an-ı Kerim'de kullanabiliriz.' *dedim. "Kız, sesimi duyuracağım diye Kur'an-ı Kerim okumaya merak saldı. O öğrenci Kur'an-ı Kerim yarışmasında bölge birincisi oldu. O öğrenci şimdi Kur'an Kursu hocalığı yapıyor. O öğrenci Kur'an-ı Kerim'e yönlendirilmeseydi farklı bir şeye yönelecekti."* diyerek öğrencileri yakından tanımanın ve onları yeteneklerine göre yönlendirmenin önemini somut bir şekilde göstermiştir.

Son olarak KÖ11, *"Öğretmenlere bir musiki, ses, şan eğitimi verilmesi gerekir diye düşünüyorum. Okuduğun zaman da öğrenci 'hoca biraz daha okusa da dinlesek' demiyor. Fatih Çollak, Nihat Temel (hocalar) dersimize giriyordu. Hiç susmasalar da dinlesek diyorduk. Ama bizim öğrencilerimiz bizi dinlerken böyle bizim dinlediğimiz gibi dinlemek istediklerini sanmıyorum."* diyerek öğretmenlerin musiki eğitimi almaları gerektiğini özellikle vurgulamıştır.

2) Velilerle İş Birliği Yapılması

"Kur'an öğretimi yapan bir öğretmenin, öğrencilerinin aileleriyle de diyaloğu iyi olmalıdır. Bu, öğrencinin ihtiyaçlarının tespitinde, verilen ödevlerin kontrolünün yapılmasında, ebeveynle ortak hareket ederek öğrenciyi olumsuzluklardan korumada çok önemli bir faktördür."[21]

[21]Ata, a.g.m. s. 183.

EÖ2 *"Hocanın çabaları* (sonucunda) *veli ile iletişime geçildiği zaman bütün sınıflarda yüzde otuzluk yüzde yirmi beşlik bir gelişme sağlanabiliyor."* diyerek bu konudaki tecrübesini paylaşmıştır.

Öğrencilerin mevcut ezberlerini güçlendirmeleri hususunda KÖ5 ile KÖ8 de, "*Kalıcı olması çok tekrar etmesine bağlı. Çocuk tekrar etmediği için veli ile iş birliği olabilir. Cuma akşamı okutması istenebilir."* diyerek veli ile iş birliğinin önemini vurgulamıştır. Başka bir görüşmeci velilerle iletişim kurarak öğrencinin görevini yapıp yapmamasıyla ilgili velilerle görüştüğünü ve olumlu dönüşler aldığını söylemiştir. Şöyle ki KÖ9, "*Zamanında yapmıştır. Teşekkür ederim öğrencinize veya yapmamıştır. İlgilenmeniz gerekir diye rica ederim. Bilgilendirmeler de veriyorum. Veliyle görüşmemiz bununla kısıtlı kalıyor."* demektedir. KÖ9, velilerle iş birliği yapması sonucunda olumlu dönüşler aldığını söylemiştir. Görüşmecilerden KÖ11 aynı görüşe katılarak, "*Ailenin teşviki muhakkak olması lazım… başarmalarıyla ilgili."* Aynı görüşmeci başka bir ifadesinde, "*Severek gelen, ailesinden destek gören öğrenciler unutmuyor.*" demektedir.

Görüşmelerden anlaşıldığı üzere öğretmenin aileyle iletişim kurarak ailenin desteğini alması öğrencinin başarısını artırmaktadır.

KÖ5 de, ezberin kalıcı olmasının tekrar edilmesine bağlı olduğunu, veli ile iş birliği yapılarak cuma akşamları okunabileceğini söylemiştir. Ayrıca önceki yıllarda yapılan ezberlerin yeni dönemde yüzüne okutularak tekrar edilmesi sağlanabilir. Yine önceki yılların ezberleri performans ve proje ödevi olarak verilebilir, Yaz Kur'an kursuna giderek takviye alabilirler demiştir.

3) Din Hizmetlerinde Çalışmak İsteyen Öğrencilere Daha Yoğun Bir Müfredat Uygulanması

EÖ2 erkek öğrencilerle ilgili, "*Veliler çocuklarının İmam olmasını istiyorlarsa, güzel Kur'an okumalarını, hutbe okumalarını namaz kıldırmalarını önemsiyorlar. Bunu da çocuğa yansıttıkları için onların motive olmalarını sağlıyor."* diyerek ailenin rolünün önemli olduğunu göstermiştir. Aynı öğretmen, ezber yapma

hususunda zorlamanın öğrencilere İmam-Hatipten uzaklaştırma duygusu verdiğini bu sebeple öğrencileri zorlamamak gerektiğini söylemiştir. Diğer taraftan da müfredatın biraz daha yoğunlaştırılarak din görevlisi olmak isteyenlere ayrı bir program uygulanmasını önermiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çalışmamızda elde ettiğimiz sonuçlara göre öğrencilerin Kur'an-ı Kerim dersine karşı ilgisiz ve isteksiz oldukları, öğretmenlerin Kur'an-ı Kerim dersine karşı ilgi uyandıramadıkları öğretmenlerin verdiği cevaplardan anlaşılmıştır. Bazı öğrencilerin İmam-Hatip'e gelmeden önce Kur'an eğitimini alanında yeterli kişilerden almamış olmaları nedeniyle öğrencilerin hatalı okuyuşlarını düzeltmek öğretmenlere zaman kaybettirmektedir. Ayrıca öğretmenlerin uyguladıkları sistemli bir ezber yöntemi olmaması nedeniyle öğrencilerin yaptığı ezberin kalıcı olmadığı görüşmelerde tespit edilen hususlar arasındadır.

Gözlem ve görüşmelerden çıkardığımız diğer bir sonuca göre, öğrencilerin ezberledikleri metnin uzun süreli belleğe yerleşmesini sağlayan bir yöntem izlemediği görülmektedir. Öğrenciler sadece öğretmenden geçer not alacak kadar ezber yapmakta ve bir defa okuduktan sonra ezberledikleri yeri unutmaktadırlar.

Araştırmamızın giriş bölümünde kavramlar üzerine yaptığımız değerlendirmede görüldüğü üzere Kur'an kendisinin ezberlenmesini istemektedir. Fakat bu ezber isteği şekilci bir lafız tekrarından ibaret değildir. Okurken anlaşılıp tefekkür edilmesi, hayat tarzının ona göre şekillendirilmesi ve onun diğer insanlara ulaştırılması istenmektedir.

Yaptığımız çalışmada Kur'an eğitiminin yerleşmiş bir geleneğinin olduğu görülmektedir. Fakat bu gelenek Kur'an'ın lafzî ezberine ağırlık vermekte ve her nedense anlama ve yaşama boyutuna yeterince çıkılamamaktadır. Kur'an'ı anlama ve yaşama arzusu temenniden ileri geçememektedir. Geleneksel Kur'an eğitimi yöntemleriyle Kur'an'ın yeni nesillere ulaştırılmasının zor olduğu görülmektedir. Kur'an eğitiminin başarıya ulaşabilmesi için Kur'an'ın indiriliş amacı da göz önünde bulundurularak, yeni eğitim yöntemleriyle desteklenmesi gerekmektedir.

Öğretilen/öğrenilen ders içeriğinin öğrenciler tarafından anlamlı bulunması öğrenilenlerin kalıcı hafızaya atılmasını kolaylaştırdığı bilinen ve kabul edilen bir gerçektir. Bu kabule rağmen ezber içeriğinin bu hususu göz önünde bulundurmadan

seçildiği görülmektedir. Ayrıca anlamını öğreterek ezber yaptırmanın, ezberleri kalıcı belleğe atmadaki rolünün yeterince önemsenmediği görülmektedir.

İncelediğimiz ayet ve hadislerde Kur'an-ı Kerim'in anlaşılarak okunması, okurken acele edilmemesi, çok okumak yerine nitelikli okunması ve Kur'an'ın hayata yansıması istenmektedir.

Konuyla ilgili elde ettiğimiz sonuçlar Kur'an-ı Kerim dersi ezber alanında ezberci bir anlayışın hâkim olduğunu göstermektedir. Mevcut haliyle Kur'an eğitiminin özelde ise ezber faaliyetinin eğitim ilkeleri açısından verimliliği tartışılır durumdadır.

Katılımcı görüşlerinde görüldüğü üzere ezberlenecek metinlerin -son birkaç yıl hariç- yıldan yıla resmen ve fiilen azalmıştır. Buna rağmen Kur'an-ı Kerim ezberleri, öğrencilerde İmam-Hatip Liselerinin zor olduğu algısını oluşturmaya devam etmektedir. Üstlendiğimiz idari görev gereği başka okullara nakil gitmek isteyen öğrenci ve velilerine neden gitmek istediklerini sorduğumuzda ağırlıklı olarak ezber yapmanın zorluğunu ileri sürmektedirler.

Günümüzde Kur'an eğitimi/ezberi, anlamın öğretilmesini yeterince önemsemeyen, yüzeysel bir anlayışla yapılmaktadır. Araştırmada elde ettiğimiz bulgulara göre mahreçler, tecvit kaideleri ve uygulamalar öğretilmeye çalışılırken manaya yeterince sıra gelmemektedir. Kur'an-ı Kerim dersinin amacının zaten manayı öğretmek olmadığı, bunun için Tefsir dersinin bulunduğu söylenerek bu tespitimize itiraz edilebilir; fakat Türkiye'de yaygın olan Kur'an eğitiminin büyük bölümünde sadece lafız öğretimi yapılmaktadır. Kur'an Kursları, Camiler, İmam-Hatip okulları ve seçmeli Kur'an derslerinde öğretimin esasını, anlamın öğretimi oluşturmamaktadır. Tefsir dersi sadece İmam Hatip Lise üçüncü sınıfta ve İlahiyat fakültelerinde okutulan bir derstir.

Kur'an eğitiminde ezberlenecek bölümlerin bir kısmının güncel konulara temas eden ayetlerden seçilerek anlamıyla birlikte verilmesinin ezber yapmayı kolaylaştıracağı ve sevdireceği bir gerçektir. Böylece hem Kur'an'ın indiriliş gayesine uygun eğitim yapılmış olur, hem de öğrenciler yapılan ezber faaliyetini

anlamlı bulurlar. Sonuç olarak öğrencilere Kur'an hakkında sağlıklı bir bakış açısı kazandırılmış olacaktır.

Çalışmamızda elde ettiğimiz bulgulara göre öğrencilerin Kur'an-ı Kerim dersi ezber alanında zorlandıkları, ezber yapmayı gereksiz buldukları ve geçerli not alacak kadar ezber yaptıktan sonra tekrarlamadıkları için unuttukları görülmektedir. Bu sorunların çözümüne yönelik birtakım önerilerimizi şöyle sıralayabiliriz.

1-Kur'an-ı Kerim dersine giren öğretmenlerin bilgilerinin yenilenmesi, eksik yönlerinin giderilmesi ve öğrencilerin Kur'an-ı Kerim dersine ilgi duymalarını sağlamak için her yıl öğretmenlere yönelik hizmet içi eğitim programı düzenlenmelidir. Bu programın içeriğinde tashih-i huruf kursuna da yer verilerek katılımın zorunlu olması sağlanmalıdır.

2-Çalışmamızın önceki bölümlerinde işlediğimiz üzere Meslek Dersleri öğretmenleri çok sayıda derse girdiğinden girdiği derslerde uzmanlaşamamaktadır. Bu nedenle öğretmenleri meslek derslerinin tamamı yerine birkaç dersten sorumlu tutarak bu derslerde uzmanlaşmaları sağlanmalıdır. Özellikle Kur'an-ı Kerim dersine girecek öğretmenler ders programının yapılması aşamasında daha özenli seçilmelidir.

3-Ezberin kalıcı olması için ezberin nasıl yapılacağına dair yöntemler, seminerler yoluyla önce öğretmenlere daha sonra da öğrencilere gösterilmelidir. Bunun için Kur'an kurslarının tecrübelerinden yararlanılabilir.

4-Ezberlenecek bölümlerin bir kısmının öğrenciler tarafından seçilmesi istenerek onların daha fazla Kur'an'la meşgul olmaları sağlanabilir. Okul ortamlarında olabildiğince Kur'an-ı Kerim'e yönelik etkinlikler düzenlenerek öğrencilerin ilgisi çekilebilir. Mesela gündemdeki konulara yönelik ayetler seçilerek haftalık olarak panolara yazılabilir. Mevcut uygulamalara göre ülke genelinde Kur'an-ı Kerim yarışmaları düzenlenmektedir. Bu yarışmalara her okulun en iyi öğrencisi belirlenerek gönderilmektedir. Bu yarışmalarda okul genelinde yarışma heyecanı yaşanmamaktadır. Ülke ya da il genelinde yapılan yarışmalardan bağımsız olarak okul içinde şubeler ve sınıflar arası yarışmalar düzenlenmelidir.

5-Ezberlerin sağlam ve kalıcı olması için ilk okuduğunda öğrencilere geçerli not vermek yerine, ezber tekrarlandıkça notun da yükselmesini sağlayan bir ölçme değerlendirme sistemi geliştirilebilir. Bu yöntemle belirli aralıklarla tekrarlanan ezberlerin unutulmadığı ve gittikçe sağlamlaştığının öğrenciler tarafından fark edilmesi büyük önem taşımaktadır.

6-İmam-Hatip okullarının kuruluş amacını göz önünde bulundurarak Din görevlisi olmak ve ilahiyat fakültesinde okumak isteyen öğrenciler için Kur'an-ı Kerim müfredatı biraz daha yoğunlaştırılarak ayrı bir program uygulanabilir. Nitekim liselerde sayısal, sözel, eşit ağırlık ve dil sınıfları oluşturulmaktadır. Aynı uygulama Meslek dersleri için de düşünülebilir.

7-Kur'an ezberinde her öğrenciden aynı başarıyı beklemek ve bu anlayışa uygun ölçme değerlendirme yapmak yerine, bireysel yaklaşıma ağırlık verilerek her öğrenciyi kendi yeterliliği ölçüsünde değerlendirmenin eğitim ilkelerine daha uygun olduğu bir gerçektir. Mevcut müfredat ve anlayışa göre Kur'an eğitimine önde başlayan öğrenci yavaşlatılırken yeni başlayan öğrenci adeta zorlanarak Kur'an'dan soğutulmaktadır. Bu nedenle her öğrenciden aynı başarıyı beklemek yerine sene başında her öğrencinin seviyesi belirlenerek dönem sonunda gerçekleşen performansa göre not vermenin bireysel yaklaşıma daha uygun olduğu görüşündeyiz.

Sağlıklı bir Kur'an eğitimi için lise çağından önceki dönemlerin de Kur'an eğitimi açısından incelenmesi ve yaşanan sorunlar için çözüm üretilmesi gerekmektedir. Sadece İmam-Hatiplerde alınacak tedbirlerin yeterli olmayacağı kabul edilmelidir.

Bu çalışmamızda İmam-Hatip Liselerinde Kur'an'ı Kerim dersi ezber alanında yaşanan sorunları öğretmen görüşlerine göre incelemeye çalıştık. Çalıştığımız konunun öğrenci ve veli görüşlerine göre de araştırılmasının bir gereklilik olduğunu düşünüyoruz.

Bu çalışmamızın Kur'an eğitiminde yaşanan sorunların çözümüne az da olsa katkısının olmasını ve amel defterimizin açık kalmasına vesile olmasını umut etmekteyiz.

KAYNAKÇA

Abdülbaki, Muhammed Fuat: **Mu'cem'ül-Müfehres Li-Elfazi'l- Kur'ani'l-Kerim**, İstanbul, Çağrı Yay. y. 1990.

Akalın, Şükrü: **Türkçe Sözlük:** Ankara, Türk Dil Kurumu, 3 C. y.2011.

Akbaba, Sırrı: "Eğitimde Motivasyon," **Kazım Karabekir Eğtim Fakültesi Dergisi**, y. 2006, sy.13, s.1-19.

Akbaş, Mehmet: **Sahabenin İslam Tebliği.** İstanbul, Nida Yayıncılık, y. 2009.

Akpınar, Ali: "Tefsir ve Kur'an Derslerinin Öğrencilere Kur'an Kültürü Oluşturacak Şekilde Verilmesi," **Tefsir Eğitim ve Öğretiminin Problemleri,** Van, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, y. 2005, s.167-187.

Alemdar, Yusuf: "Teknik ve Estetik Açıdan Kur'an Öğretme ve Okumaya Dair Bazı Gözlem ve Görüşler." **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** C. XII/1, y. 2008, s. 213-252.

Algur, Hüseyin: "Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Gözüyle Türkiyede Hafızlık Eğitimi," **Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C.V, 2018/1, sy. 8, s. 67-105.

—**Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Motivasyon ve Psiko-Sosyal Durumlarının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi,** Doktora Tezi, Çorum, y. 2018.

Ali Osman Engin, Mustafa Calapoğlu, Sibel Gürbüzoğlu: "Uzun Süreli Bellek ve Öğrenme," **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** y. 2008, s. 251-262.

Altıkulaç, Tayyar: **Yüce Kitabımız Hz. Kur'an,** 4.baskı, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. y.1986.

Asakir, İbn: **Tarihu Dimeşk.** Dü. Amr İbn Garame El-Umrevi. Daru'l Fikr'i li't-Tabaati ve'n-Neşr'i ve't-Tevzi', 80 C. h. 571.

Aşlamacı, İbrahim: **Pakistan Medreselerine Bir Model Olarak İmam Hatip Okulları,** Dü. Hulusi Yiğit. 1. baskı. İstanbul, Değerler Eğitimi Merkezi, y. 2014,

Ata, Mehmet Mahfuz: "Kur'an Öğretim Yöntem Ve Teknikleri Problem ve Çözüm Yolları," **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, y.2013/1, s. 167-189.

Ayverdi, İlhan: **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, 2.baskı, İstanbul, Mas Matbaacılık, 3 C. y. 2006.

Başar, Hüseyin: "Önyargısız ve Ezbersiz Eğitim," **Kuram Uygulmada Eğitim Yönetimi**, y. 2003, sy. 34, s. 214-235.

Baykal, Nurulhude: "Akıllı Telefonun Varlığı Bile Beyin Yetilerini Olumsuz Etkiliyor," **Bilim ve Teknik Dergisi**, y.2018, sy. 607. s. 6,7.

Bayraktutan, Osman: "Kur'an-ı Kerim Derslerinin Toplu/Koro Halinde Okutulmasının Avantajları ve Dezavantajları," **Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** y.2017, sy.9, s. 145-171.

Baştan, Ahmet, Songül Baştan, Necip Yıldırım: "Kur'an-ı Kerim Dersinin İşlenişine İlişkin Öğrenci Görüşlerinin Değerlendirilmesi," Dü. Saadettin Göksu. İstanbul, **Yecder IV. Ulusal Din Görevlileri Sempozyum Bildirileri,** y. 2013, s. 349-356.

Beyhakî, Ebû Bekir: **Şuabü'l-İman,** Dü. Muhtar Ahmedü'n-Nedvi, Bombay: Mektebetü'r-Rüşdü Li'n-Neşri ve't-Tevzî, 14 C. y.2003.

Bilgin, Beyza: "İmam-Hatip Lisesinde Uygulama Dersleri," **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** C. XXI, ty. s. 317-322.

Bilmen, Ömer Nasuhi: **Büyük İslam İlmihali,** İstanbul: Akit Gazetesi, ty.

Binbaşıoğlu, Cavit: **Genel Öğretim Bilgisi,** 7. baskı. Ankara: Binbaşıoğlu Yay. y.1994.

Cebeci, Suat: **Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi.** 2.baskı. Ankara: Akçağ, y.2005.

Cerrahoğlu, İsmail: **Tefsir Tarihi,** İlk baskı. 2 C. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. 1988.

—**Tefsir Usulü,** 9. baskı. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay. y. 1993.

Cezeri, İbni: **En-Neşr Fi Kıraat-i Aşr.** Dü. Ali Muhammed Ed-Diba'. 2 C. El-Matbaatü't-Ticariyyetü'l-Kübra, h.1380.

Cürcani, Şerif: **Kitabü't- Ta'rifat.** 1. baskı. Beyrut: Dar'ul-Kütübü'l-İlmiyye, h. 816.

Cüzcani, Said İbn Mansur:**Tefsiru Min Sünen-i Said İbn Mansur,** Dü. Sa'd İbn Abdullah İbn Abülaziz Âli Hamid. Daru's-Sami'yyi Li'n-Neşri ve't-Tevzi', 5 C.h. 227.

Çalışkanoğlu, Şahin: **İmam-Hatip Lisesi Öğrencilerinin Sorun ve Beklentileri (Çorum Örneği),** Çorum, Yüksek Lisans Tezi. y. 2018.

Çaylı, Ahmet Fatih: **Kur'an Kursu Öğreticilerine Göre Hafızlık Eğitimi ve Problemleri.** Yüksek Lisans Tezi, Isparta, y. 2005.

Çetin, Abdurrahman: **Kur'an İlimleri ve Kur'ân-ı Kerim Tarihi.** İstanbul, Dergah Yayınları, y. 2014.

Çetiner, Bedreddin: **Fatiha'dan Nas'a Esbab-ı Nüzûl,** 3. baskı, İstanbul, Çağrı Yay. 2 C. y. 2010.

Dağ, Ökkeş: **Hz. Peygamber'in Zamanında Kur'an'ın Ezberlenmesi ve Hafız Sahabiler.** Yüksek Lisans Tezi. Ankara, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, y. 2006.

Dağdeviren, Alican:"Kur'an'ı Kerim Okumanın Değeri," **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** C. XIX, y. 2017, sy. 35, s. 151-168.

Doğan, D. Mehmet: **Temel Büyük Türkçe Sözlük,** Bahar Yayınları, t.y.

Din Öğretimi Genel Müdürlüğü: **Kur'an-ı Kerim Dersi Öğretim Programı.** 'çevrimiçi,' 28 08 2019. <https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_08>.

Ebu Davud, Süleyman Bin: **Sünen-i Ebî Davu**d, Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd. 4 C. Beyrut: Elmektebetü'l- Asriyye, ty.

el-Azami, Muhammed Mustafa: **Vahyedilişinden Günümüze Kur'an Tarihi.** Çev. Fatih Serenli, Ömer Türker. 3. baskı, İstanbul, İz Yayıncılık, y. 2014.

El-Buhârî, Muhammed bin İsmail Ebû Abdullah: **Sahihi'l-Buhari,** Dü. Muhammed bin Zehir Nâsır En-Nasır. 1. baskı. Dar'u Tûk'un-Necat, 9 C. h.1422.

el-Musilî, Ebu Ya'la Ahmed Bin Ali: **Müsned.** Dü. Hüseyin Selim Esed. Dimeşk: Daru'l-Me'mün li't-Turas, 13 C. y. 1984.

El-Muttaki: **Kenzü'l-Ummal.** Dü. Bekrî Hayyanî-Safvet Saka. Müessesetü'r-Risale, 16 C. h. 975.

en-Nesai, Ebu Abdurrahman Ahmed Bin Şuayb Ali el-Horasani: **Süneni'l-Kübra.** Dü. Şuayip el-Arnavut. 1.baskı. Beyrut, Müessetü'r-Risale, 12 C. y. 2001.

En-Nisaburi, Ebu Abdullah El-Hakim Bin Abdullah: **El-Müstedrek Ale's-Sahiheyn,** thk. Mustafa Abdülkadir Ata. Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, y. 1990.

Erbaş, "Muammer: Kur'an'ın Mana Boyutu Işığında Kur'an Okumanın Anlamı," **Marife,** y.2007, sy.1, s. 7-42.

Erdinçli, Ahmet: **Kur'an-ı Kerim'de Nisyan/Unutma Kavramı.** Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, y. 2010.

Ersoy, Mehmet Akif: **Safahat**, Dü. M.Ertuğrul Düzdağ. İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay. y.2006.

Esed, Muhammed: **Kur'an Mesajı Meal Tefsir,** Çev. Ahmet Ertürk Cahit Koytak. İstanbul, İşaret Yay. y. 2015.

Es-Semerkandi, Abdü's-Samed Darimî Et-Temimi: **Süneni'd-Darimî.** Dü. Hüseyin Selim Esed Ed-Daranî. 4 c. Dar'ul-Mugnî li'n-Neşri ve-Tevzî, y. 2000.

es-Suyuti, Celaleddin: **El-İtkan Fi Ulumu'l-Kur'an.** Dü. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim. Heyetü'l-Mısriyyetü'l-Amme li'l-Kitab, 4 C. y.1974.

et-Taberi, Ebu Cafer: **Tevilü'l-Kur'an fi Camiu'l-Beyan.** Dü. Ahmed Muhammed Şakir. Müessesetü'r-Risale, 24 C. y. 2000.

Ez-Zerkanî, Muhammed Abdü'l-Azîm: **Menahilu'l-İrfan fi Ulûmi'l-Kur'an,** Matbaatü İsa El-Babî El-Halebî, 2 C. 3. baskı, h.1367, I, s.48.

Fırat, Yavuz: "Kur'an'ı Kerim'i Okuma, Ezberleme ve Anlamını Öğrenme Üzerine," **Bilimname** y.2012/1, s. 7-33.

Gazali, İmam: **İhya-i Ulum'id-Din.** Dü. Dücane Cündioğlu. Çev. Ali Arslan. İstanbul, Merve Yay. 4 C. y.1992.

Haldun, İbn-i: **Mukaddime,** 4.baskı. İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 3 C.y.1996.

Hanbel, Ahmed İbn: **Müsned-i Ahmed,** Müessesetü'r-Risale, h. 241.

Hasan, Ömer Halil: "Kur'an-ı Kerim Öğretimi," **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** VIII.C. y.2004, s. 261-291.

Hişam, İbn: **Siretü'n-Nebi.** 2. baskı. 2 c. Şirketü Mektebetü ve Matbaatü Mustafa El-Babi, y. 1955.

Horoz, Yavuz, M.Ç.: "Hafızlığı Teşvik Eden Hadisler Üzerine Genel Bir Değerlendirme." **Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, V. C. y. 2018, sy.9, s. 118-140.

İbn-i Mace: **Sünen-i İbn-i Mace**. Dü. Şuayb Arnavut. 5 C. Daru'r-Risaleti'l-Alemiyye, h. 273.

İsfahani, el-Ragıp: **Müfredat,Kur'an Kavramları Sözlüğü.** Çev. Yusuf Türker. 4. baskı, İstanbul, Pınar Yay. y. 2016.

İslam Ansiklopedisi. 44 C. İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, y. 1988.

Karaçay, Bahri: "Beyin, Hafıza ve Hafızanın Genleri." **Bilim ve Teknik**, y.2010, sy. 513. s. 46-51.

Karaman, Hayrettin, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş: Kur'an **Yolu Türkçe Meal ve Tefsir.** 5 C. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. y.2007.

Karaosman, Muhammet: "İlahî Kelamın Muhafazasına Farklı Bir Yaklaşım Konu ve Anlam Merkezli Hafızlık Önerisi." **Artvin Çoruh Üniversitesi İlahiyat Araştırmaları Dergisi**, I. C. y. 2017, sy. 1, s. 39-48.

Karateke, Tuncay: "Bir Kur'an Öğretmeni Hafız Abdullah Nazırlı (Hayatı, Eserleri ve Kur'an Öğretim Yöntemi)." **Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** II.C. y.2015, sy.4, s. 57-80.

— "İmam-Hatip Liselerinde İdarecilerin Karşılaştıkları Sorunlara Yönelik Nitel Bir Çalışma." **Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, y. 2012/2013, sy. 5, s.145-171.

— **İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Kur'an-ı Kerim Dersi Sınıf Yönetimi Davranışlarının İncelenmesi,** Doktora Tezi. Elazığ, y. 2015.

Kasapoğlu, Abdurrahman: "Kur'an'da Tenzil Kavramına Eğitim Açısından Bir Yaklaşım." **İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, y.2014, s. 41-84.

Kaya, Remzi: **Kur'an-ı Kerim'de Eğitimci Olarak Hz. Muhammed.** 1. baskı. İstanbul, Yağmur Yay. y. 2019.

Kaya, Umut: "Bir Kur'ân Öğretim Modeli Olarak 3 Günde Kur'ân." **Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi**, y.2017, sy. 53, s.151-178.

Kaymakcan,Recep, İbrahim Aşlamacı: "İmam-Hatip Liseleri Literatürü Üzerine Bibliyografik Bir İnceleme." **Değerler Eğitimi Dergisi,** IX. C. y. 2011,sy, 22, s. 71-101.

Kayretli, Rafet: **Eğitimde Ezber Yönteminin Yeri Yönetici ve Öğretmen Görüşleri,** İstanbul, Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, y. 2014.

Kesir, İbn: **Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm.** Dü. Sami Bin Muhammed Selame. 8 C. Dar'u Tayyibeti li'n-Neşri ve't-Tevzi', y.1999.

Kesir, İbn: **el-Bidaye ve'n-Nihaye.** Dü. Abdullah Bin Abdulmuhsin et-Türki. 1. baskı. 21 C. Daru'l-Hicri li'-Tabati ve-Neşri ve't-Tevzi'i ve'l-İlan, y. 2003.

Keskin, Mehmet: **Cami Merkezli Hayat.** Dü. Saadettin Göksu. İstanbul: Yecder, y. 2012.

Kılıç, Mustafa: **İmam-Hatip Ortaokul ve Liselerinde Kur'ân Eğitimi Üzerine Bir Araştırma.** İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, y. 2014.

Kurtubî, Şemsüddin.: **El-Camiu li ahkami'l-Kur'an.** 20 C. Kahire, Daru'l-Kütübi'l-Mısriyye, h. 671.

Kutub, Seyyid. **Fi Zilali'l-Kur'an.** Çev. Ali Turgut, Abdülkerim Ünalan, Ahmet Yaşar, Cüneyt Gökçe, Abdülaziz Hatip, Niyazi Beki, Abdülhamit Birışık. Yakup Çiçek. 12 C. İstanbul: Hikmet Yay. y. 1991.

Mace, İbn-i: **Sünen-i İbn-i Mace.** Dü. Muhammed Fuad Abdülbaki. 2 C. Dâru İhyâ-u El-Kütübü'l-Arabiyyeti, h.273.

Makrizi, Takiyyuddin: **İmtau'l-Esma'.** Dü. Muhammed Abdülhamid Nemisi. 15 C. Beyrut, Daru'l Kütübü'l-İlmiyye, h.845.

Mevdud, Abdullah Bin Mahmud: **el-İhtiyar Li-Ta'lil'l-Muhtar**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1996.

Durmuş, Muhammed Emin, Mehmet Ali Kahraman: "İmam Hatip Lisesi Birinci Sınıf Öğrencilerinin Kur'an Dersine Yönelik Görüşlerinin Değerlendirilmesi." **İstanbul: PESA (Politik, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi),** 24-26 Ağustos 2006.

Muhasibi: **Fehmü'l Kur'an.** Dü. Hüseyin Kuvvetli. Beyrut: Daru'l-Kindi, Daru'l Fikr, h. 243.

Mücbiri, Abdü's-Selam Makbel: **İzhabü'l-Hüzni ve Şifaü's-Sadri's-Sakîm.** Kahire: Daru'l-İman, ty.

Müslim, İmam: **Sahih-i Müslim.** Dü. Muahmmed Fuad Abdülbaki. Beyrut: Dar'u İhyâ-u Türasü'l-Arab, h. 543.

Nesaî: **Süneni'l-Kübra.** Dü. Hasan Abdülmünim Şilbî. 10 c. Beyrut, Müessesetü'r-Risale, h. 303.

Nevevî: **Riyazü's Salihin:** Çev. İsmail Lütfi Çakan M.Yaşar Kandemir. 8 C. İstanbul, Erkam Yay. y. 2006.

Nevevi, Ebu Zekeriyya Muhyiddin Yahya İbn Şeref: **El-Minhacu Şerhi Sahih-i Müslim İbn El-Haccac,** 18 C. Beyrut: Dar'u İhyau't-Turasi'l-Arabî, h. 676.

—**et-Tibyan Fi Adab'i Hameletü'l-Kur'an,** Dü. Muhammed Haccar. Beyrut, Dar'u İbn Hazm, h.1414.

Nevvab, Garibuddin Âli: **Keyfe Tuhfezu'l-Kur'ani'l-Kerim.** Daru Tavik, y. 2001.

Norman, Robert, Henry C. Link: "Hafızayı Geliştirmenin Yedi Yolu," **Bilim ve Teknik Dergisi**, y.1975, sy.92.

Özcan, Bekir: "Din Bilimleri Öğretiminde Branşlaşmanın Önemi," **Yüksek Öğretimde Din Bilimleri Öğretimi Sempozyumu.** Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, y.1988.

Razi, Fahreddin: **Mefatihü'l-Gayb.** 32 C. Beyrut: Daru İhya-u et-Turasi'l-Arab, h. 1420.

Sananî, Abdurrezzak: **Musannef.** Dü. Habibü'r Rahman el-Azami. 11 C. Beyrut, Mektebü'l-İslamî, h. 211.

Sarıgül, Tuba: "Yeni Öğrendiğiniz Bilgiyi Kolay Hatırlmanın Yolu Spor Yapmak," **Bilim ve Teknik Dergisi,** y.2018, sy. 607, s. 6.

Sufi: **El-Bahru'l-Medid fi Tefsiri'l-Kur'ani'l-Mecid.** Dü. Ahmed Abdullah el-Kuraşi Ruslan. 2.baskı, 7 c. Kahire, Dr.Hasan Abbas Zeki,y.202, h.1224.

Şahin, Hatice: "Başlangıcından Günümüze Kadar İslam Coğrafyasında Hafızlık Tedrisatı." **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi,** XI. C. y. 2011, s. 199-220.

Şen, Abdülsamet: **Hz.Peygamber'in Kur'an Öğretim Metodu.** Erzurum, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, y. 2014, s. 10.

Şenel, Ferda: "Hafıza ve Öğrenme," **Bilim ve Teknik**, y.2012, sy. 534, s. 84-86.

Şimşek, Ali: **Bilişsel Stratejilerin Öğretimi,** "İçerik Türlerine Dayalı Eğitim," Dü. Ali Şimşek. Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, y.2006, s. 181-208.

Taberani: **Mu'cemü'l-Kebir,** Dü. Hamdi İbn Abdülmecid es-Selefi. 25 C. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, h. 360.

Taşdelen, Vefa:"Eğitimde Ezberleme ve Anlama," **Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim**, y.2012, s. 143, s. 12-17.

Teymiyye, İbn: **Minhacu Sünneti'n-Nebeviyye:** Dü. Muhammed Raşid Salim. 9 C. Camiatü el-İmam Muhammed Bin Suud el-İslamiyye, h. 728.

Tirmizi, Muhammed Bin İsa: **Sünen-i Tirmizi:** Dü. Beşşar Avvad Maruf. 6 C. Beyrut, Daru'l-Garbi'l-İslamiyye, y.1998.

Tiyek, Fatih: "İHL Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Kur'an Meallerine İlişkin Algıları Üzerine Bir Araştırma." **KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, y.2017, sy. 29, s. 77-104.

Türkmen, Zehra: **Çocukluktan Yaşlılığa Vahiy ve Eğitim.** 2.baskı. İstanbul, Ekin Yay.y. 2014.

Wensinck, Arent Jan: **el-Mu'cemü'l-Müfehres li-Elfazi'l-Hadisi'n-Nebevi,** 9 C. Leiden, y. 1936.

Yaşar, Mehmet: **Kur'an Öğretiminde Metin Anlam İlişkisi,** Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, y. 2006.

Yazır, Elmalılı Hamdi: **Hak Dini Kur'an Dili,** Dü. Emin Işık, Nurettin Bolelli, Abdullah Yücel, İsmail Karaçam. İstanbul, Azim Dağıtım, 10 C. ty.

Yıldırım,Ali, Hasan Şimşek: **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri,** 10. baskı. Ankara, Seçkin, y. 2016,

EKLER

Ek 1: Görüşme Çizelgesi

	Cinsiyet	Mesleki Tecrübe	Görüşme Süreleri	Eğitim	Hafızlık Durumu
1	KÖ1	10 Yıl	10 dk.	Ön Lisans	-
2	EÖ2	26 Yıl	22 dk.	Lisans	-
3	EÖ3	36 Yıl	15,59 dk.	Lisans	Hafız
4	EÖ4	3 Yıl	18,41 dk.	Yüksek Lisans	-
5	KÖ5	4 Yıl	13,25 dk.	Lisans	-
6	EÖ6	25 Yıl	11 dk.	Lisans	Hafız
7	EÖ7	24 Yıl	25.24 dk.	Lisans	-
8	KÖ8	14 Yıl	18.41 dk.	Lisans	-
9	KÖ9	5 Yıl	14,56 dk.	Lisans	-
10	EÖ10	8 Yıl	-[22]	Lisans	-
11	KÖ11	12 Yıl	40 dk.	Lisans	Hafız

EK 2: İmam-Hatip Lisesi Öğretim Programında Ezberlenecek Bölümler Listesi

9. Sınıf Ezberleri	Satır Sayısı
Fatiha Suresi ve Anlamı	3
Fil Suresi ve Anlamı	3
Kureyş Suresi ve Anlamı	2
Mâ'ûn Suresi ve Anlamı	3
Kevser Suresi ve Anlamı	1
Kâfirûn Suresi ve Anlamı	2
Nasr Suresi ve Anlamı	2
Tebbet Suresi ve Anlamı	3

[22]EÖ10 soruları yazılı cevaplandırmıştır.

İhlâs Suresi ve Anlamı	1
Felak Suresi ve Anlamı	2
Nâs Suresi ve Anlamı	2
Kadir Suresi ve Anlamı	3
Tekasür Suresi ve Anlamı	3
Asr Suresi ve Anlamı	2
Hümeze Suresi ve Anlamı	3
Ayet el-Kürsi ve Anlamı	5
Bakara Suresi (1-5) Ayetler ve Anlamları	4
Bakara Suresi (285-286) Ayetler ve Anlamları	8
Haşr Suresi (21-24) Ayetler ve Anlamları	5
Toplam satır sayısı	57 (yaklaşık dört sayfa)
10.Sınıf Ezberleri	Satır Sayısı
Duhâ Suresi ve Anlamı	5
İnşirah Suresi ve Anlamı	3
Tîn Suresi ve Anlamı	4
Alak Suresi ve Anlamı	8
Beyyine Suresi ve Anlamı	8
Zilzâl Suresi ve Anlamı	4
Âdiyat Suresi ve Anlamı	5
Kâri'a Suresi ve Anlamı	4
Nebe' Suresi ve Anlamı	20
Bakara Suresi (153-157) Ayetler ve Anlamları	6
Yâsîn Suresi ve Anlamları	83
Âl-i İmrân Suresi (189-194) Ayetler ve Anlamları	10
Toplam satır sayısı	160 (yaklaşık dört sayfa)

11.Sınıf Ezberleri	Satır Sayısı
Hücurât Suresi ve Anlamı	36
Mülk Suresi ve Anlamı	32
Tarık Suresi ve Anlamı	6
A'la Suresi ve Anlamı	7
Âl-i İmrân Suresi (102-109) Ayetler ve Anlamları	14
Gaşiye Suresi ve Anlamı	10
Fecr Suresi ve Anlamı	15
Beled Suresi ve Anlamı	9
Şems Suresi ve Anlamı	6
Leyl Suresi ve Anlamı	8
Fussilet Suresi (30-36) Ayetler ve Anlamları	11
Toplam satır sayısı	154 (yaklaşık dört sayfa)
12.Sınıf Ezberleri	
Saf Suresi ve Anlamı	21
Cuma Suresi (9-11) Ayetler ve Anlamları	5
Lokman Suresi (13-19) Ayetler ve Anlamları	13
Mü'minûn Suresi (1-11) Ayetler ve Anlamları	8
Fetih Suresi (27-29) Ayetler ve Anlamları	11
Toplam satır sayısı	58 (yaklaşık dört sayfa)